ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA

Doktora Tezi

ONUR SUNAL

Ankara-2009

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA

Doktora Tezi

ONUR SUNAL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. A. GÜRHAN FİŞEK

Ankara-2009

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. A. GÜRHAN FİŞEK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. A. Gürhan Fişek	
Prof. Dr. İlhan Tomanbay	
Prof. Dr. Selim Hovardaoğlu	
Doç. Dr. Müge Ersoy Kart	
Yrd. Doç. Dr. Fatma Yıldırım	

Tez Sınavı Tarihi: 06.11.2009

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVESİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge le, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.../.../.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı
.....

İmzası
.....

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....i
Tablolar ve Şekiller.....v
Kısaltmalar.....vi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 4

SOSYAL POLİTİKA 4

1.1. SOSYAL POLİTİKANIN ANLAMI 4

1.2. SOSYAL EŞİTSİZLİĞİN TARİHİ ve SOSYAL POLİTİKA.....7

1.2.1. İlk Çağlardan Ortaçağa **.....7**

1.2.2. La Boetie ve Gönüllü Kulluk**.....9**

1.2.3. Serflikten Vatandaşlığa **.....11**

1.2.3.1. Matbaanın keşfi ve Çocukluk Fikri **.....11**

1.2.3.2. Yeni Sosyal Sınıflar ve Yeni Bir Çağ**.....12**

1.2.3.3. Değişim ve Sosyal Politikaya Giden Yol **.....14**

1.3. SOSYAL POLİTİKA ve SOSYAL ADALET 17

1.3.1. Sosyal Adaletin Tanımı**.....17**

1.3.2. Sosyal Adalet ve Unsurları **.....19**

1.3.3. Eşitlik ve Adalet İlişkisi**.....21**

1.4. SOSYAL POLİTİKA ve SOSYAL ADALETİN KURAMSAL TEMELLERİ 23

1.4.1. Sözleşmeci Kuramlar**.....24**

1.4.1.1. Doğal Durumdan Uygar Topluma Geçiş **.....24**

1.4.1.2. Yaşamı Güvence Altına Alma Arzusu**.....25**

1.4.1.3. Eşitsizliğin Kaynağı ve Toplumsal Sözleşme 27
1.4.1.4. Geleceğin Belirsizliğine Karşı Güvence 29
1.4.2. Faydacı Kuramlar 31
1.4.3. Eşitlikçi Kuramlar 35
1.4.3.1. Kaynakların Eşit Dağıtımı 36
1.4.3.2. Kaynakların Piyasa Mekanizması İle Yeniden Dağıtımı 37
1.4.3.3. Yeniden Dağılımın Yarattığı Eşitsizliklerin Telafi Edilmesi 40
1.4.3.4. Refah İçin Fırsat Eşitliği 42
1.4.4. Özgürlükçü Kuramlar 44
1.4.4.1. Liberal Düşünce ve Özgürlükçülük 44
1.4.4.2. Özgürlüğün Önceliği İlkesi 47
İKİNCİ BÖLÜM 50
ÇOCUK VE TOPLUM 50
2.1. ÇOCUK ve ÇOCUKLUK KAVRAMLARI 50
2.1.1. Çocuk ve Çocukluğun Tanımı 51
2.1.2. Çocukların Yetişkinlerden Ayırt Edilmesi 54
2.2. ÇOCUKLUĞUN SOSYAL TARİHİ 56
2.2.1. Çocukluğun Kuramsallaşması 56
2.2.2. Antik ve Ortaçağ'da Çocuk 61
2.2.3. Kilise ve Çocuk 63
2.2.4. Aydınlanma ve Çocukluk Fikrinin Doğuşu 66
2.2.4.1. Humanist Akım 66
2.2.4.2. Çocuğa Verilen Değerin Artması ve Sosyal Politikanın Kurumsallaşması Sürecinin Eşanlılığı 70

2.2.4.3. Minyatür Yetişkinlerden Hakları Olan Çocuklara.....71
2.2.5. Endüstrileşme ve Çocukluk 75
2.2.5.1. Çocuk İşçilik ve İlk Sosyal Politika Uygulamaları 76
2.2.5.1.1. İlk Yasal Düzenlemeler 78
2.2.5.1.2. Halk Sağlığı Hareketi ve Çocuk İşçilik 80
2.2.5.2. Çocuk İşçileri Yetişkinlerden Ayıran Bir Politika Aracı Olarak Eğitim.....82
3.BÖLÜM.....87
ÇOCUĞA YÖNELİK ÇAĞDAŞ SOSYAL POLİTİKA YAKLAŞIMLARI ve DÜNYADA ÇOCUĞUN DURUMU.....87
3.1. TEMEL GEREKSİNİMLER YAKLAŞIMI.....88
3.1.1. Gereksinimlerin Hiyerarşisi 89
3.1.2. Temel Gereksinimlere Faydacı Bir Bakış.....92
3.1.3. Temel Gereksinimlere Eşitlikçi Bir Bakış 94
3.1.4. Temel Gereksinimlere Özgürlükçü Bir Bakış 96
3.2. ÇOCUK HAKLARI BİLDİRGELERİ ve SÖZLEŞMELERİ 98
3.2.1. Sözleşmeye Göre Çocuğun Tanımı.....100
3.2.2. Çocuğun Yararı İlkesi, Aile ve Devletin Sorumluluğu.....103
3.2.3. Yeteneklerin Geliştirilmesi Hakkı 107
3.2.4. Yaşama Hakkı 109
3.2.5. Sağlıklı Olma Hakkı 111
3.3. BESLENME HAKLARI YAKLAŞIMI.....113
3.3.1. Beslenme Haklarının Tarihçesi.....113
3.3.2. Açlık ya da Yetersiz Beslenme 116

3.3.3. Yetersiz Beslenmenin Nedenleri....117
3.3.4. Beslenme Hakkı ve Çocukların Önceliği....120
3.4. ÇOCUĞA YÖNELİK İNSANİ KALKINMA YAKLAŞIMI ve DÜNYADA ÇOCUĞUN DURUMU....123
3.4.1. Çocuk Kalkınma Endeksi....126
3.4.1.1. Çocuk Kalkınma Endeksine Göre Ülkelerin Başarı Sıralamaları....128
3.4.1.2. Çocuk Kalkınma Endeksine Göre Bölgesel Performanslar....132
3.4.2. İnsani Kalkınma ve Çocuk Kalkınma Endeksi....133
3.4.3. ÇKE ve Ülkelerin Kişi Başına Düşen Ortalama Gelirleri ile İlişkisi....135
3.4.3.1. ÇKE Değerlerine Göre En Düşükten En Yükseğe 20'şerlik Ülke Grupları ve Kişi Başına Düşen Ortalama Gelirleri....136
3.4.3.2. Gelir Grubuna Göre Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelirleri ve ÇKE Değerleri....139
3.4.3.2.1. Üst Gelir Grubu Ülkeler....139
3.4.3.2.2. Orta ve Düşük Gelir Grubu Ülkeler....140
GENEL DEĞERLENDİRME....143
KAYNAKLAR....157
EKLER....176
ÖZET....191
ABSTRACT....193

TABLOLAR

Tablo I: Çocuk Kalkınma Endeksi: En iyi İlk 20 ve En Kötü Son 20 Ülke.....128

Tablo II: Çocuk Kalkınma Endeksine Göre Bölgesel Performanslar.....132

Tablo III: Çocuk Kalkınma Endeksine Göre En Düşükten En Yükseğe 20'şerlik Ülke Grupları ve Kişi Başına Düşen Ortalama Gelirleri.....136

ŞEKİLLER

Şekil I: Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelirleri (2008) ve ÇKE Değerleri (2008).....135

Şekil II: Çocuk Kalkınma Endeksindeki Ülkelerin 20'şerlik Gruplar Halinde Ortalama ÇKE Değerleri ve Ortalama Kişi Başına Düşen Gelirleri.....138

Şekil III: Üst Gelir Grubu Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelirleri (2008) ve ÇKE Değerleri (2008).....139

Şekil IV: Orta Gelir Grubu Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelirleri (2008) ve ÇKE Değerleri (2008).....140

Şekil V:Alt Gelir Grubu Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelirleri (2008) ve ÇKE Değerleri (2008).....140

KISALTMALAR

ABD Amerika Birleşik Devletleri

BAE Birleşik Arap Emirlikleri

BKH Binyıl Kalkınma Hedefleri

BM Birleşmiş Milletler

BMGK Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

ÇHDS Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

ÇKE Çocuk Kalkınma Endeksi

DÇZ Dünya Çocuk Zirvesi

der. Derleyen

ed. Editör

FAO Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

ILO Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü

İKE Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Endeksi

UNCHR United Nations Comission on Human Rights

UNCRC United Nations Conventions on the Rights of The Child

UNICEF Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

USD Amerikan Doları

WHO Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Sosyal politikanın kavramsal olarak ortaya çıkması, Batı Toplumları'nda yaşanan sosyal gelişmelerin bir yansıması olarak düşünülebilir. Gönüllü olarak kulluk eden insanların yaşadığı Batı Toplumları'ndan, eşit haklara sahip olan insanların yaşadığı Batı Toplumları'na giden tarihsel süreç, sosyal politika kavramını doğurmuştur. Var olan eşitsizlikleri en aza indirmek ve sosyal adaleti sağlamak gibi kavramlarla da açıklanabilecek olan sosyal politika uygulamalarının yaşam bulması, sosyal eşitsizliklerin tarihi ile de doğrudan ilişkilidir. Tarımsal üretim ile birlikte yerleşik yaşama geçildiğinden bu yana, insan toplulukları arasında sınıflara dayalı eşitsizlikler her zaman var olmuştur. Bu eşitsizlikçi ve köleci zihniyete dayalı toplumsal düzenden kapitalizme ve ardından sosyal adaletin örgütlü mücadelelerle birlikte siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan kurumsallaştığı daha çağdaş bir toplumsal düzene geçiş, dinde reform, aydınlanma, endüstrileşme ve bunların tetiklediği toplumsal değişmeleri olabilir kılmıştır. Ne var ki, sosyal eşitsizlikler, farklı bir düzeyde varlığını sürdürmüştür.

Aynı siyasal, sosyal ve ekonomik süreç, çocukluk fikrinin de doğmasına neden olmuştur. Çocukların yetişkinlerden ayırt edilmesi süreci de, yine bir önceki paragrafta anlatılan tarihsel çizgiyi izlemiştir. Toplumsal yapıyı sınıfsal düzlemde baştan aşağı değiştiren endüstrileşme sürecini

yaratan aydınlanma ideolojisi, aynı zamanda çağdaş anlamda çocukluk fikrinin doğmasını da sağlamıştır.

Bu çalışmanın ilk iki bölümünde, çocukluk fikrinin doğuşu ve sosyal politika kavramlarının çağdaş anlamda gelişme süreçlerinde var olan paralellikler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Hayırseverliğin yerini, sınıfsal mücadeleye ve haklara dayalı sosyal politika uygulamalarının alması, kuramsal/kurumsal gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle ilk iki bölüm, sosyal politika ve çocuk/çocukluk konusunda kuramsal çerçevenin çizileceği bölümler olarak tasarlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, ilk iki bölümdeki kuramsal çerçeve temel alınarak, çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları ve dünyada çocuğun durumu ele alınacaktır. Çalışmada, çocuk ve sosyal politika ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle sosyal adaleti sağlama süreci olarak tanımlanabilecek olan sosyal politika kavramı, kuramsal olarak açıklanacaktır. Sözleşmeci, eşitlikçi, özgürlükçü ve faydacı kuramların ışığında çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları değerlendirilecektir. Ayrıca, birinci bölümde anlatılan sosyal politika kuramlarının ışığında, temel gereksinimler, çocuk hakları ve beslenme hakları gibi çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları, bu bölümde ele alınacaktır. Son olarak, insani kalkınma yaklaşımı çerçevesinde, çocuk kalkınma endeksinin yol göstericiliğinde, dünyada çocuğun durumu (1990-2006 yılları arasında kalan dönem) anlatılacaktır.

Tüm bu anlatılanların eşliğinde, bu çalışmada sosyal politikanın kuramsallaşması/kurumsallaşması süreci ile çocukluk fikrinin doğuşu arasındaki ilişkinin kurulması; sosyal adaleti sağlama süreci olarak sosyal politikanın tanımlanması; çağdaş sosyal politika kuramları (sözleşmeci, eşitlikçi, özgürlükçü, faydacı) ile çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları (temel gereksinimler, çocuk hakları, beslenme hakları ve insani kalkınma) arasındaki bağın incelenmesi; çocuk kalkınma endeksi temel alınarak çocuğun dünyadaki durumunun açıklanması amaçlanmaktadır.

Yukarıda özetlenen bu temel amaçlar, çalışmanın ana çatısını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, bu çalışmada bütüncül bir bakış açısıyla çocuklara yönelik sosyal politika konusunun ele alınması amaçlanmaktadır. Sosyal politika, herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanıma sahip değildir. Bu nedenle, çalışmaya özgün bir bakış açısı vermek için, sosyal politika, sosyal adaleti sağlama süreci üzerinden tanımlanacaktır. Sosyal adalet kavramı da eşitsizlikler üzerinden tartışılacak ve kuramsal yaklaşımlar bu çerçevede sunulacaktır. Aynı zamanda, çocukluk kavramının sosyal tarihçesi ile çocuğa yönelik sosyal politika yaklaşımlarının kurumsal bir nitelik kazanması arasındaki ilişi de kurulacaktır. Bu özgün ve bütüncül yaklaşım açısının, çalışmanın geneline yayılmasına özen gösterilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL POLİTİKA

1.1. SOSYAL POLİTİKANIN ANLAMI

Sosyal politika, tanımı konusunda uzlaşmaya varılamayan kavramlardan birisidir. Politika, kelime anlamı itibarıyla, hedefe ulaşmak konusunda izlenen yol anlamına gelmektedir. Bu hedef, yaşamın her alanına ilişkin olabilir. Bununla birlikte, hedefe ulaşabilmek konusunda izlenecek yollar, hiçbir zaman tek değildir. Genellikle, ulaşılmak istenen noktaya götürebilecek birçok değişik yol içerisinden biri ya da birkaçı seçilir ve diğerleri elenir. Bu nedenle, bir politikanın varlığından bahsedebilmek için öncelikle bazı seçilmiş hedefler ve bu hedeflere ulaşabilmek için oluşturulmuş sistematik bir hareket planı olması gerekmektedir.

Sosyal kavramı toplumsal, toplumcu ve topluma ilişkin anlamlarında kullanılmaktadır. Diğer yandan bu kavramın anlamı, kullanıldığı bağlama göre de değişebilmektedir. Titmuss'a (1974) göre sosyal kelimesi, insanın toplum içinde kabul ediliyor olmasının göstergesidir. Bu kavram, insanı ifade etmek amacıyla toplumsal yaşam içinde sıklıkla kullanılmaktadır. İngilizcede, kullanıldığı yere göre farklı anlamlar ifade etmekle birlikte, tek bir kelime,

'social' kullanılır. Diğer yandan, bu kavram bir başka açıdan düşünüldüğünde, insan ilişkilerinin ekonomik etmenlerden arındırılmış biçimini ifade eder. Ayrıca, sosyal politika, sosyal planlama, sosyal psikoloji, sosyal ekonomi, sosyal hukuk, sosyal tarih, sosyal psikiyatri, sosyal coğrafya gibi birçok bilimsel alanın isminde sosyal kelimesi geçmektedir[1]. Tomanbay'a (2007) göre, toplumsal ile toplumcul kelimeleri arasında bazı anlam farklılıkları vardır. Sosyal politika söz konusu olduğunda, daha çok toplumcul yani toplumun esenliği, refahı ile ilgili anlam daha ağır basmaktadır. Sosyal politika kavramı dilimize, İngilizceden doğrudan girmiştir. Bu nedenle, çalışmada sosyal kelimesi bu doğrultuda kullanılacaktır.

Sosyal sınıflar, sosyal statü, yer değiştirme, nüfus, aile, tarih, endüstrileşme, kentleşme, sosyal koşul, siyasi yapı, ahlak, azınlık, önyargı, gereksinimler, adalet, refah, hizmet, devlet, haketme, bölüşüm ve yeniden dağıtım, sosyal politikanın bel kemiğini oluşturan kavramlardır. Tarihi bir bakış açısıyla düşünüldüğünde, insanların içinde bulundukları olumsuz koşulları ortadan kaldırmaya yönelik girişimler her zaman görülmüştür. Ancak, bunların büyük bir çoğunluğu, sayıca çok olan toplumun yoksul kesimlerini, egemen sınıflara karşı başkaldırmaktan alıkoymak amacını gütmüştür. Endüstri devrimi öncesinde, 1300 ve 1800'lü yıllar arasında İngiltere'de çıkarılan bir dizi 'Yoksulluk Yasası', buna örnek olarak verilebilir. Elizabeth I tarafından kabul edilen 1601 tarihli yasa önemli olanlardan bir tanesidir (Quigley, 1996:76-79). Burada amaç eşitsizlikleri ortadan

[1] Sosyal kelimesinin anlamı konusunda daha ayrıntılı bilgi için bakınız. Tomanbay, İ., (2007), *Sosyal Olmak*, Ankara: SABEV, No.11.

kaldırmaktan çok, zenginlerin dilenciler konusundaki şikayetlerini azaltmaktır. Sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin farkına varan insan sayısının çoğalması ve bunların ayrıcalıklı elit sınıflar için önemli bir tehdit oluşturması, soyluları yoksullarla ilgili yasal önlemler almaya yöneltmiştir. Ayrıca yoksulların sayısının artması bir ayaklanma tehdidi oluşturduğu için, bu tür yasalar çıkarılmaya başlanmıştır. Jensen'e (1999) göre bu süreçte yoksulluğun cezalandırılması bırakılmış, yerine insanların yetenekleri geliştirilmiş ve insanlar iş sahibi yapılmaya çalışılmıştır. İngiltere'de bu yaklaşımlar sosyal gerilimi azaltmak konusunda başarılı olmuştur. Çünkü benzer uygulamaların yaşama geçirilmediği Fransa, tarihte yaşanan en büyük halk devrimlerinden birine sahne olmuştur. Benzer olarak, 18.y.y.'da Fransa'da da toplumsal değişime koşut olarak, şehirlerde yaşayan insanların sayısı artmış ve bunların önemli bir bölümü yoksulluk içinde yaşamaya başlamıştır. Ancak, küçük bir mutlu azınlığı içeren soylular, giderek daha acımasızca kendi varsıl hayatlarını sürdürebilmek için, yoksulların üzerinde daha fazla baskı kurmuşlardır. Bu da Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesine neden olmuştur. Fransa'daki özgürlükçü ve eşitlikçi hareketlerin kral ve soylular tarafından fark edilememesi, 1789 yılında tarihte bilinen en büyük halk ayaklanmasını doğurmuştur. 26 Ağustos 1789 tarihinde, Fransız Meclisi'nde kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesiyle, bütün insanlar doğuştan eşit olarak kabul edilmiş ve insanlık onuruna yaraşır bir yaşam sözü verilmiştir.

Çağdaş sosyal politikaların başlangıcı, yukarıda anlatılan ve özünde eşitsizliklere karşı direniş olan bu sosyal devrimlerden doğrudan etkilenmiştir.

Diğer taraftan, örgütlü olarak işçi sınıfının, sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizliklere karşı çıkması ve yasal haklar elde etmesiyle bu süreç, kuramsal bir yapı kazanmıştır. Bu nedenlerle, sosyal eşitsizliklerin tarihi, sosyal politika kavramının hangi koşullar altında doğduğunu anlamak bakımından önemlidir. Çocuklara yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları da aynı çerçeve içerisinde düşünülebileceği için, öncelikle sosyal eşitsizliklerin tarihi konusu ele alınacaktır.

1.2. SOSYAL EŞİTSİZLİĞİN TARİHİ ve SOSYAL POLİTİKA

1.2.1. İlk Çağlardan Ortaçağa

Sosyal tarihçiler, ilk çağlardan başlamak üzere insanların toplumsal yaşamlarını inceler. Çok yakın bir zamana kadar, dünyanın pek çok coğrafyasında, kölelik düzenine dayalı bir toplumsal kurgu bulunmaktaydı. Medeniyetler tarihine bakıldığı zaman, köleliğe dayalı bir sosyal yapılanmanın Sümer, Mısır, Yunan, Roma, Çin, Afrika, Japonya ve Aztek toplumlarında da var olduğu görülmektedir. Amerika kıtasının hemen her yeri, bugün özgürlüklerine kavuşmuş olsalar bile, Afrika'dan yüzyıllar boyunca kaçırılarak getirilen kölelerin torunlarıyla doludur (Duiker ve Spielvogel, 2004:228-9; McKay vd., 2006a:9-10, 234-6). Köleliğe ve tarıma dayalı yerleşik düzene geçişten, feodal yapıların güç kaybetmeye başladığı 16-17.y.y.'a kadar, tüketilenlerin neredeyse tamamına yakınını, aynı çatı altında yaşayan geniş aile bireyleri üretiyordu. Tarımsal üretime dayanan bu

toplumsal düzen içerisinde, iyi hasatın olduğu yıllar bolluk içersinde geçiyor aksi takdirde büyük kıtlıklarla karşılaşılıyor ve çoğu zaman yaşanan topraklar zorunlu olarak terkediliyordu. Az sayıda insanın yaşadığı küçük yerleşim merkezlerinde sürdürülen yaşama biçimi, beraberinde güçlü bir dayanışma duygusunu da getiriyordu. Bu dayanışma duygusu, aileleri birbirine yakınlaştırıyor ve sorunlar bu şekilde çözülmeye çalışılıyordu (Christian, 2008:24-57; Şenel, 2006:131-157).

Eski Mısır, Mezapotamya ve Eski Yunan'da, var olan toplumsal kurgu da bundan pek farklı değildi (Mckay vd., 2006a:8, 12, 89). Tarlada çalışan çiftçiler üretiyor, tanrısal güçlere sahip olduğuna inanılan yöneticilerin etrafında kendilerine soyluluk atfeden ayrıcalıklı sınıflar tüketiyor, askerler toprakları koruyor ve köleler ise alınıp satılıyor, zorla çalıştırılıyordu. 10.y.y.'dan sonra giderek etkisini arttıran feodal düzen içersinde, durum yine çok değişmiyordu. Toprağa bağlı çalışmanın hüküm sürdüğü bu düzen içerisinde serfler, topraktan ayrılma özgürlükleri bulunmaksızın toprak ağalarına itaat ediyorlardı. Eşitsizlik üzerine kurulu bu düzen içerisinde kölenin çocuğu köle, serfin çocuğu serf ve toprak ağasının çocuğu feodal bey olarak doğuyordu. Eşitsizliğin nesiller arasında geçiş gösterdiği feodal düzende, kiliseler ve ruhban sınıfı da toplum üzerinde etkili oluyordu (McKitterick, 2001:118-20; Parkinson, 1984:87-96; Riddle, 2008:173-5, 259-262).

İşledikleri toprak ve üretim araçları üzerinde mülkiyet değil, sadece kullanım hakkına sahip bulunan serfler, çalışmaları karşılığında elde ettikleri tarımsal ürünlerin ancak kendilerini açlıktan koruyacak kadar kısmını ayırır ve arta kalanının tamamını, kendileri üzerinde egemenlik kurmuş olan derebeylerine verirlerdi. Aksi takdirde, sözde aynı zamanda kendilerini koruyan efendilerinin askerlerinin yağması ile karşı karşıya bulurlardı (Duiker ve Spielvogel, 2004:320-2).

1.2.2. La Boetie ve Gönüllü Kulluk

Boyunduruğun serfler tarafından kabul edilmesini açıklayan en önemli tezlerden biri, Etienne La Boetie tarafından önerilmiştir. La Boetie'in mutlak rejimleri eleştirdiği ünlü makalesi Discourse on Voluntary Servitude or The Anti-Dictator (Gönüllü Kulluk ya da Anti-Diktatör), 1549 yılında kaleme alınmıştır. Sosyal, siyasal ve sınıfsal eşitsizlikleri ortaya koyan en önemli eserlerden biri olan bu yapıt, daha sonra Montaigne, Hume, Hobbes, Rousseau, Locke gibi birçok düşünüre öncülük etmiştir. La Boetie'nin öğretisi şu şekilde özetlenebilir: Halk bir kere kullaştıktan sonra, özgürlüğü öyle bir unutur ki, artık yeniden bilinçlenerek özgürlüğünü ele geçirmesi olanaksız hale gelir. Halk öyle bir şekilde kulluk eder ki, görenler özgürlükten değil kölelikten kurtulduklarını sanır. İlk başlarda zorlama nedeniyle boyun eğilse bile, daha sonra gelen kuşak, özgürlüğü hiç görmeyip tanımadığı için, hiç sorgulamadan doğalmış gibi boyun eğer ve kulluk eder (Ağaoğulları, 1984; Kurz, 1997).

Genç nesiller ve çocuklar, özgürken bütün doğal hakları ellerinden alınarak köleleştirilen önceki kuşağın zorla yaptığını, gönüllü olarak yaparlar. Boyunduruk altında doğan insanlar, asla baş kaldıramazlar. Kulluk, kölelik içinde yaşarlar ve bunu doğal kabul ederek büyürler ve kendilerinden sonra gelen nesilleri de bu yolla eğitirler. Bu insanlar, daha ileriye bakmadan, doğdukları gibi bir yaşamı sürdürmekle yetinirler ve bulduklarından başka hakları ve malları olabileceğini düşünmediklerinden, doğumlarındaki durumu doğal durumları olarak kabul ederler. Bu insanlar, kendilerine veya kendilerinden önce köleleştirilmiş nesillere haksızlık yapıldığının farkında bile değildirler.

Eşitsizlikleri bir sosyal miras olarak kabul eden insanlar, korkutuldukları ve baş kaldırmaya korktukları için kulluk etmeye mahkum olmuş önceki nesillerin, kölelik etmeyi gönüllü olarak kabul etmelerinden, gelenek ve görenek yoluyla gönüllü olarak kulluk etmeyi öğrenirler. Hatta bunu doğuştan gelen bir durum olarak benimserler (Ağaoğulları, 1984; Podoksik, 2003)[2].

[2] Bu görüşü destekler nitelikte, Aries (1962), Postman (1995), Shorter (1976), Stone (1977), çocukların, eşitsizliklerin daha yoğun olarak görüldüğü, özgürlük ve eşitlik kavramlarının yaygın olarak toplumun geniş kitleleri tarafından benimsenmediği 18.y.y. öncesinde, sistematik olarak sömürüldüklerini ortaya koymuşlardır. Bu kavramlar arasındaki bağ, çalışmanın çocuk ve toplum bölümünde, çocukluğun sosyal tarihi anlatılırken daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.2.3. Serflikten Vatandaşlığa

1.2.3.1. Matbaanın keşfi ve Çocukluk Fikri

İçinde bulunduğu durumu sorgulayan ve haklarını arayan veya vatandaşlık bilincine sahip ve bunun bir sosyal sözleşme karşılığında kendisine verilmiş olduğunun farkında olan insanların ve halkın iradesinin egemen olduğu çağdaş toplumsal düzene geçiş bir anda olmamıştır. Sosyal, siyasal ve iktisadi açıdan değişimin özünde, özgürleşme vardır. Derebeylerine, ruhban sınıfına koşulsuz boyun eğmek yerine, var olanı sorgulamaya başlamak bir anda olmamıştır. Burada da, çocukluk fikrinin gelişmesinde en önemli yere sahip olduğu iddia edilen matbaanın keşfinin, yaşamsal bir önemi bulunmaktadır.

Aries (1962) ve Postman (1995), bilginin yayılma sürecini hızlandıran matbaanın keşfinin, bilginin daha geniş kitlelere kolay ulaşmasının ve yaşamı sorgulama ile birlikte dinsel dogmalara karşı başlatılan hareketin ve bilimsel gelişmelerin, çocukluk fikrinin doğuşu ile ilgili sürece büyük katkılarda bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Çocuklara yönelik bir sosyal politika kavramından söz edebilmek için, önce çocukların yetişkinlerden ayırt edilebilmesi ve onların toplumda diğerlerinden farklı olduklarının görülebilmesi gerekmektedir. Bu bilincin oluşmasında da, sosyal politika uygulamalarının başlayabilmesi için gereken koşulların ortaya çıkmasında

da, matbaanın keşfedilmesinin büyük bir önemi olduğu açıkça görülmektedir (Duiker ve Spielvogel, 2004:355; McKay vd., 2006b:628).

Bu gelişmelerle birlikte, yapılan coğrafi keşifler ve sömürge haline getirilen yeni topraklardan elde edilen doğal zenginlikler, Avrupa'da ticaretin giderek gelişmesi sürecini beraberinde getirmiştir. Bu zenginleşmeye paralel olarak, düşünsel alanda da buna koşut gelişmeler, Hobbes, More, Locke, Rouseeau gibi yeni toplumsal kurgular hayalleyen filozoflar ve Adam Smith'in öncülüğünü ettiği liberal akımla birlikte yaşanmıştır. Derebeylerinin bu gelişmeler karşısında giderek yoksullaşmaları, merkezi otoritelere ve krallara giderek güç kazandırmıştır. Ticaret geliştikçe, pazarlar ve kentler büyümüş ve bu sayede kendi başlarına toprak mülkiyeti edinebilme hakkına sahip olan köylüler de, kendileri için pazarda satabilecekleri ürünler üretmeye başlamışlardır (Riddle, 2008:251-4; Roberts, 2007:143-145).

1.2.3.2. Yeni Sosyal Sınıflar ve Yeni Bir Çağ

Diğer bir önemli gelişme ise, burjuva olarak adlandırılan tüccar ve zanaatkarlardan oluşan yeni bir orta sınıfın yükselişidir. Bu sınıf, kendisine bazı ayrıcalıklar verilmesi karşılığında, diğer soylulara ve derebeylerine karşı olan güçlerini arttırmak konusunda istekli olan merkezi yönetimler ve krallıklarla, örtülü anlaşmalar yapmıştır. Bu koşullar altında keşifler ve ticaretten elde edilen büyük servet, monarklar ve tüccarlar arasında paylaşılmış ve sağlanan güvenlik sayesinde ticaret daha da hızlı gelişmiştir

(Lloyd ve Hudson, 2007:9-55; Riddle, 2008:246-50). Sayıları giderek hızla çoğalan zanaatkarlar ve esnaflar, yeni işyerleri kurmuş, aynı zanaat kollarındaki işyerleri, aynı sokaklarda, hanlarda, meydanlarda bir araya gelerek toplanmış ve kendi aralarında zamanla örgütlenmişlerdir.[3]

Birbiriyle bağlantılı olan ve yukarıda sözü edilen bu sosyal, siyasal, düşünsel ve iktisadi değişme ve bilimsel çalışmalara verilen önemin artması, üretimde kullanılan araç ve gereçlerinin sürekli olarak gelişmesine yol açmıştır. Bu yenilikler, makineleşmenin önünü açmış ve farklı zanaatkarlar tarafından üretilen değişik parçalar imalathanelerde bir araya getirilerek, katma değeri daha yüksek ürünler piyasaya sürülmeye başlanmıştır. Ayrıca bu gelişmeler, endüstri devrimi olarak adlandırılan ve Batı Toplumları'nı diğerlerinden ve kendi geçmişinden çok hızlı bir şekilde başkalaştıran olguyu doğurmuştur (Christian, 2008:70-74). 1776 yılında James Watt tarafından ilk kez buhar gücü, dokuma endüstrisinde kullanılmıştır. Bununla birlikte makineleşme artmış ve farklı ara malların bir araya getirildiği imalathanaler, yerini büyük makinelerin çalıştığı fabrikalara bırakmıştır. Elektriğin de üretim sürecine girmesiyle birlikte, endüstriyel üretimin egemen olduğu yepyeni bir çağa girilmiştir (Duiker ve Spielvogel, 2004:512; Roberts, 2007:234).

[3] Burjuva sınıfı, aynı zamanda çocukluk fikrinin doğmasında da son derece etkili olmuştur. Ticaretle uğraşan bu sınıfın kadınları, evle ilgilenmek için çok daha fazla zamana sahiplerdi. Bu nedenle, çocuklarının bakımına daha fazla özen gösterme fırsatı bulmuşlardı. Böylelikle toplumun bir bölümü, çocuklara birer asalak olarak bakmayı ve onları minyatür birer yetişkin olarak görmeyi bırakmış ve onun yerine çocukları, sevilip okşanacak varlıklar olarak düşünmüştür. Çocukluk fikrinin oluşmasında Aries (1962), çocukların toplumun yetişkin fertlerinden ayırt edilmesini bir önkoşul olarak ileriye sürmüştür.

Bütün bunlarla eş zamanlı olarak, buhar gücüyle çalışan lokomotif ve buharlı gemilerin de yaygın olarak kullanılması, ulaşım ağlarını yaygınlaştırdığı için, ticaret daha hızlı gelişmiş ve liberal kapitalist ekonomik düzen, yerini giderek sağlamlaştırmıştır. Yaratılan artık değerin, tekrar üretim faktörlerine yatırımının sağlandığı ve karların mümkün olan en yüksek düzeye taşınmasının yaratacağı iktisadi gelişmenin, toplam refah düzeyini arttıracağının tasarlandığı bu sosyal ve iktisadi kurgu, endüstri devrimi ile birlikte, kitlesel üretimi doğurmuştur. Ayrıca, bilimsel gelişmelerin de doğrudan üretim teknolojilerinde kullanılması, bu alana yapılan yatırımı arttırmış ve eşi daha önce hiç görülmemiş bir çağı başlatmış ve bu gelişmeler günümüze kadar devam etmiştir.

1.2.3.3. Değişim ve Sosyal Politikaya Giden Yol

Bir taraftan, J.J.Rousseau, J.Locke[4] gibi düşünürler doğal haklardan, doğal düzenden, insan haklarından ve özgürleşmeden söz etmekte, diğer taraftan derebeyleri, neredeyse kölelik düzeni altında kendilerine kulluk ettirdikleri serfler ve köylüler üzerindeki hükümranlıklarını ve sahipliklerini kaybetmekteydi. Bu süreçle birlikte, merkezi otoriteler güçlenmekte ve yeni bir tüccar sınıf doğmaktaydı. Toprak ağalarının mülkü olmaktan kurtulan ve şehirlere göç eden insanlar önceden aileleriyle beraber toprak ağaları için

[4] Batı'da toplumsal değişmenin, aydınlanmanın öncüleri olarak kabul edilen düşünürler içerisinde yer alan, J.J. Rouseau ve J. Locke, toplumların çocuklara bakış açısının değişmesinde de etkili olmuşlardır. J. Locke'nin, Some Thoughts Concerning Education - Eğitim Hakkında Bazı Düşünceler - (1693) ve J.J. Rousseau'nun Emile (1762) adlı eserlerinde çocukların önemli bir yeri vardır. Bu yaklaşımlar, tez çalışmasının 'Aydınlanma ve Kuramsal Olarak Çocukluk Fikrinin Doğuşu' başlığı altında ilerideki bölümlerinde incelenmiştir.

çalışıyorlarken, endüstri devriminin yol açtığı yeni düzen içerisinde, sermayedarların sahibi olduğu fabrikalarda ağır koşullar altında çalışıyorlardı. Derebeylerinin boyunduruğundan kurtulan köylüler, bu kez de akın akın bir başka çarkın dişlilerinin arasında sıkışıyorlardı (Mantoux, 1961; McKay vd., 2006b:692-715; Thompson, 1963:218-223).

Bu yaşanan gelişmeler sonucunda geleneksel kurumlar, toplumsal özgürleşmenin de verdiği ivmeyle değişmeye başlamışlardır. Tarımsal alanlardan şehirlere doğru göç sonucunda, toprağa bağlılık azalmış ve insanlar kilisenin baskısından bir şekilde kurtulmuşlardır. Ancak, derebeyleri ve kutsal kurumların da koruması dışında kalan bu yeni kentli yoksullar, eskisinden de ağır şartlar altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Brizon'a (1977) göre, liberal düşünürler ve klasik iktisatçıların düşünsel temelini oluşturduğu bu yeni endüstri çağında var olan sosyal sınıflar ise; emeği karşılığında ücret alan yoksul işçiler, sermaye sahibi büyük tüccarlar, fabrika sahipleri, merkezi otoriteyi elinde bulunduran krallar, toprak zengini soylular ve sayıları giderek azalan ancak pazarda ürettiklerini satma imkanı bulan, toprak mülkiyeti olan çiftçilerdir.

Devletleri ve merkezi yönetimleri sosyal önlemler almaya iten süreci anlamak, sosyal politika olgusunun doğuşunu anlamak bakımından son derece önemlidir. Toplum ya da toplumların içinde ezilen kesimler için uygulanan bazı politikaların kurumsallaşması, keyfiyetten çıkması ve örgütlü bir sosyal ve siyasal mücadele sonucunda kazanılmış haklar olarak yasal bir

çizgiye oturması, sosyal politika olgusuna derinlik kazandırmıştır. Hayırseverlik, yardımseverlik ve daha sonra da büyük güruhların isyan etmesini engelleyebilmek ve onları egemen sınıflar için birer tehdit unsuru olmaktan çıkartmak için uygulanan çeşitli politikaların yaygınlaşması ve herkesi kapsayıcı bütünlükçü bir şekil alması, oldukça zorlu bir mücadele sonucunda gerçekleşmiştir.

Günümüzde sosyal refah ve sosyal adalet, sosyal politikaların uygulama alanı içersisinde ulaşılmaya çalışılan hedeflerdir. Bu nedenle, klasik iktisatçılar ve liberal düşünürlerle birlikte, bunlara tepki olarak doğan sosyal içerikli akımları kuramsal bir çerçeve içerisinde doğru yerlere koymak, sosyal politika konusunda 20.y.y'a ait çağdaş yaklaşımları anlamak konusunda kilit bir rol oynamaktadır. Sosyal refahın, doğuştan itibaren kişilere sunulan fırsatlar düzleminde yükseltilmesi, sınıflar arasında var olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılarak sosyal adaletin sağlanması, uygulanan sosyal politikaların başarısına bağlıdır. Bu nedenlerle, bu çalışmada çocuğa yönelik sosyal politika yaklaşımlarının temelinde de aynı hedefe ulaşmanın var olduğu düşünülmüştür.

1.3. SOSYAL POLİTİKA ve SOSYAL ADALET

1.3.1. Sosyal Adaletin Tanımı

Sosyal adaleti tanımlamak oldukça güçtür. Bu konuda çağdaş tanımlardan birisini, yazın üzerinde önemli çalışmaları olan Lea Ann Bell yapmıştır. Bell (1997:3), kaynakların eşit dağıtıldığı ve bütün üyeleri bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan güvende olan bir toplumun adil olduğunu belirtmiştir. Ünlü Yunan filozof Eflatun, Republic (Cumhuriyet) adlı eserinde ütopik bir toplumsal düzenden bahsetmiş ve yöneticilerine özel mülkiyet hakkı tanımamıştır. Böylece yöneticiler, kamusal fayda sağlamak için daha çok çalışacaklardır. Eflatun'a göre, en iyi devlet yönetiminin, komünal bir şekli vardır. Yurttaşlardan herhangi birinin karşılaştığı iyi veya kötü her bir durum, diğer herkesin ortak kaygısıdır (Reeve, 2003:65-66).

Van Wormer (2004), adaletsizliği çaresizlik, baskı, sindirilme ve eşitsizliğin doğal bir sonucu olarak görür. Sosyal politikaların amacını ise, var olan bu adaletsizlikleri ortadan yok etmek olarak ifade etmektedir. Gill (1992), Confronting Injustice and Oppressions (Adaletsizlik ve Baskılarla Yüzleşmek) adlı eserinde, adil toplumların bütün fertlerini eşit kabul etmesi ve herkese eşit haklar ve sorumluluklar yüklemesi gerektiğini öne sürmüştür.

Faydacı liberal geleneğin öncülerinden J.S. Mill'e (1863; akt., Kurer, 1999) göre, köleler ve özgür insanlar, derebeyleri ve serfler, soylular ve

sıradan insanlar, sermayedarlar ve emekçiler farklı zamanları yansıtan ama aynı hiyerarşik izleri taşıyan sosyal gerçekliklerin adaletsizliğe dönüşmüş hallerinin birer yansımasıdır. Bu yaklaşım açısına göre, mutlak bir doğru ve amaç yoktur. Doğrular toplumlar tarafından belirlenir. Sosyal adalet kavramı aileden aileye, kişiden kişiye ve toplumdan topluma tarih içerisinde farklılık gösterir. Adalet, ahlaki gereksinmelerin bir fonksiyonudur. Bu ahlaki gereksinmeler, güvenli bir toplumda yaşayabilmek için zorunludur. Yasalar, kurallar, gelenekler ve görenekler bu gereksinmeleri karşılar. Mill (1863; akt., Riley, 1998:45) Utilitarianism (Faydacılık) adlı eserinde, genel anlamda güvenliğin en üst düzeye çıkarılabilmesi, herkese eşit haklar verilebilmesi ve maddesel kaynakların adaletli dağıtılabilmesi için, bir ideal kodun gerekli olduğunu savunmuştur. Burada Mill, Bentham gibi kendinden önce liberal düşünce sistemine katkılarda bulunmuş diğer düşünürlerden ayrılmaktadır. Çünkü fayda kavramının ölçülmesi konusunda daha az veya daha çok gibi sıralamaya dayalı bir karşılaştırma yapılabileceğini ancak bunun ağırlık veya uzunluk gibi sayılarla belirlenemeyeceğini söylemiştir (Riley, 2006).

Yapılan tanımlamalar, farklı açıdan yaklaşımları ortaya koymaktadır. Adalet en yalın anlatımla, nimet ve külfetlerin toplumda adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Bir başka deyişle, toplumda herkesin hakça bir paylaşım olduğu konusunda genel bir kanaatinin bulunmasıdır. Adalet kavramı, toplumsal hayatın birçok alanında insanların karşısına çıkmaktadır. Adaletin varlığını pekiştiren en önemli kavramlardan biri, eşitliktir. Öncelikle bir toplumun üyeleri siyasal açıdan eşit olmalıdır. Toplum üyelerinin servetleri,

ırkları, renkleri, inançları ve kültürlerinin birbirlerinden farklı olması, siyasal katılım ve karar alma süreçlerinde bireyler arasındaki eşitliği bozmamalıdır. Siyasal eşitlik kavramından bahsedebilmek için, alınan kararlardan etkilenen ve bu sürece taraf olan herkesin görüşlerini dile getirebilme veya sesini duyurabilme özgürlüğü olması gerekmektedir. Yasalar önünde herkesin eşit olması, adaletli bir toplumsal düzenin inşa edilmesi bakımından oldukça önemlidir.

1.3.2. Sosyal Adalet ve Unsurları

Schall (2009), Aristo'nun eşitlik ve adalet konusundaki görüşlerini toparlamıştır. Aristo'ya göre, her iki kavram da aynı öze sahiptir ancak, eşitlik kavramı daha evrensel ve doğaldır. Doğal yoldan ulaşılan adalet ile yasaların sağladığı adalet arasında bazı farklar vardır. Yasal adalet süreci herkesi ve bütün tarafları bağlayan yasaların uygulanması şeklinde gerçekleşse de sonunda eşitlik ilkesini zedeleyen sonuçlar doğurabilir. Burada vurgulanmak istenen, yasalar temelinde işleyişi düzenlenmiş olan adalet sürecinin hakça olmayan ve eşitlik ilkesinin gereklerini bozan sonuçlar doğurmasının güçlü bir olasılık olabileceğidir. Ancak bütün bunlarla birlikte, yasalar önünde eşit haklara sahip olan yurttaşların, adaleti bir süreç olarak tanımladıkları göz önünde bulundurulursa, sonuç eşitliği sağlamaktan uzak bile olsa en azından hakkaniyetli bir tutum olduğuna olan kanaat, işleyiş açısından süreci insanların bilinçaltında temize çıkarmaktadır.[5]

[5] Yasal adalet sürecinin temelinde kanunlar önünde eşitlik vardır. Bu sözleşmeci geleneğin temelinde her zaman var olmuştur. Thomas Hobbes'in Leviathan (1651) eseri, John

Miller (1976;1999), sosyal adaletin dört unsurunu şu şekilde kavramsallaştırmıştır: hak etme, gereksinimler, yasal haklar ve eşitlik. Miller, bir örnekten yola çıkarak sosyal adaleti bu dört unsurun dengede olduğu bir durum olarak tanımlar.[6] Sosyal adaleti bu örnekte olduğu gibi dört unsuru olan bir durum olarak düşündüğümüzde, birinci işçi alacağı parayı fazlasıyla hak etmiştir. İkincinin ise alacağı paraya diğer ikisinden çok daha fazla gereksinimi vardır, çünkü çalışmasını ve karnını doyurmasını engelleyen hastalığından kurtulması gerekmektedir. Üçüncü işçi ise başta yapılan anlaşma gereği, bu sözleşmeden kaynaklanan yasal bir hakkı olduğu için parayı alacaktır. Her birinin aldığı ücretin birbirinin aynı olduğu düşünüldüğünde, bu durumda mutlak eşitlik sağlanmıştır. Süreç işleyişi ve doğurduğu sonuç bakımından mutlak eşitlik esasının gereklerini yerine getirmiştir. Kuşkusuz, akıllardaki soru şu olacaktır: Bu mutlak eşitlik temeline dayalı dağıtım süreci adil midir?

Locke'nin Two Treaties of Government –Yönetim Üzerine İki İnceleme– (1679-80) eseri ve J.J. Rousseau'nun The Social Contract –Toplumsal Sözleşme– (1762) adlı eseri çağdaş sözleşmeci yaklaşımlara ışık tutmuştur. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989)'nin temelinde de yine anlayışı görmek mümkündür. Önce bağlayıcılığı olan ve yaptırım gücüne sahip kanunlar önünde eşitlik ilkesi getirilmeye çalışılmıştır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi onaylayan bütün ülkeler, bu sözleşmenin çekince koymadan kabul ettikleri bütün hükümlerini uygulamak zorundadırlar.

[6] Biri işi yaptırmak üzere anlaşılan 3 işçiye yapacakları iş karşılığında eşit ücret verilecektir. İşçilerden ilki canla-başla çalışmakta ve bütün gücünü harcamaktadır. İkinci ve üçüncü işçiler doğru düzgün çalışmamaktadırlar. İkinci hasta olduğunu ve yeterince parası olmadığı için yiyecek ve ilaç alamadığını, tedavi göremediğini ve bu nedenle hali olmadığını söyler. Üçüncü işçi ise diğer ikisinin bir şekilde kendi yerine de çalıştıklarını gördüğünden işi onların üzerine yıkarak hiç emek sarf etmemekte ama başta yaptıkları anlaşma gereği işin bitiminde, yapılmış olan sözleşme gereği, kendine doğan haktan faydalanarak diğerleri ile aynı ücreti alacağını bildiğinden, hiçbir zahmete katlanmamaktadır. Açıkçası külfetlerden hiç payını almadan, nimetlere ortak olmak istemektedir (Miller, 1976).

1.3.3. Eşitlik ve Adalet İlişkisi

Bu soruyu yanıtlamak oldukça zordur, çünkü özellikle bir çalışma karşılığında elde edilen ücretin, kişilerin ve ailelerin gelir düzeyi ve geçim şartları konusunda son derece etkili olduğu düşünülürse, burada bir değerlendirme yaparken, performansa dayalı bir hak etme kavramından yola çıkmak gerekmektedir. Ancak performans ya da yeteneğin hem ölçülmesi hem de sayısal bir karşılaştırma yapılması oldukça güçtür. Miller (1999), hak etme unsurunu sosyal adaletin önemli bir parçası olarak görmüş, ancak tek başına merkeze koymamıştır. Mutlak eşit bir dağılım, aynı işin yapılması konusunda yetenekleri ve gösterdikleri performansı aynı olan kişiler için gerçekten de adil olacaktır. Ne var ki, gerçek yaşamda çoğu zaman, dağılımın adaleti konusunda kolayca bir değerlendirme yapmanın mümkün olmadığı son derece karmaşık durumlarla karşılaşılmaktadır.

Sosyal politikanın amacı, var olan sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve bölüşümde adaleti sağlamak olmalıdır. Siyasal ve ekonomik eşitsizlikleri olabildiğince aza indirmek daha kolay olabilmektedir. Herkesin eşit oy hakkına sahip olduğu, seçme ve seçilme özgürlüğünün yasal teminata bağlandığı bir toplumda, siyasal eşitlik ilkesi sağlanmış olur. Vergilendirme yoluyla gelirin yeniden dağıtıldığı bir kapitalist düzende, ekonomik eşitsizlikler daha aza indirgenebilmektedir. Gelirler politikası ile yeniden bölüştürme yapılan, mülkiyet edinme, ticari olanaklardan faydalanma gibi konularda fırsat eşitliği sağlanan özgürlükçü bir toplumda,

eşitsizlikler azaltılabilir. Ayrıca üretim araçlarının mülkiyetinin toplumsallaştırıldığı ve herkese eşit ücret ödenen sosyalist sistemlerde, gelir eşitsizlikleri daha aza indirilebilir. Ancak bu da yine aynı soruyu gündeme getirmektedir. Mutlak eşitlik, sosyal adaleti sağlamak için yeterli midir?

Kısaca anlatılmak istenen, mekanik işleyişi bakımından ekonomik ve siyasal eşitliği sağlamanın daha kolay olduğudur. Miller'in (1999) sözünü ettiği, sosyal adaleti sağlamanın zorluğudur. Çünkü saydığı dört unsurun dengede bulunduğu bir durumu sağlamak, her zaman mümkün olmayabilir. Çünkü hakketme ve gereksinim duyma gibi kavramlar, ölçülmesi mümkün olmayan, kişiden kişiye değişen ve üzerinde herkesin uzlaşmaya varamadığı, felsefi yönleri çok daha ağır basan kavramlardır. Oysa yasalarla sağlanan siyasal eşitliklerin veya nicel yönü çok ağır basan ekonomik eşitliklerin ne ölçüde gerçekleştiğini görmek daha kolaydır.

Sosyal politika, sosyal adaleti sağlamak konusunda oluşturulan fikirler ve uygulamaların bütünü olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, çalışmada sosyal adaleti tanımlamak konusunda bize ışık tutan kuramsal ve kavramsal yaklaşımları sunmak hem çalışmanın ilerleyen bölümlerinde çocuk ve sosyal politika temalarını birleştirmek hem de değerlendirmeler için temel olabilecek kuramsal çatıyı oluşturmak açısından birincil önem taşımaktadır. Bunlar sözleşmeci, faydacı, eşitlikçi ve özgürlükçü kuramlar olarak birkaç büyük başlık altında toplanabilir. Sosyal politika ve sosyal adalet kavramları arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek amacıyla, bir sonraki başlık altında bu sözü

edilen yaklaşımlar tartışılacaktır. Ayrıca, çalışmada çocuk ve sosyal politika ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için, sosyal adaleti sağlama süreci olarak tanımlanan sosyal politika kavramının, kuramsal temelleri de anlatılacaktır. Bu çatı çerçevesinde, ilerleyen bölümlerde sözleşmeci, eşitlikçi, özgürlükçü ve faydacı kuramların ışığında çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları da değerlendirilecektir.

1.4. SOSYAL POLİTİKA ve SOSYAL ADALETİN KURAMSAL TEMELLERİ

Sosyal politika, kuramsal açıdan, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri en aza indirmek ve sosyal adaleti sağlamak için oluşturulan yaklaşımlar bütünü olarak ele alınabilir. Bu kuramsal yaklaşımlar, tarihsel süreç içerisinde gelişerek günümüze kadar gelmiştir. İnsanların doğa durumunda sahip oldukları özgürlüklerden yola çıkarak, yerleşik düzene geçişle birlikte başlayan eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını bir toplumsal uzlaşmaya bağlayan sözleşmeci kuramlar; bütün insanların doğuştan aynı haklara sahip olduklarından hareketle fırsatların, kaynakların ve refahın eşit dağıtılması üzerinde yoğunlaşan eşitlikçi kuramlar; özgürlüklerin önceliği ve hiçbir koşul altında alış-verişinin mümkün olamayacağı varsayımından hareket eden özgürlükçü kuramlar, sosyal politika ve sosyal adaletin kuramsal temellerini oluşturması bakımından incelenecektir.

1.4.1 Sözleşmeci Kuramlar

Sözleşmeci kuramlar; doğal durumdan uygar topluma geçiş, yaşamı güvence altına alma arzusu, eşitsizliğin kaynağı ve toplumsal sözleşme ve geleceğin belirsizliğine karşı güvence başlıkları altında ele alınacaktır.

1.4.1.1. Doğal Durumdan Uygar Topluma Geçiş

McClelland (1996), Rusell (1999) ve Tunçay (2006), John Locke'un, Two Treaties of Government –Yönetim Üzerine İki İnceleme– (1679-80) adlı eserinde uygar toplumun kuruluşunu sözleşmeye dayandırdığı görüşlerini şu şekilde özetlemişlerdir: Locke, doğa durumunu bir gerçeklik olarak savunmaktadır. Hobbes ve Rousseau'da olduğu gibi, "doğa durumu" ve "toplum sözleşmesi" varsayımı, sosyal adalet kuramının temelinde var olan bir çıkış noktası olarak ele alınmıştır. Bu düşünürlerin temelde göstermek istedikleri şey, devletin kaynağının ne olduğu sorusunun cevabı değil, devlet denilen siyasal topluluğun temelinin ne olması gerektiğidir. Bu da adaletin sağlanması sürecinin bir sözleşmeye bağlanmasıdır. Doğal durumdan uygar topluma geçişin gerekçeleri bulunmaktadır. İnsanlar doğa durumunda özgür ve eşit olmakla birlikte, sahip oldukları bu sınırsız özgürlükleri kullanırken güvenlikten uzaktırlar ve her zaman başkalarının saldırısına uğrayabilirler. Güvenlikten uzak olmak beraberinde belirsizliği de getirir. Doğa durumunda insan özgür olmasına rağmen, güvensizlik ve belirsizlik nedeniyle kararlı bir

yapıya sahip olamaz. Bu nedenle insanlar, mülkiyetlerinin (canlarının, özgürlüklerinin ve mallarının) korunması amacıyla birleşmişler ve kendilerini, yetkilerini devrettikleri devletlerin güvencesi altına sokmuşlardır. İnsanlar, siyasal toplumu kurarken, gereksinim duydukları için bir sözleşme yapmışlardır. Bu sözleşme, devlete katılan veya onu meydana getiren kişiler arasında yapılmıştır ya da en azından bu şekilde yapılması gerekir. Bunun için, toplumda yeterli sayıdaki özgür insanın oybirliği gerekir. İşte bu durum, insanların kendi bazı özgürlüklerinden, iradeleriyle bir zorlama olmadan feragat ederek, bir sözleşme yoluyla sosyal adaleti sağlamaya çalıştıklarını gösterir.

1.4.1.2. Yaşamı Güvence Altına Alma Arzusu

Toplumsal sözleşme modeli ileri süren bir diğer düşünür de Thomas Hobbes'dir. Toplumsal sözleşme konusundaki görüşlerini ünlü Leviathan (1651) çalışmasında ortaya koymuştur. McClelland' a (1996) göre, Hobbes'in felsefesinde de doğal durum veya toplum öncesi durum ile uygar durum veya toplumsal durum arasındaki karşıtlıklar ön plandadır. Buna göre insanlığın doğal durumu, insanlar arasındaki sürekli şiddet eğiliminin ve ölüm korkusunun hüküm sürdüğü, herkesin kendi gücü ve olanaklarıyla yaşamda kalabilmek için her şeyi yapmaya hakkı olduğu, bu anlamda zaman ve mekan tanımayan sürekli ve genel bir savaş durumudur. Bir bakıma doğal durumda, hayatta kalabilmek için kullanılabilecek araçlar üzerinde bireylerin mutlak bir eşitliği söz konusudur. İnsanları yönlendiren temel güdü birbirlerine karşı

duydukları korkudur. Ayrıca benzer nesneleri arzulayan insanlar, birbirleriyle sürekli bir çatışma içerisindedirler. Bu sürekli çatışma ve korku durumu, bireyler arası bitmek bilmeyen savaşları tetikler ve sonunda kılıcı en güçlü olanlar kazanır.

Gaskin, (1998), McClelland (1996), Rusell (1999) ve Tuncay (2006)'a göre, sürekli ölüm korkusu, yaşamı güvence altına alabilme arzusu ve yaşamı güvence altına alacak araçları elde edebilme umudu insanları doğal durumdan çıkartıp uygar toplumu yani devleti kurmaya yöneltir. Temel doğa yasası, diğer deyişle insanın yaşamını koruma ve güvence altına alma hakkı, vazgeçilemez ve devredilemez bir haktır[7]. Bunun dışında sürekli barışı ve güveni sağlayabilmek için insanlar, bu hakların bazılarından vazgeçmek ve bazılarını da herkes tarafından üzerinde anlaşılmış ortak bir güce yani devlete devretmek zorundadır. Sosyal adaleti sağlamanın yolu, insanların haklarını devrettiğini gösteren toplumsal sözleşmelerin yaşama geçirilmesi ile mümkün olabilir. İnsanlar, yaşamlarını sürdürmek için kullanabilecekleri hakları açısından eşittir. Ancak bu haklarının ve diğer bütün temel hak ve özgürlüklerinin teminatı, herkese eşit uzaklıkta veya yakınlıkta bulunan devlettir. Herkesin aynı haklara sahip olduğu ve aynı koşullar altında

[7] Çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarına yön vermesi bakımından evrensel bir niteliğe sahip olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 6. maddesi de yaşama hakkına ilişkindir. Çalışmamızın temalarından biri ve belki de en önemlisi, çocukların sosyal politika uygulamalarına konu olmaya başlaması ile onların öncelikle toplumda fark edilmeleri arasındaki bağın kurulmasıdır. Çocukların fark edilebilmesi ve onlara yönelik sosyal politikaların kuramsal altyapısının geliştirilebilmesi ise Batı Felsefe Tarihi'nde yukarıda adı geçen düşünürlerin katkılarıyla mümkün olabilmiştir. Bu bakımdan sosyal düşünce devriminin gerçekleştiği ülkeler, aynı zamanda genel olarak da sosyal politika uygulamalarının başladığı ilk ülkelerdir. Özellikle çocuklar konusundaki ilk uygulamalara, bu tez çalışmasında, çocukluğun sosyal tarihinin anlatıldığı çocuk ve toplum bölümünde önemli bir yer ayrılmıştır.

ödüllendirildiği ya da cezalandırıldığı uygar bir toplumda sosyal adalet de kendiliğinden, üzerinde herkesin veya en azından çoğunluğun uzlaşmaya vardığı sözleşmeler yoluyla sağlanmış olacaktır.

1.4.1.3. Eşitsizliğin Kaynağı ve Toplumsal Sözleşme

J.J.Rousseau, Social Contract –Toplumsal Sözleşme– (1762) adllı Fransız Devrimine de öncülük ettiği kabul edilen eserinde, insanları toplumsal yaşamdan önce özgür olarak düşünmüştür. Doğa durumu olarak da tanımlanabilecek uygarlaşma öncesi bu ortamda, insanlar arasında eşitliğin hüküm sürdüğü kabul edilmiştir. Doğa durumundaki eşitlik, insan doğasındaki çeşitli değişim ve dönüşümler ile birlikte bir eşitsizliğe dönüşmüştür. Bu eşitsizlik, zamanla kurumsallaşarak yerleşik bir olgu halini almıştır. Bu açıdan Rousseau, Hobbes'tan ayrılmıştır. Rousseau (1754) Discourse on Inequality –Eşitsizlik Üzerine Söylev– adlı eserinde doğal eşitlik durumundan eşitsizlik durumuna geçişin koşullarını ve eşitsizliğin kökleşmesinin ve kurumsallaşmasının nedenlerini araştırmış ve iki neden ortaya koymuştur. Mülkiyet edinme ve işbölümü ile birlikte efendi ve köle ayrımının bulunduğu eşitlikçi olmayan bir toplumsal düzen kurumsallaşmıştır. İnsanların başkalarının üzerinde egemenlik kurma isteği bu adaletsiz durumun temel nedenidir. Uygar bir toplum kurabilmek için, bir toplumsal sözleşmeye gereksinim bulunmaktadır. Sözleşme ile birlikte bireysel özgürlükler, bir bütün oluşturacak şekilde genel bir iradeye devredilir. Sözleşme ile kurulan uygar toplumda, eşitsizliklerin yerine yasalar karşısında eşitlik vardır (Gaskin, 1998; McClelland, 1996; Rusell, 1999; Tuncay, 2006).

Trigg ‘e (1999) göre, sosyal adaleti tanımlamak konusunda diğer bir önemli sözleşmeci düşünür ise Kant’tır. Kant, aynı zamanda çağdaş sosyal politikanın en önemli kuramsal temellerinden birini ortaya koyan Rawls’ın da en çok etkilendiği filozoftur. Benzer olarak, Kant’ın da Locke, Hobbes ve Rousseau’dan etkilenmiş olduğu düşünülüğünde, sosyal politikanın çok önemli kuramsal ayaklarından birini oluşturan sözleşmeci köklerinin nereye dayandığını görmek mümkün olacaktır. Kant, insan özgürlüğüne ve insan onuruna verilen değerin kaynağının ruhani ya da arzuların bir yansıması olmadığını, tersine bunun mantıksal ve ussal olduğunu savunur. Kant’ın sözleşmeci geleneği ahlak felsefesi üzerinde yoğunlaşır. Ancak özünde yine Rousseau’da olduğu gibi insanların mutluluk, huzur ve refah içerisinde yaşayabilmelerini eşitlik ve özgürlük ilkelerine bağlar. İnsanlar, kendi insanlık onurlarına uygun bir değere sahiptir. Sahip oldukları bu değerlerin zedelenmemesi için adaletli bir yönetime gereksinim vardır. Bu adalet ise, insanların ortak iradelerini yansıtan bir sözleşme yoluyla, egemenlik haklarını kendileri ve başkaları üzerinde eşitlikçi bir şekilde kullanacak olan ve güvenilirliğinden şüphe duyulmayan bir üst yapıya yani devlete devretmeleriyle mümkün olacaktır (Trigg, 1999).

1.4.1.4. Geleceğin Belirsizliğine Karşı Güvence

John Rawls (1971), A Theory of Justice –Bir Adalet Kuramı– adlı çalışmasında önemli ölçüde Kant'tan etkilenerek çağdaş bir sosyal adalet kuramı geliştirmiştir. Kavramsal çerçeveyi oluşturmak konusunda önceki paragraflarda da, sosyal politikanın en özet tanımının sosyal adaleti sağlamak için yapılan çalışmalar olduğundan söz edilmişti. Bu bakımdan çağdaş bir sosyal adalet kuramı oluşturan Rawls'ın görüşleri, sosyal politika uygulamalarını çözümlemek, değerlendirmek, yönlendirmek ve eleştirmek açısından günümüzde önemli bir yol göstericidir. Rawls'ın sosyal adaleti ve sosyal refahı tanımlamak konusunda sunduğu adalet kuramı, insanların başlangıçta gelecekleri hakkında bilgi sahibi olmamalarının modellendiği "cehalet perdesi" –veil of ignorance– kavramı etrafında şekillenir (Kelly ve Rawls, 2001:15-18). İnsanlar alacakları kararlar sonucunda kendilerini refah merdivenindeki basamaklardan birinde bulurlar. Bu kuşkusuz en üst basamak olabilir ancak en alt basamak da olabilir. Bu nedenle, böyle bir riskin herkes için geçerli olduğu bir ortamda, en alt basamaktakilerin durumunu iyileştirmeyi hedef alan sosyal politika uygulamaları, en çok gereksinim sahibi olanların refahını yükselteceğinden, durumu en iyi olanların aleyhine eşitsizlikçi sayılabilecek bir yeniden bölüşüm, baştan merdivenin hangi basamağında yer alacağını bilmeyenler tarafından kabul görecektir (Sen, 1999:77-8)

Rawls (1971), adaletin bir cehalet perdesi arkasından rasyonel bir seçim ya da tercih olduğunu söyler. Daha önce Hobbes, Rousseau ve Kant tarafından dillendirilen toplumsal sözleşme olgusuna benzer bir yaklaşım açısı getirmektedir. Kurgusal bir toplumsal sözleşme tasarlayarak yarattığı kurgusal vatandaşları, bir cehalet perdesi arkasına koyar. Bu perde onların sahip oldukları serveti, sosyal statüyü, psiko-sosyal özelliklerini, iyi ve doğru kavramlarını algılayış şekillerini bilmelerine engel olur. Bu durum onların sosyal adalet ilkelerini belirlerken hiçbir siyasal, dinsel ve sosyo-ekonomik sınıfı kollamamalarına yol açar. Sosyal adaletin ilkeleri ve işleyiş süreci, eşitliği sağlayacak bir kurgu olmalıdır. Rawls'ın asıl üzerinde durmak istediği konu, özgür iradenin önemidir. Özgürlük ve fırsat eşitliği gibi sosyal değerler, mutlak eşitlik ilkesi benimsenerek dağıtılmalıdır. Fırsat eşitliği ve özgürlük, kişilerin öz saygılarının pekişmesi bakımından da oldukça önemlidir. Eşitsizlikçi bir dağıtım, refah basamaklarının en altında yer alanlara fayda sağlayacaksa, bu koşulda sosyal adaleti bozmaz. Bu noktadan yola çıkarak, bazı temel sosyal değerlerin kimseyle alış-verişi yapılamaz ve hiç kimse ekonomik ve sosyal kazanımlar için bu temel özgürlüklerden caydırılamaz. Yapılan eşitsizlikçi uygulamalar, en zayıf sosyal sınıfların refahını çoğaltıyor ve fırsat eşitliği yaratmak bakımından iyileşmeler sağlanıyorsa adaleti sağlıyor demektir (Chan, 2005; Langan, 1977).

Traub ve arkadaşlarına (2005) göre Rawls, gerçekte var olan eşitsizlikleri verili olarak kabul eder. Ayrıca bölüşümde adaleti sadece ekonomik olarak algılamaz. Benlik saygısı ve fırsat eşitliği gibi sosyal

değerlerin de eşitlik esası korunarak dağıtılmasından yanadır. Bu liberal düşünürlerden ayrıldığı noktalardan biridir. Eğer eşitlik temeline aykırı olan uygulamalar, en yoksul/yoksun sınıfların yararına oluyorsa dağıtımda adalet ilkesini bozmadığını söyler. Oysa liberal düşünürlerin birçoğu için böyle bir öncelik yoktur.

1.4.2. Faydacı Kuramlar

Faydacı yaklaşımlarda genel olarak ekonomik özgürlük ve siyasal eşitlik kavramları ön plana çıkar. Sosyal adaleti tanımlamak konusunda liberal düşünürler, klasik ve neo-klasik iktisatçıların görüşlerinden faydalanırlar. Adam Smith ile kuramsal bir kimlik kazanan bu görüşler, devletin hayatın ekonomik alanına hiç dokunmadığı bir dünya hayal ederler (O'brian, 2007:133; Robbins, 1998:151). Bu yolla bazı bireyler kendi zenginliklerini arttırmaya çalışırken, diğerleri de aynı güdüyle hareket edeceğinden, sonunda toplumun tamamının yararına oluşacak olan bir sonuç ortaya çıkar. Burada işler iyi gitmediği zaman kaygılanmaya gerek yoktur. Çünkü serbest piyasaların işleyişi görünmez bir eli devreye sokar ve sonunda arzulanan denge noktasına ulaşılır.

Sosyal adaleti sağlamak konusunda sıkça faydalanılan diğer bir liberal yaklaşım ise, J.S.Mill'in faydacı kuramıdır. Mill (1863; akt., Habibi, 1998:95), insanların doğuştan ve doğal olan bir adalet duygusu olduğunu ve adil olmayan bir duruma karşı insanların olumsuz yaklaşacaklarını iddia eder.

Burada ele alınan yaklaşımda, toplumun sosyal ve iktisadi açıdan iyilik hali olarak da tanımlanabilecek sosyal refah düzeyinin en alt basamaklarında olanlar için düşünülmüş bir ayrıcalık söz konusu değildir. Sen'e (1999:60-1) göre, faydacılık acıma duygusu ile yapılan yardımları meşru kılar. Liberal düşüncenin özünde, siyasal eşitlik ve ekonomik özgürlüğün toplamda elde edilebilecek en yüksek refah düzeyini sağlayacağı görüşü vardır. En çok sayıda insan için en yüksek refahı ya da iyilik halini sağlayan sosyal politika uygulamaları, faydacı yaklaşıma göre diğerleri içinde en üstün olandır. Faydacı yaklaşıma karşı çıkan eşitlikçiler ise, en yüksek faydanın servet ve gelirin mutlak olarak eşit dağıtılması sonucunda elde edileceği görüşünü savunurlar.

Bentham, Mill, Edgeworth, Marshall ve Pigou[8] gibi faydacı yaklaşımın öncüleri için fayda, haz ve mutlulukla doğrudan ilişkilendirilmiştir. Özgürlükler, haklar ve yaşam kalitesi, faydacı geleneğin öncüleri için önceliğe sahip değildir. Ayrıca kişilerin tek başlarına sahip oldukları fayda düzeyinin de pek önemi yoktur. Onlar için önemli olan toplumun toplam fayda düzeyidir (Sen, 1999:67-69). Faydacı akımın çağdaş biçemleri için fayda, kişinin mutluluğunun bir ölçüsü olmaktan çok, kişinin seçme veya karar verme davranışının temsili ya da arzularının tatmin olmasıdır. Klasik faydacı yaklaşımın üç unsurunun olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki sonuç

[8] Bentham, J., (1789), *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*; Mill, J.S., (1863), *Utilitiarinism*, republished London: Collins/Fontana, 1962; Edgeworth, F., (1881), *Mathematical Physics: An Essay on the Application of Mathematics to the Moral Science,* London:Kegan Paul; Marshall, A., *Principles of Economics*, London:Macmillan, 8th edition. ; Pigou, A.C., (1920), *The Economics of Welfare,* London: Macmillan.

odaklı olmasıdır. Bütün tercihler, yarattığı sonuçlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmeli veya yargılanmalıdır. İkinci unsur ise faydacı yaklaşımın refah odaklı olmasıdır. Üçüncü unsuru ise toplamcı olmasıdır. Kişilerin faydalarının teker teker toplanmasıyla elde edilen seviye, toplumun refah düzeyini ölçmek konusunda bir değişken olarak kullanılır. Bu toplam faydanın kişiler arasında dağılımının ne şekilde olduğunun hiçbir önemi yoktur. Bu faydacı yaklaşıma göre adaletsizlik, elde edilebileceği düşünülen ideal toplam fayda düzeyinden ne kadar uzakta olunduğu ile ilgilidir. Adaletsiz bir toplum ise, olması gerekenden çok daha az mutlu olan bir topluluktur. Çağdaş faydacı yaklaşımların bir kısmı, mutluluk veya haz yerine, arzuların ya da isteklerin karşılanması kavramını kullanmaktadır. Burada önemli olan, var olan mutluluğun yoğunluğu değil, karşılanan ya da yerine getirilen isteğin yoğunluğudur. Ancak ne mutluluk ne de arzu (istek), ölçülmesi kolay olmayan kavramlardır. Bu nedenle, özellikle ekonomik analizler yapılırken fayda, kişilerin gözlenebilir tercihlerinin sayısal bir gösterimi olarak tanımlanır[9].

Faydacı yaklaşım, insanların toplamda da olsa iyilik halleri ile doğrudan ilgilenir. Her ne kadar ölçülmesi mümkün olmayan kavramlarla bunu açıklamaya çalışıyor olması eleştirilerin merkezinde yer alsa da, sosyal politika uygulamalarının ve toplum için düşünülen sosyal ayarlamaların doğrudan toplumun genel olarak iyilik durumunu ne şekilde etkilediğini

[9] Çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımlarının daha kapsamlı olarak ele alnıdığı çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, 'Temel Gereksinimler Yaklaşımı' ayrıntılı olarak tartışılmıştır. UNICEF'in de benimsediği bu yaklaşımın temelinde, çocukların gereksinimlerine bir öncelik sırası verilmesi vardır. Faydacı yaklaşımın da özünde, eşitsizliklerden daha çok elde edilebilecek toplam refahın büyüklüğü söz konusudur. Bu nedenle ''Temel Gereksinimler Yaklaşımı'nın'' faydacı kuramlardan bir bakıma oldukça çok etkilendiğini söylemek mümkündür.

inceliyor olması, faydacı yaklaşımların en olumlu tarafıdır. Kuşkusuz, bir toplumun toplam iyilik düzeyinin, mutluluğunun, refahının genel olarak yükseliyor olmasından bireyler de yararlanacaktır. Ancak önemli olan bu iyileşmelerin dağılımıdır. Çünkü kişilerin fayda fonksiyonu birbirinden farklıdır ve sadece kişilerin fayda fonksiyonlarının aynı olduğu bir durumda eşit bir dağılım, bireylerin faydalarını eşit kılar. Eğer en son dağılımdan önce, ortaya konulan mutluluk, haz, fayda veya gelir gibi değişkenler açısından en yoksun olan bireylerin durumu, son dağılımdan sonra görece olarak durumu daha iyi olanlara yakınlaşmıyor ve arada var olan fark kapanmıyorsa, son dağılım eşitlikçi olsa bile bunun adil olması mümkün değildir (Foster ve Sen, 1997:15-18; Sen, 1999:60-1). Rawls (1971)[10] da bu noktada aynı görüşten yola çıkarak sosyal adalet kuramını geliştirmiştir ve faydacılığın karşısına hakkaniyet kavramını yerleştirmiştir. Faydacı yaklaşımın temelinde herkesin birey olarak mutluluğunun eşit olarak değerlendirilmesi yatar. Ancak Rawls'ın kuramında eşitsizlikçi bir dağılım eğer toplumun en zayıf kesimlerinin yararına ise bu durum diğerlerine göre tercih edilebilir veya üstün kabul edilebilir. Oysa faydacı yaklaşım için eşitlikçi olmayan bir durum eğer geneli itibariyle daha fazla sayıda insanın yararına ise kabul edilebilirdir. Dağılımın, toplumun refah basamaklarının en altında kalanların yararına olacak olması, tercih edilebilirlik nedeni değildir.

Kuşkusuz, faydacı yaklaşımlar, liberal iktisadi akımların doğrudan birer düşünsel yansımasıdır. Liberal akımların özünde, kişilerin servet ve mülkiyet

[10] Rawls'ın çalışması için bakınız: Rawls, J., (1971), *A Theory Of Justice*, Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

edinme hakları kutsaldır. Kaldı ki, elde edilen bu mülk ve servetlerin sonraki kuşaklara doğrudan miras yoluyla aktarılması da liberal akımların özünü teşkil etmektedir. Liberal düşüncenin ana teması, kişilerin devletin bile doğrudan hiç müdahil olmadığı serbest bir ortamda ticari ilişkiler geliştirebilmesi, arzu ettiği şekilde üretebilmesi ve bunu uygun gördüğü bir değişim değeri üzerinden satabilmesidir. Bu bakımdan liberalizm ve onun birebir yansıması olan faydacı görüş için, dağılımın öncesi ve sonrasında bireylerin ne durumda olduklarının hiçbir önemi yoktur. Eğer genel olarak servet, mutluluk, fayda, haz artıyor ise bu yeterlidir. Klasik, neo-klasik ve neo-liberal iktisat düşüncesinin temeli budur. Faydacı yaklaşımın, toplumda var olan eşitsizlikleri-servet, gelir, fırsatlara ulaşma, örgütlenme, oy verme, güvence vb. – azaltmak gibi bir kaygısı hiç olmamıştır. Eşitsizlikleri göz önünde bulundurmayan bu bakış açısı nedeniyle, gözle görülür ve ölçülebilir olgularda büyük eşitsizlikler yaşanabilmektedir.

1.4.3. Eşitlikçi Kuramlar

Eşitlik, adalet, refah gibi kavramlar herkesin üzerinde uzlaşmaya vardığı tek bir tanıma sahip değildir. Ancak 20.y.y.'a kadar eşitlik konusu Hume, Rousseau, Locke, Hobbes, Kant, Mill gibi birçok önemli düşünürün, çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Çünkü toplumsal çatışmaların özünde tarih boyunca her zaman eşitsizlikler olmuştur. Eşitsizliklerin tarihi konusundaki bölümde, bu olgunun ne kadar eskilere dayandığını göstermeye çalışmıştık. Kuşkusuz sosyal adalet, refah ve eşitlik kavramları ile ilgili, yakın

zamanda yaşayan Rawls, Miller, Sen, Dworkin ve Cohen gibi bilim adamları da ilgilenmiş ve ortaya önemli görüşler koymuşlardır.

Eşitlikçi kuramlar çerçevesinde, kaynakların eşit dağıtımı, kaynakların piyasa mekanizmasıyla yeniden dağıtımı, yeniden dağılımın yarattığı eşitsizliklerin telafi edilmesi ve refah için fırsat eşitliği başlıkları ele alınacaktır.

1.4.3.1. Kaynakların Eşit Dağıtımı

Dworkin (1981b:283), eşitlik kavramını kaynakların dağılımındaki eşitlik olarak ele almıştır. Dworkin'e göre, eğer bir dağılım sonrasında bireylerden herhangi biri, kendininki yerine bir başkasınınkini tercih ediyorsa, bu dağılım eşitlikçi değildir. Bunu imrenme deneyi –envy test– olarak adlandırmıştır (Dworkin 1981a:186). En yalın ve basit haliyle bile uygulamaya konulduğunda, çoğu zaman bazı kaynakların bölünmesi mümkün olmayabilir. Bazı kaynakların paylaştırılması mümkün olsa bile, eşit bir dağılımın sonunda, yine başkalarının imrenmesi söz konusu olabilir. Örneğin, küçük bir adadaki arazinin alan açısından eşit olarak bölünmüş olması da, eğer başkalarının payına düşen eşit parçayı imrenme söz konusu ise eşitlikçi değildir (Clayton ve Williams, 2004:112). Çünkü alanları eşit olsa bile, birinin payına düşen toprak daha verimli, diğerininki doğal olarak daha güzel olabilir. Ne yazık ki, dünyada var olan kaynakların neredeyse hiçbirini bu anlamda eşit bölmek mümkün değildir. Bu anlamda mutlak bir eşitlik esasının da, sosyal adaleti tek başına sağlayamayacağı açıkça ortadadır. Hatta dağılımı

çok daha kolay olan bir yiyecek düşünülebilir. Herkese eşit miktarda dağıtılmış bile olsa, kendine eşit bir parçası düşen yiyeceği sevmeyen biri için bu dağılım, yine adil olarak tanımlanmayacaktır. Çünkü bir başkasının elinde bulunanı kendininkine tercih etmemek veya Dworkin'in (1981b, s.289) imrenme deneyi uyarınca diğerininkine özenmemek, kaynakların eşitliği sağlansa bile adalet için yeterli değildir.

Eşit dağılım sağlanabilir ancak, bu eşit dağılımdan herkes aynı miktarda hoşnut olmayabilir. İşte bu durumda da ortaya beğeniler, zevkler ve fayda gibi yine eşitlik ve yarattığı haz, mutluluk ve refah bakımından ölçülmesi zor veya pek de mümkün olmayan kavramlar ortaya çıkacaktır. Burada önemli olan nokta, dağılım sonrasında bir başkasının elindekini kendininkine tercih etmiyor olmanın veya diğerininkine imrenmiyor olmanın da adil bir dağılım için yeterli olmadığıdır (Anderson, 1999; Arneson, 2005; Pojman ve Westmoreland, 1997).

1.4.3.2. Kaynakların Piyasa Mekanizması İle Yeniden Dağıtımı

Bir başkasının elinde bulunanın kendi elinde bulunana tercih edilmiyor olması, tek başına dağılımın adil olduğunun bir göstergesi değildir. Çünkü kaynaklar eşit dağıtılmış olsa bile, bir başkasını imrenmeme, bir bakıma adil bir dağılım varmış gibi bir yanılsamaya neden olmaktadır. Ancak gerçekte, kişilerin farklı tercihleri ve farklı gereksinimleri olabilir. Kişilerin payına eşit bile düşse, kaynakların gereksinimleri ne ölçüde karşıladığı ya da ne ölçüde yarar

sağladığı daha önemlidir. Bu nedenle, bazı kişiler yine eşit dağıtılmış olan ama farklı ürünlerden oluşan alternatif kaynak sepetini, bir başka eşit dağılıma tercih edebilirler.

Eşit bir dağılım altında bile, bir başkasına imrenmeme ölçütü, adil bir dağılım için her zaman yeterli olmayabilir. Bu nedenle, bu durumdan kurtulmanın Dworkin'e (1981b:289) göre, tek bir yolu vardır: O da insanların birbirine imrenmediği bu ilk dağılımdan sonra, eldeki kaynakların mübadele (değiş-tokuş) edilmesidir. Diğer bir deyişle, bir açık arttırmaya dayalı ticaretle veya mübadeleyle adalet sağlanmış olacaktır. Burada da devreye kişilerin farklı talepleri, arzları ve alıp satmayı düşündükleri malları veya kaynakları diğer mallara göre nasıl değerledikleri sorunu ortaya çıkacaktır. Ancak kuramsal olarak bütün bu sorunların aşıldığını, herkesin mübadele yoluyla en baştan bir başkasını imrenmeyeceği olası bütün dağılımlar içinde en çok istediğine kavuştuğu düşünüldüğünde bile, yine sosyal adaletin yerini bulmuş olması mümkün olmayacaktır (Anderson, 1999; Arneson, 2005; Pojman ve Westmoreland, 1997). Bazıları, dağılımın sonunda sahip olduklarının, piyasa mekanizması nedeniyle kendilerine pahalıya mal olmuş olacağını düşüneceklerdir. Çünkü sahip olmayı arzuladıkları mal sepetinin kendilerine maliyetini, o sepetin içinde bulanan mallara olan diğerlerinin talepleri, o sepetin içinde olan malların kıtlığı ve diğerlerinin mübadele konusunda ortaya koydukları tercihleri –ki bu da bir çeşit fiyatlandırmaya sebep olacaktır- belirleyecektir. Bu da işi bir bakıma şansa bırakmak olacaktır (Dworkin, 1981b:293).

Bu tarz bir mübadele sonucunda, kişilerin ilk başta sahip oldukları kaynakların nasıl dağıldığı gözetilmeksizin, herkesin elde ettiği fayda açısından daha iyi bir konumda olacağını ve bunun da hem bireysel hem de toplu olarak refahı arttıracağını ilk ileri süren ise L.Walras'tır. Ancak Dworkin gibi düşünürler, tek başına bunun yeterli olmayacağını ve ilk başta elde edilen dağılımın, eşitlik ve sosyal adalet açısından sonucu etkilemekte son derece etkili olduğunu yukarıda anlattığımız şekilde ortaya koymuşlardır. L.Walras (1954; akt., Varian, 1992), W.Pareto'nun denge kuramından yola çıkarak, liberal düşünürler ve iktisatçılar tarafından yoğun olarak kullanılan bir refah kuramı ortaya koymuştur. Buna göre, toplumda var olan bütün bireylerin durumu aynı kalmak koşuluyla bir kişinin bile refahında bir yükselme meydana gelirse, bu genel refahı arttırır. Bu, gerçekten liberal düşünürler tarafından son derece sık kullanılan bir görüş haline gelmiştir. Çünkü, ilk başta var olan kaynak dağılımına göre, daha fakir olanların durumu değişmeden, mübadele sonucunda gelinen durumda ilk başta daha zengin olanların refahı veya zenginlikleri artıyorsa bu genel refah seviyesinde bir yükselmeye işaret eder. Oysa bu, sosyal adaletle hiç bağdaşmayan bir durumdur. Bu nedenle Rawls (1971), Dworkin (1981a; 1981b) ve Sen (1999) buna tamamen karşı çıkmışlar, ilk baştaki eşitsizlikçi dağılımın yeniden bir dağıtım yoluyla en fakirleri ve kaynakların dağılımı açısından en yoksun olanları kalkındırması gerekliliğinin üzerinde durmuşlardır.

A. Smith, D. Ricardo, A. Marshall, J.S. Mill gibi iktisat biliminin kurucuları, verimlilik üzerine fazla yoğunlaşıp eşitlik ilkesini unutmakla çoğu zaman eleştirilmişlerdir. Ancak son 20 yıldır, özellikle A.B. Atkinson gibi iktisatçıların önderliğinde eşitsizlikler büyük bir önem kazanmaya yeniden başlamıştır (Sen, 1999:8). İktisatçıların eleştirilmelerinin kökeninde, sadece gelir eşitsizlikleri üzerinde duruyor olmaları yatmaktadır. Bu gerçekten de eşitsizliklerin ne kadar geniş bir yaşamsal alanı kapsadığı düşünülürse oldukça sığ bir yaklaşım açısı olarak göze çarpmaktadır.

1.4.3.3. Yeniden Dağılımın Yarattığı Eşitsizliklerin Telafi Edilmesi

Dworkin (1981a; 1981b), eşitsizlikleri ele alırken, kaynakların ilk dağılımını ve bu dağılım sürecinde karar verme mekanizmasının rolünü ön plana çıkartmıştır. Sosyal adaleti kısaca, kimsenin bir başkasını kıskanmadığı, özenmediği bir durum olarak açıklamıştır. Ancak son gelinen durumda, kuramsallaştırdığı şekilde bir sosyal adalet gerçekleşmiş olsa da, -insanların bir başkasının durumuna özenmediği- insanların, dağıtım sürecinde alınan kararlardan ötürü mutsuz olabileceğini de dile getirmiştir. Bu mutsuzluğu bir 'şanssızlık' olarak ele alıp, kendi tercihleri ve iradesi dışında kişilerin istemedikleri sonuçlarla karşılamalarının toplum tarafından, şanslılardan şanssızlara kaynak-refah-gelir-fırsat aktarımı yoluyla ''telafi edilmesi'' gerektiğini savunur (Dworkin, 1981b:293)[11].

[11] Şans Eşitliği konusuna –Luck Egalitarianism– Richard Arneson, Gerald Cohen, Thomas Nagel, Eric Rakowski ve John Roemer gibi diğer eşitlikçi kuramcıların yaklaşım ise şöyledir: dağıtım sürecinin adil olması için, kaynakların ne şekilde yeniden dağıtılacağının -gerçek

Kısaca özetlemek gerekirse; öncelikle kaynakların eşit dağıtıldığı ve kimsenin bu dağılımdan ötürü birbirini kıskanmadığı bir durum ortaya konmuştur. Ancak eşitlik sağlanmış olsa bile, bu durumun da adil olmayabileceği ortaya konulmuştur. Çünkü farklı bir sepetten oluşan dağılımın kişiyi/kişileri daha fazla memnun etmesi (fayda-refah) ya da gereksinimlerini daha iyi karşılaması söz konusu olabilir. Bu nedenle, kimsenin bir başkasına özenmemesi ilkesi korunacak şekilde bir mübadelenin gerçekleşmesine izin verilmektedir. Kişiler, kaynakların dağılımı konusunda ilk başta eşitlenmelidir. Daha sonra Dworkin'in eşitlikçi yaklaşımı, kaynakların eşit dağıtımı ve daha da çok şanssızlardan şanslı olanlara yapılacak doğrudan transferler nedeniyle eleştirilmiştir (Anderson, 1999; Daniels, 1990). Kaynakların, bir fiyatlandırma mekanizması ile alış-verişi sonucunda bazı bireyler daha az refah elde edebilirler. Bu fiyatlandırma mekanizmasının ve arz-talep dengesinin bir sonucudur. Bu yolla kişiler farklı kaynak sepetlerine sahip olabilirler. Diğer yandan bazı kişiler, fiyatlandırma mekanizmasının kendi iradeleri dışında işleyişi nedeniyle mağdur olabilirler. Bu durum adaletsizlik yaratacağı için Dworkin (1981b:293) ve Cohen'e (1989:931) göre, şanslı olanlardan şanssız olanlara doğrudan bir transfer yapılması gerekmektedir. Diğer eşitlikçi kuramcılar, (Anderson, 1999; Arneson, 2005; Roemer, 1998) bu görüşe karşı çıkmışlar ve adaleti yeniden sağlamak için doğrudan bir transfer politikasını, kaynakların hak edenlerin elinden alınması olarak yorumlamışlardır. Şans eşitliği ilkesi, kişisel

---

hayatta uygulanması zor da olsa- özgür iradelerce belirlenen bir mübadele değeri üzerinden ticaret yoluyla gerçekleşmesi gerekir.

sorumlulukları fazlasıyla gözardı etmektedir. Ancak, Cohen (1989) ve Dworkin (1981a;1981b), özünde piyasa mekanizması içerisinde, adaleti sağlayacak, eşitlikçi bir model oluşturmaya çalışmışlardır. Roemer (1998) ise, dağılımda adaletin piyasa sosyalizminin işleyiş kuralları ile mümkün olabileceğini savunmaktadır.

1.4.3.4. Refah İçin Fırsat Eşitliği

Cohen (1989:907), refah için fırsat eşitliği kavramının eşitlikçi kuramı tanımlamak konusunda daha doğru olduğu görüşünü savunmuştur. Çünkü bir önceki paragrafta dile getirilen eleştiriler göz önüne alındığında, sadece son noktada elde edilen refahın eşitlenmesi ilkesine odaklanmanın bazı olumsuz yönleri bulunmaktadır. Cohen, eşitlikçiliğin amacının veya hedefinin, istem dışı veya irade dışı karşılaşılan adaletsizlikleri/haksızlıkları ortadan kaldırmak olduğunu söyler. Kişilerin, tercihleri dışındaki gelişmeler nedeniyle sunuk kaldıkları refah kayıplarının telafi edilmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Cohen(1989:916-921), refah kavramından çok daha geniş kapsamlı olan fırsatlar ya da üstünlükler kavramlarını devreye sokmaktadır. Çünkü, kişilerin kendilerine refah yaratmak konusunda asıl gereksinimleri olan şey üstünlüklerdir (eğitim, bilgi, akıl, kaynaklar, tecrübeler, yetenekler vb. kişilerin arzuladıkları hedeflere ulaşmasını kolaylaştıran ya da mümkün kılan her şey). Bu nedenle avantajlara sahip olmak, bu avantajlara erişebilmek ve

bunları özgürce kullanabilmek konusunda fırsat eşitliği kavramsallaştırması yapılmıştır.

Yukarıda anlatılanlar özetlenecek olursa: Cohen'e (1989) göre, kişilerin önceden öngörebilecekleri ve kendi tercihlerinin sonucu olarak karşılaştıkları durumlardan ötürü yapılabilecek bir şey yoktur. Bu, eşitlik ilkesinin temel ilkeleriyle çelişmeyen bir durumu ortaya koymaktadır. Benzer bir şekilde, Anderson (1999), Arneson (1997) ve Roemer (1998), refah için fırsat eşitliği kavramını, Dworkin'in (1981a; 1981b) mutlak dağıtım ve şans eşitliği yaklaşımlarına tercih ederler. Bu bakımdan böyle bir durum, kaynakların ve malların dağılımı, verimlilik ve toplam refah yaratmak konularına odaklanmış liberal piyasalar tarafından gerçekleştirilmiş ve kişiler özgür tercihlerini ortaya koymuşlardır. Ancak, kişilerin istemi dışında oluşan durumlarda -ki bu genelde bu şekilde tezahür etmektedir-, refah devleti devreye girmeli ve kişileri karşılaşmaları muhtemel olan olumsuz durumlara karşı güvence altına almalıdır. Bu görüş, devleti bir büyük sigorta şirketi olarak görmektedir. Bu kişilerin özgür iradeleriyle istekleri doğrultusunda herkesle eşit olarak kullandıkları avantajlar ve fırsatlar, başkaları için istenilmeyen sonuçlar yaratıyorsa ne olacaktır?

Kişilerin özgür iradeleriyle yaptıkları tercihler nedeniyle karşılaştıkları durum, mutlak anlamda eşitsiz olabilir ancak adaletsiz değildir. Cohen'in (1989) ortaya koyduğu bu kuramsal yaklaşım, serbest piyasa ekonomisinin işleyişinden kaynaklanan adaletsiz dağılımın ne şekilde düzeltilebileceğini

ortaya koyar. Bu yaklaşım, aslında sosyal politikanın temelinde yatmaktadır. Gerçekte sosyal politikanın amacı sınıfsız bir toplum yaratmak değildir. Sınıflar arası eşitsizliklerin daha aza indirgendiği bir toplum yaratmaktır.

1.4.4. Özgürlükçü Kuramlar

Özgürlükçü görüşlere yön veren en önemli başyapıtlardan biri, Locke'un (1689), bütün insanların hiçbir güç tarafından sınırlandırılamayacak doğal haklara sahip olduğunu iddia ettiği Two Treaties Of Civil Government – Yönetim Üzerine İki İnceleme- adlı eseridir (McClelland, 1996). İktisadi özgürlükleri dile getiren Adam Smith, aydınlanma felsefesinin önde gelen düşünürleri I.Kant ve D.Hume ve daha sonra faydacı akımı yaratan J.S.Mill ve J.Bentham liberal akımın batı toplumlarında kökleşmesini ve derinleşmesini sağlamışlardır. Bu akım, endüstri devrimi ile birlikte, özünü tüccar ve zanaatkarların oluşturduğu yeni ve geniş bir kentli orta sınıf ortaya çıkarmıştır. Seküler ve rasyonel görüşlerin de etkisiyle, devletin veya insanları yeri geldiğinde zorla yola getiren mutlak gücün denetlenmesi gerektiği fikri, batı toplumlarında geniş halk kitlelerince kabul görmeye başlamıştır. Ancak, tarihi süreç içerisinde batı toplumlarında da devletin her alandaki etkinliği giderek artmıştır.

1.4.4.1. Liberal Düşünce ve Özgürlükçülük

Nozick (2004) gibi özgürlükçü görüşün savunucuları, günümüzde liberal akımın, devletçiliğe giden yolun bayraktarlığını yaptığını ve bu akımın

tarihten liberal sözcüğünü çaldığını iddia etmektedir. Günümüzde liberaller ise, devletin artık 19.y.y.'da olduğu gibi totaliter bir tehlike yaratmadığını, bugün insanların bireysel özgürlükleri üzerindeki en büyük tehlikenin, kapitalist ekonomik sistemin yaratmış olduğu dev kurumsal şirketler tarafından oluşturulduğunu savunmaktadırlar. İnsanların sahip oldukları özgürlükler üzerinde devletin veya başka hiçbir gücün kısıtlayıcı olmaması gerektiğini düşünen bazı araştırmacılara (Lauchli, 1994:369-72; Vallentyne ve Steiner, 2001:40-42) göre, bugün bazı liberaller sosyal- liberal veya sosyal demokrat akımların etkisiyle çoğunlukla piyasa ekonomisi ile sosyal alanda devlet müdahaleciliğini meşru hale getirmeye çalışmaktadır, diğer iktisadi liberaller ise siyasal açıdan muhafazakarlaşmaktadır.

Özgürlükçülük, devletin toplumda etkinliğinin sadece mahkemeler, ulusal güvenlik ve polis koruma hizmetleriyle sınırlı kalmasından yanadır. Sosyal güvenlik, eğitim ve refah gibi hizmetler serbest piyasa şartlarında çalışan dini kurumlar, yardım kuruluşları, vakıflar ve enstitüler tarafından karşılanmalıdır. Özgürlükçü görüşün, liberalizm ile olan ilişkisi gerçekte iki çeşit özgürlük hakkındaki tartışmalara indirgenebilir: pozitif ve negatif. Pozitif özgürlük bir şey yapma konusundaki özgürlüktür. Negatif özgürlük ise bir şeyden özgür olmaktır. Negatif özgürlükçüler, her türlü baskı ve zorlamaya karşı çıkarlar, bireysel haklar her şeyin önündedir (Sen, 1999:65-67). Holmes (1995:4-7, 104), liberal geleneğin yeniden dağıtım politikaları ve devlet müdahaleciliğiyle uyumlu olabileceğini söyler. Bu, bir bakıma pozitif özgürlüğün alanı içine girmektedir. Özgürlükçü akım, özellikle sosyal

demokratların liberalizmi kullanış şekline doğrudan karşı çıkmaktadır. Özgürlükçülük, kapitalizmin yarattığı eşitsizlikleri azaltmak için devlet müdahalesini meşru gören, özellikle vergilendirme ve refah devleti uygulamaları ile serbest piyasa ekonomisinin yarattığı sosyal ve iktisadi bozuklukları onarmayı hedefleyen ve Yeni Sol olarak nitelendirilen bu sosyal-liberal sentezin, liberalizmin tarihi açıdan bıraktığı düşünsel mirası hiç temsil etmediği görüşünü savunur.

Özgürlükçü görüşe göre, eğer bir toplumda yaşayan insanlar, özellikle sosyal ve iktisadi refah açısından sonuç olarak gelinen noktaya, kendi özgür seçimleri yoluyla ulaşmışlarsa, adil bir dağılım gerçekleşmiştir. Bu açıdan, son gelinen noktada eşitsizlikler var olsa bile, bunu düzeltmek için yapılan bütün girişimler- ki bunlar devlet eliyle vergilendirme, yeniden dağıtım, yasal kısıtlamalar gibi yollara başvurularak yapılıyorsa- insanların hak ve özgürlüklerini sınırlandırmak olacaktır. Özgürlükçü ideoloji için; Dworkin, Sen, Cohen, Roemer, Arneson gibi eşitlikçi ideolojinin öncüleri için önemli olan kaynakların ilk dağılımı, fırsat eşitliği, haketme ve şans eşitliği gibi kavramların önceliği yoktur. İlk ve tek öncelik, özgürlüklerdir. Faydacı akımda olduğu gibi mutluluk, haz ve toplam refah seviyesi gibi kavramlar da önceliğe sahip değildir. Kişiler kendi özgür seçimleri sonucunda, hangi noktaya varırlarsa varsınlar bundan şikayet etmemelidirler. Ayrıca, ulaşılan noktada eşitsizliklerin bulunması da, eğer temel kişisel özgürlükler korunmaya devam ediyorsa, önemli değildir (Clayton ve Williams, 2004; Langan, 1977). Ancak burada şu soru hemen akla gelmektedir: Kişiler kendi istekleriyle yaptıkları

tercihler sonucunda iktisadi açıdan büyük eşitsizlikler yaratıyorlar ve bunu da özgür iradelerinin bir yansıması olduğu için adil olarak kabul ediyorlarsa, sonunda bazı temel bireysel özgürlüklerinin varlığı ne gibi bir anlam ifade edecektir?

Özgürlükçü akım, liberalizmi bugünkü görüntüsüyle devlet müdahalesini meşru olarak gören sosyal-liberaller tarafından kullanıldığı için eleştirmiştir. Ama sonunda savları, en çok, kendine Yeni Sağ adını veren, siyasal bakımdan Thatcher ve Reagan gibi tutucular ve iktisadi açıdan arz yanlıları ve yeni-liberaller tarafından kullanılmıştır (Holmes, 1995; Sen, 1999). Günümüzde, 2008 yılında yaşanan küresel iktisadi krizle birlikte son derece açık bir şekilde görülmüştür ki, sadece göstermelik bazı siyasal ve medeni hakların varlığı ve devlet müdahalesi olmadan iktisadi açıdan serbest piyasa ekonomisinin egemenliği, sonunda büyük adaletsizlikler ve eşitsizlikler doğurmaya oldukça yatkındır.

1.4.4.2. Özgürlüğün Önceliği İlkesi

Rawls (1971), sosyal adalet kuramında 'özgürlüğün önceliği' kavramını bir gereklilik koşulu olarak ortaya koymuştur. Çağdaş özgürlükçü kuramların içerisinde özgürlükler, önemli ölçüde bir sınıflandırma içerisinde sunulmaktadır (Langan, 1977; Taylor, 2003). Rawls (1971) ve Nozick'in (2004) çalışmalarında, kişisel hak ve özgürlüklerden, mülk edinme hakkına veya siyasal katılım hakkına kadar birçok özgürlük sınıflandırılmıştır. Bu

özgürlükler, yoksunlukların ve yoksullukların ortadan kaldırılması konusunda önemli bir önceliğe sahiptir. İnsanların bu hakları, asla ihlal edilmemelidir. Sonuçlarından ne çıkartılacak olursa olsun, hakların varlığını garanti altına almak için tasarlanmış olan yöntemler, arzulanabilir olarak düşündüğümüz şeylerle (fayda, iyilik hali, fırsat eşitliği gibi) aynı düzlemde değildir (Sen, 1999; Taylor, 2003).

Burada, hakların görece önemi değil, mutlak önceliği söz konusudur. Rawls'ın (1971) çalışmalarında, üstünlüğe sahip olan haklar çok geniş değildir. Bazı kişisel özgürlükler, medeni ve siyasal haklardan ibarettir. Dar kapsamlı da olsa bu hakların üstünlüğe sahip olmasının önemli nedenleri ve sonuçları vardır. Bu haklardan hiçbir şekilde ekonomik baskılar sebebiyle ödün verilmemelidir. Ayrıca, neden yoğun ekonomik gereksinimlerin -ki bunlar yaşam ve ölüm kadar önemli olabilirler- statüsü, kişisel özgürlüklerden daha düşük olmalıdır?

Özgürlüğün önceliği ilkesi, çok yoksul ülkeler için bile görünüşte makul hale getirilebilir ancak bu önceliğin içeriği oldukça nitelikli olmalıdır. Çünkü, yaşamak için gerekli olan temel gereksinimlerini karşılayamayan insanlar için özgürlükler, tanımı ve sınırları net belirlenmesi ve içi iyi doldurulması gereken bir kavram haline gelmektedir. Bu, Rawls'ın (1971) kuramında bahsettiği, özgürlüklerin önceliğinin küçümsenmesi anlamına gelmemektedir. Ancak bu ekonomik gereksinimler konusuna da tepeden bakılmasını gerektirmez. Burada önemli olan, üstünlük veya öncelikten öte bir kişinin özgürlüklerinin

kendisine üstünlük, çıkar veya fayda sağlayan diğer türlü kişisel avantajları (gelir, servet vb.) kadar önemli olup olamayacağıdır. Özgürlüklerin (temel siyasal özgürlükler ve medeni haklar da dahil olmak üzere) önceliği ve üstünlüğü iddiası, özgürlüklerin sadece çıkar sağlayan basit bir kavram olarak görülmesi fikrine karşı çıkmaktadır.

Sosyal politika kavramının kuramsallaşması ve çocukluk fikrinin doğuşu ve kavramsallaşması sürecinin eşanlı olduğunun gösterilebilmesi amacıyla, gelecek bölümde çocuk ve toplum başlığı altında çocukluğun sosyal tarihi anlatılacaktır. Aynı zamanda üçüncü bölümde ele alınacak olan çocuğa yönelik sosyal politika ve dünyada çocuğun durumunun değerlendirilebilmesi için, bu bölümde verilen kuramsal çerçeve ve ikinci bölümde ortaya konan çocukluk kavramının gelişim süreci ile sosyal politikanın kuramsallaşması arasındaki ilişki kullanılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK VE TOPLUM

2.1. ÇOCUK ve ÇOCUKLUK KAVRAMLARI

Toplumların yaşam biçimleri ve yaşama bakış açıları zamanla değişim göstermektedir. İnsanların inançları, yaşadıkları coğrafya, karşılaştıkları iklim koşulları, kurdukları toplumsal düzen, doğaya hükmetme konusunda gösterdikleri gelişmeler, diğer topluluklarla olan ilişkileri ve teknolojik gelişmeler, yaşam biçimlerini doğrudan etkilemiştir. En ilkel toplumlardan günümüze gelinceye kadar insanoğlunun evrimi sadece fiziksel ya da fizyolojik bakımlardan gerçekleşmemiştir. Aynı zamanda, toplumsallaşma süreçleri de göz önünde bulundurulduğunda insanlar, tarih boyunca büyük değişimlerin içinden geçmişlerdir.

Dahası, toplumların genel olarak çocuklara yaklaşımı da değişim göstermiştir. Bir toplumun dünyaya bakış açısı, bir olgu olarak çocukluğa yüklediği anlamları çözümlemek bakımından son derece önemlidir. Tarihte somut olarak çocuklara ilişkin değil, soyut düşünceler bütünü olarak çocukluğa ilişkin daha çok bilgi bulmak olasıdır. Erişkinler, çocuklardan daha çok soyut bir kavram olan çocukluk üzerine yazılar yazmışlar ve toplumlarının

yaşadıkları dönem içinde çocuklara olan yaklaşımlarını gözler önüne sermişlerdir. Çocukların içinde bulunduğu durum, çocuklara toplumların ve ailelerin yaklaşımları, yer ve zaman değiştikçe farklılık gösterebilir. Ancak, birçok açıdan benzerlikler de bulmak olasıdır.

Çocuklara yönelik bir sosyal politika kavramından söz edebilmek için, önce çocukların yetişkinlerden ayırt edilebilmesi ve onların toplumda diğerlerinden farklı olduklarının görülebilmesi gerekmektedir. Sosyal alanda yaşanan başkalaşma, toplumun ve ailelerin çocuklara bakış açısını etkilemiş ve yeni bir çocukluk fikrinin somut olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu nedenle çalışmada, çocuk ve sosyal politika ilişkisinin daha iyi anlatılabilmesi için öncelikle çocuk ve çocukluk kavramları tanımlanacak, ardından çocukluğun sosyal tarihsel gelişimine yer verilecektir.

2.1.1. Çocuk ve Çocukluğun Tanımı

Daha çok insanların doğumlarından itibaren gösterdikleri biyolojik gelişmeyi göz önüne alan Birleşmiş Milletler, 1989 yılında ÇHDS'de, çocuk konusunda oldukça net ve kısa bir tanımlama yapmıştır. Buna göre, 0-18 yaş arasında yer alan herkes çocuktur. Bununla birlikte, 15-24 yaş arasında yer alan bütün bireyleri de genç olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla yetişkinlik ve çocuk olmayı, daha çok biyolojik ve hukuki bir olgu olarak ele almaktadır. Bu, uygulamada uluslararası düzenlemeler yaparken karışıklıkların ortaya

çıkmasına engel olmakta ve çocukluğu tanımlamakta bir norm olarak kullanılmaktadır.

Ayrıca çocukluk ve yetişkinlik arasına sıkıştırılan gençlik kavramı da, Birleşmiş Milletler'in bu yaklaşımının bir yansıması niteliğindedir. Buna göre: gençlik, biyolojik, fizyolojik, cinsel ve duygulanım açısından çocuklardan farklı olan ancak erişkin olarak da görülmeyen bir ara grup olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler'in yaşa yönelik bu sınırlaması, çocuk olmak olgusuna ve kimlerin çocuk olarak kabul edilmesi gerektiği konusuna, bir norm getirmek amacı gütmektedir. Aksi takdirde, uluslararası birçok anlaşmaya ve sözleşmeye konu olan bir kavram belirsiz olacak ve ülkeden ülkeye, coğrafyadan coğrafyaya büyük farklılıklar gösterecektir. Toplumun hangi bireylerini çocuk olarak kabul ettiği, sadece yaşla sınırlandırılmamalıdır. Birleşmiş Milletler'in bu yaklaşımının amacı, belirsizliği ortadan kaldırmak ve bağlayıcılığı arttırmaktır.

Çocuk, gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış reşit sayılmayan küçük yurttaştır. (Yörükoğlu, 1983:3). Çocuk, sözlük anlamı olarak, yaşamın doğuştan ergenliğe kadar süren dönemi olarak belirtilmektedir (Hotar-Başargan ve Kümbül, 2002:142). Günümüzde, uygar toplumlarda çocuklar, yetişkinlerden farklı bir biyolojik kategori oluşturmaktadır; yetişkinlik bir kazanımdır dolayısıyla çocuklar yetişkinliğe hazırlanmalıdır ve çocukların yetişkinliğe hazırlanmasının sorumluluğu yetişkinlere aittir (Tan, 1994:11).

Çocuk kavramına yönelik yapılan bir başka tanıma bakıldığında çocuk, yaş ve boyutundaki rakamsal sınırlamaların çok ötesinde, oyun ya da eğitim çağında olup, bedensel, düşünsel ve duygusal gelişimini henüz tamamlamamış olan, ailesinin ya da sosyal kurumların koruyuculuğuna gereksinim duyarak, onlara bağımlı yaşayan kişiliği ile kimliğini oluşturan bir başka deyişle toplumsal ve ahlaki gelişimini tamamlamaya çalışan temel yapı taşı olma özelliğini de bünyesinde barındıran ve yaş olarak ergenlik çağının bitişi olabilecek 21 yaşına kadar olan bireydir (Gürçay ve Kumaş, 2002:35).

Bu tanım, yakın bir zamanda yapılmış, dünyanın çocuğa bakış açılarından birini yansıtan çocuk tanımlarından biridir. Gürçay ve Kumaş'a (2002) göre, toplum içinde bir birey, bedensel, ruhsal ve düşünsel eğitimini-gelişimini tamamlamamış olabilir, aynı zamanda doğası gereği bir ailenin veya devletin korumasına gereksinim de duyuyor olabilir. Ancak, hayatın maddi ve manevi bütün yükünü omuzlarında hisseden, çok erken olgunlaşmış ve çocukluğunu yaşaması mümkün olmayan bir bireyin çocuk olarak kabul edilmesi mümkün olabilir mi? Bu gerçekten tartışılması gereken önemli sorulardan biridir.

Çocukları, insanoğlunun biyolojik gelişimi çerçevesinde tanımlayanlar da vardır. Her ne kadar çocuk ve çocukluk kavramları arasındaki kavramsal bağı kurmak konusunda bu biyolojik yaklaşımlar yetersiz kalsa da, çocuk tanımı konusunda alanda önemli bir yer tutmaktadır. Bu yaklaşımlara göre çocukluk, ikinci yaşın bitiminden başlayarak ergenlik döneminin başlangıcına,

yani yaklaşık olarak kızlarda 10-11, erkeklerde ise 12-13 yaşlarına dek geçen süreyi kapsar. Bu dönemde büyüme hızı bebekliğe oranla yavaşlar. Büyümedeki yavaşlama boy ve ağırlıkta net bir şekilde izlenebilir (Duyar ve Özener, 2003:37). Çocukları, yetişkinlerden ayırt eden farklılıkları, genel hatlarıyla gelişim açısından ortaya koyan bu yaklaşım, oldukça önemlidir.

Diğer yandan, erişkinlerle, toplumun diğer üyeleri arasında ayrım yapılırken eskiden çok daha farklı normlar kullanılıyordu. Örneğin Ortaçağ'da ve öncesinde hatta yakın zamana, 18.y.y.'a gelininceye kadar, kendi kendine yürüyen, yemek yiyebilen ve dolaşabilen bir insan belli bir fiziksel büyümeyi gösterdikten sonra, artık boyutça küçük bir erişkin olarak kabul ediliyordu. Bir başka ifadeyle, yaklaşık 7-8 yaşında bugün çocukluğun erken evrelerini yaşadığı kabul edilen bir birey, geçmişte erişkin olarak kabul ediliyordu (DeMause, 1974:1-3). Bugün de az gelişmiş toplumlarda ya da gelişmiş olsa bile çocuklarının fizyolojik, ruhsal, psikolojik gelişimi için yeterli kaynaklara sahip olmayan ailelerde yetişen çocukların, çok daha erken yaşlarda olgunlaştığı düşünülebilir.

2.1.2. Çocukların Yetişkinlerden Ayırt Edilmesi

Aries (1962), yetişkinle çocuk arasındaki en önemli ayrımın bilgi, beceri ve eğitim düzeyinden kaynakladığına ve bu bağlamda çocukluk fikrinin modern anlamda oluşmasıyla, sınıf ve yaşa dayalı okul anlayışının toplumda gelişmesinin yakın ilişkisi bulunduğuna dikkat çekmekte ve bu ayrımı

kuramsal hale getirmektedir. Çünkü, yetişkin ve çocuk arasındaki var olan tek ayrımın bedensel gelişim olduğu bir ortamda, çocukların fiziksel, düşünsel, duygusal ve davranışsal açıdan yetişkinlerden farklı oldukları görül(e)meyeceği için, bir çocukluk fikri de oluşmayacaktır. Çocuklar, her bakımdan minyatür birer yetişkin olarak görülecekler ve bu nedenle, şiddetin belirleyici olduğu bir ortamda yaşayacaklardır. Çocukluk, sadece yaş ve gelişme olguları çerçevesinde, bilgilendirilme sürecine bağlı kalınarak tanımlanamayacak bir kavramdır. Çocukluk, tanımlanması bakımından çok boyutlu olması nedeniyle, oldukça karmaşık bir kavram haline gelebilmektedir. Tarih içerisinde, çocuk ve çocuğa yönelik soyut düşünceler anlatan çocukluk olgusu, farklı şekillerde algılanmış ve çocukluk olgusu üzerine çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Bazı yazarlara (Aries, 1962; DeMause, 1974; Illick, 1985; Shorter, 1976) göre, toplumların, bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan farklı gereksinmeleri ve beklentileri olan bireylerinin -yani çocukların- var olduğunu fark etmesi, son birkaç yüzyıl içinde gerçekleşmiştir. Yazına bakıldığında, çocukluk kavramının gelişmesinde rönesans, bilimsel gelişmeler ışığında yaşanan aydınlanma, dinsel alanda yaşanan reformlar ve ulus-devletlerin etkili olduğu görülmektedir (Gelis, 1986:691). Düşünsel alanda yaşanan gelişmeler, sadece (yeni) bir çocukluk fikrinin ortaya çıkmasında değil, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda benzeri daha önce görülmemiş büyük değişikliklerin ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Üretim, bölüşüm ve iktidar ilişkilerinin belirgin bir biçimde farklılaşması ve kentleşme sürecinde

yaşanan hızlı gelişmeler, sınıfsal ilişkilerin de boyut değiştirmesini beraberinde getirmiştir.

2.2. ÇOCUKLUĞUN SOSYAL TARİHİ

2.2.1. Çocukluğun Kuramsallaşması

Bugüne kadar çocukluğun sosyal tarihi konusunda yazılmış en önemli eserlerden biri, Aries'in 1962 yılında yazdığı "Centuries of Childhood" – Çocukluğun Tarihi– adlı eseridir. Bu kitabında Aries, aile yaşamının Batı'daki evrimini tarihsel bir bakış açısı içinde incelemiş, çocuğun ve çocukluk fikrinin geçirdiği aşamaları gözler önüne sermiştir. Çocukluğun, değişmez bir biyolojik olgu olmadığını ve toplumsal bir kategori olduğunu belirtmiştir. Aries'e (1962) göre, çocukluk kavramı 15-16. y.y.'dan önce yoktu. Geçmişte çocuklar, sadece minyatür bir yetişkin olarak görülüyor ve onlara kötü davranılıyordu. Çocukluğun kavramsallaştırılması konusundaki öncü yazarlar (Aries, 1962; DeMause,1974; Shorter, 1975; Stone,1977), çocukluk kavramının oluşturulabilmesi için öncelikle çocukların yetişkinlerden ayırt edilmesinin gerekli olduğunu vurgulamışlardır.

Aries'e (1962) göre, 17.y.y.'a kadar çocuklar, bağımlılık ile özdeşleştirilmişti. Modern çocukluk fikrinin doğmasında, aristokrasi ve burjuvazi, önemli bir rol oynamıştır. Daha önceleri, çocuğu yetişkinden ayıran

tek fark, bağımlılıktan kurtulmanın yaşıydı. Çocuk, kendi işini ana-babadan bağımsız olarak yapabilmeye başladığında yetişkin olarak kabul ediliyordu ve yaşamını sürdürebilmesi için gereken bütün yaşamsal etkinliklerin içinde rol almaya başlıyordu. Çocukluk kavramının iki değişik gelişim boyutu vardır (Aries, 1962:133).

1- Avrupa'nın sosyal ve siyasal tarihini değiştiren en önemli olgulardan biri, ticaretle ilgilenen ve giderek zenginleşen 'burjuva' sınıfının doğuşudur. Bu sınıf, soylular, din adamları, köylüler (serfler) ve feodal ağalardan farklılıklar göstermiştir. Burjuvalar, liberal düşüncenin de etkisiyle daha önceden topluma dayatılan dini birçok dogmayı reddetmişlerdir. Burjuva sınıfı, çocukları doğdukları andan itibaren günahkar olarak gören Hıristiyan düşüncenin terk edilmesinde çok etkili olmuşlardır. Ayrıca, ticaretle uğraşan bu sınıfın kadınları, evle ilgilenmek için çok daha fazla zamana sahiplerdi. Bu nedenle, çocuklarının bakımına daha fazla özen gösterme fırsatı bulmuşlardı. Böylelikle toplumun bir bölümü, çocuklara birer asalak olarak bakmayı ve onları minyatür birer yetişkin olarak görmeyi bırakmış ve onun yerine çocukları, sevilip okşanacak varlıklar olarak düşünmüştür.

2- Bilimsel gelişmelerin ışığında, dinde reform çalışmaları ve aydınlanma akımlarının da etkisiyle toplumsal olgulara bakış açısı değişmiştir. Bu değişimin ışığında insan haklarının gelişmesi, temel

kişisel hak ve özgürlüklerin yasalarla korunma altına alınması, Ahlakçı (Moralist) akımların etkisini artırmasında önemli bir rol oynamıştır. Din adamları, ahlak kavramının temelini oluşturduğu bu akımın şekillendirilmesinde, önemli bir rol oynamıştır.

Postman (1995) da benzer bir yaklaşım açısıyla, çocuklara ait bir kültürün çocukluk fikrine sahip olunmadan da var olabileceği tezini ortaya koymuştur. Daha önceki paragraflarda değinildiği gibi, rönesans ve onu izleyen sosyal, siyasal, dini ve en önemlisi de bilimsel ve düşünsel alanda gerçekleşen devrimlerin, çocukluk kavramını doğurduğunu iddia etmiştir. Bilimin, ulus-devletin ve dinsel özgürlük temalarının ortaçağda var olan karanlık anlayışları tarihe gömerek, çocukların farklı olarak değerlendirildiği bir çocukluk kavramının keşfedilmesine uygun ortam hazırladığı tezini desteklemiştir (Postman, 1995:4-6). Jenks (1996), 'Childhood' –Çocukluk– adlı kitabının 5. bölümünde sadece bu konu ile ilgili uzun zamandır süregelen tartışmalara yer vermiştir.

Aries'in bu çalışmasının ardından Lloyd Demause (1976), 'The History of Childhood', –Çocukluğun Tarihi– Edward Shorter (1976), 'The Making of The Modern Family –Modern Ailenin Oluşumu– ve Lawrence Stone (1997), 'The Family Sex and Marriage in England 1500-1800' adlı eserlerini yayınlamışlardır. Zaman içerisinde yolculuk ederken geçmiş çağlara gidildikçe, çocukların daha çok şiddete maruz kaldıklarını, öldürüldüklerini, terk edildiklerini, dövüldüklerini ve cinsel açıdan sömürüldüklerini savunan

Shorter, Stone ve Demause'ye göre, Aries'in (1962) ortaya koyduğu tez, son derece doğrudur. Hatta daha ileri giderek, çocukluk denilen kavramın yakın bir zamana kadar var olmadığını ve sistematik olarak çocuklara kötü davranıldığını ileri sürmüşlerdir.

Kuşkusuz bu bilim adamlarının görüşlerini, antik çağda ve ortaçağda çocuklarının çoğunun süt annelere veriliyor olması, çoğunun kaderine terk ediliyor olması ile ilgili tarihi gerçekler, oldukça fazla etkilemiştir (Cunningham, 1995:91-96). Ancak, Hawes ve Hiner'in (1991) belirttiği gibi, çocukluğun tarihi konusuna kuramsal yaklaşımlar getirenleri, iki grup altında toplamak mümkündür. Bunlar; geçmişte gözyaşları bulanlar ve mutluluk bulanlardır. Pollock (1983:13-15) gibi araştırmacılar ise, bu iki aşırı uçta yeralan görüşlerin keskin tezlerini reddetmişler, Aries (1962) ve takipçilerinin iddia ettiği gibi, geçmişte çocukların sistematik bir şekilde sömürüldükleri ve insanlık dışı davranışlara maruz bırakıldıkları fikrini destekleyen yeterince delilin bulunmadığını söylemişlerdir.

Benzer bir şekilde Yörükoğlu (1983) da çocukluğun sosyal tarihi konusunda, kendinden önce yapılan çalışmaların ışığında görüşlerini dile getirmiştir. Yörükoğlu'na göre, genellikle bu çizgide, çocukluğun tarihi bir karabasan olarak görülmüş ve Aries'in öncülüğünde yapılan çalışmalarla bu karabasandan ancak 20.y.y'da uyanılabilmiştir. Bu görüşler çerçevesinde, eskiden çocuklar ve kadınlar, kölelerden farksızdı. Çocuklar dövülerek sakat bırakılabiliyor, öldürülebiliyor ve inançlar doğrultusunda kurban

edilebiliyorlardı. Eski Yunan ve Latin dilleri kökeninden gelen ve günümüzde Batı Dilleri'nde aile anlamında kullanılan Family, Famille, Familia sözcükleri, Famulus yani köle demek olan kökten türetilmiştir. Ünlü filozof Seneca'da, çocukların evden atılmalarını sakat bırakılmalarını ve dilendirilmelerini onaylamıştır.

Konuya farklı bir açıdan yaklaşan Fass (2008), süt annelik gibi kavramlardan yola çıkarak, eski çağlarda çocuğa verilen değeri ölçmeye çalışan Aries, DeMause, Stone, Shorter gibi tarihçilerin, bir bakıma konuyu sığ bir bakış açısıyla değerlendirdiklerini ortaya koymuştur. Geçmişte çocukların süt annelere verilmesinin yerini, bugün küreselleşme nedeniyle birebir olmasa da benzer uygulamalar almaya başlamıştır. Yaşanan küreselleşme nedeniyle işgücü, vasıflı ya da vasıfsız olsun uluslararası ticaretin bir parçası haline gelmiş ve tıpkı diğer mallar gibi bir ülkeden bir diğerine ithal-ihraç edilir olmuştur. Filipinli kadınlar, ABD ve diğer zengin batılı ülkelerde, çocuk bakıcığı işlerinde yoğun olarak çalışmaya başladıktan sonra, kendi ülkelerinde arkalarında bıraktıkları kendi çocuklarına, daha fakir Filipinli kadınlar bakmaya başlamıştır. Bir bakıma bugün de, farklı şekillerde de olsa, kendi çocuğuna bakamayan anneler, çocuklarını geçmiş dönemlerde olduğu gibi, yeni çağın süt annelerine bırakmaktadırlar. Bu nedenle buradan yola çıkarak, geçmişte çocukların süt annelere terk ediliyor olmalarının, geçmişte çocuklara sistematik olarak iyi bakılmadığının kanıtı olarak ileri sürülmesinin ve bu koşulun da geçmişte bir çocukluk fikrinin var olmadığının kanıtı olarak gösterilmesinin, bir bakıma çürütülmesi gibi kabul edilmiştir (Fass, 2008:12).

2.2.2. Antik ve Ortaçağ'da Çocuk

Ünlü filozof Aristo'nun yaşadığı döneme kadar, Antik dönem ve eski Yunan'da, küçük çocukları öldürme uygulamasına karşı ahlaki ya da yasal sınırlamaların olmadığı iyi bilinmektedir. Eflatun, erdem ve cesaretin çocuklara öğretilebileceğine, ancak kurallara itaat etmeyenlerin sopayla veya dayakla korkutulabileceğine inanıyordu. Buna karşılık, bu dönemde eğitim son derece önemliydi. Eflatun ve Aristo, çalışmalarında çocuklara önemli bir yer vermişler ve iyi birer vatandaş olabilmelerinin yolunu göstermeye çalışmışlardır. Çocukluğu beş aşama içinde ele almışlardır. Bu aşamalar; bebeklik, okul öncesi yıllar, okul yılları, ergenlik ve gençlik. Bu aşamaların sınırlarını ise, fiziksel gelişim, psikolojik gelişim, duygusal gelişim ve olgunlaşma gibi etmenlerle belirlenebileceğine işaret etmişlerdir (French, 1991:16).

Aristo ve Eflatun, çocukluğun yetişkinlikten farklı olduğunun bilincindedirler. Dahası, toplumda da bu konuda bir duyarlılığın olduğunun en önemli göstergelerinden biri, pediyatrinin varlığıdır. Bu dönemde bireyler, birçok çocuk hastalığının farkındadırlar ve çocukların hastalıklara karşı daha dayanıksız olduğunun ve yetişkinlerden farklı yollarla tedavi edilmeleri gerektiğinin bilincindedirler (French, 1991:13-29).

Yine Antik dönemde Sparta'da, savaşçı bir kültür egemendi. Siyasal haklardan yoksun köylülerin yoğun olarak yaşadığı bu medeniyet, güçlü bir

ordunun desteklediği otoriter bir devlet yönetimine sahipti. Sparta kültüründe yaşı büyük olan bir erkek, evli olduğu kadının daha genç bir erkekle birlikte olarak genetik açıdan daha sağlıklı bir bebek dünyaya getirmesine izin veriyordu. Otoriter bir devlet yönetimine sahip olan Sparta Şehir Devleti'nde, bu uygulamanın, gelecekte savaşacak olan nesilleri daha güçlü kılmayı amaç edindiğini görmek mümkündür (Hawes ve Hiner, 1991:15; Yörükoğlu, 1983:11). Gerçekte bu, çocukların antik çağda da oldukça önemli olduğunun göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

Eski Mezapotamya'da, yazının keşfi ile birlikte, okullaşma süreci de başlamıştı. Ne var ki, sadece toplumda nüfuzlu ailelerin çocukları bir ayrıcalık olarak okula gidebiliyorlardı. Kızların eğitim alması gerekli görülmüyor hatta çok fazla onaylanmıyordu. Erkek öğretmenlerin eğitim verdiği ve yalnızca erkek öğrencilerden oluşan bu eğitim sistemi içinde bilgiler sorgulanamazdı. Söylenenlere itaat etmeyenler cezalandırılır ve katı bir disiplin anlayışı benimsenirdi. Bununla birlikte Eski Mezapotamya'da, erkek çocuklar, gelecekte kendilerinin de babaları gibi ayrıcalıklı azınlık içinde yer alacaklarının farkındaydılar. Okula gidemeyen diğer çocuklar için tek seçenek, babalarının mesleğini devam ettirmek ya da bir zanaat öğrenmekti. Çocuklar bu dönemde de yoğun olarak çalışmakta ve ağır koşullar altında ezilmekteydiler (Başaranbilek, 1994; Erkanal, 1997). İnal (2007:326), bu görüşü destekler şekilde, çocukluğun sosyal tarihi içinde, okullaşmanın önemine yer veren görüşleri bir araya getirmiştir.

Harris'e (1986) göre, Romalılar Dönemi'nde durum, çok farklı değildi. Genel olarak, çağdaş dönemlerle karşılaştırıldığında insan yaşamına verilen değerin çok düşük düzeyde olduğu bu dönemde, çocuklara ve onların yaşamlarına verilen değer de çok düşük düzeyde idi. Bu dönemde insanların çoğu, doğduktan bir süre sonra bazı hastalıklardan dolayı ölüyor, diğerleri ise genç yaşta, savaşlarda, yaşamlarını yitiriyorlardı. Çocukların kendilerini tam olarak bilmemeleri, çıplak dolaşmaları ve altlarının temizleniyor olması gibi çocukluk dönemine özgü özellikleri, ayıplık kavramı ile özdeşleştiriliyordu. Çocuklardan cinsellikle ilgili bilgiler, bir sır gibi saklanıyordu. Ayrıca, Romalılar Dönem'inde babalar, çocuklarını isterlerse öldürebiliyorlardı. Ancak, bu durum ilerleyen zamanlarda bir toplumsal yara olarak görülmüş ve Romalılar, M.S. 374 yılında çocuk öldürmeyi yasaklayan önemli bir yasa getirmişlerdir (French, 1991:29).

2.2.3. Kilise ve Çocuk

Daha önceleri ortaçağda var olan çocuğa yönelik olumsuz bakış açıları, önemli ölçüde St. Augustine'nin çalışmalarından etkilenmiştir. Buna göre 'Original Sin' –İlk Günah– denilen, doğuştan günahkarlık kavramı, Hıristiyan İnanç Sistemi'nin önemli taşlarından biri olmuştur. Bu nedenle, bebekler doğduktan kısa bir süre sonra vaftiz edilmişlerdir (Russell, 1999). Kiliseye göre, çocuğu yöneten dürtüler, ısrar, kızgınlık ve kıskançlıktır. Benzer olarak, Püriten İnanç da çocukları emekleme döneminin sonuna kadar pis bir hayvan olarak görmüş ve kötülüklerin anası şeytanla

özdeşleştirmiştir. Bu inanç sistemine göre, çocuğun hızlı büyümesi onun günahtan kurtuluşunu simgelemektedir (Heywood, 2003:41; Stearns, 2008:39).

Ortaçağda kilise sahip olduğu güç nedeniyle, toplumu yönlendiren kurumların en başında gelmiştir. Kiliseler, kendileri için gönüllü olarak çalışan adanmışların desteğiyle, bakıma muhtaç çocuklar için hastaneler kurmuşlardır. Ayrıca bu dönemde ruhban sınıfı, yurtlarda kalan çocukları kendileri gibi Hıristiyanlık inancına katı bir biçimde bağlı kalacak şekilde yetiştirmişlerdir. Ek olarak, Katolik olmanın temelini oluşturan, bu dünyada acı çekmenin Hz.İsa'ya yakın olmanın göstergesi olduğuna dair inanç, asırlar boyunca halkların önce imparatorlar, daha sonra da derebeyleri ve ruhban sınıfı tarafından sömürülmelerine yol açmıştır. Acı çekiyor olmayı yücelten bu anlayışa göre, doğuştan günahkar olan insanların arınmalarının tek yolu, bu dünyada sefalet çekmektir. Bu inanç, eğitimle birlikte toplumun geneline yayılmıştır (Cunningham, 1995).

Diğer yandan 15.yy'dan sonra, burjuvazinin ve merkezi devletlerin güç kazanmasıyla, kiliselerden bağımsız olarak, ölümsüz olmak ve öldükten sonra da hatırlanmak isteyen varlıklı ve zengin kişiler; okullar, yoksul kız çocukları için yurtlar ve erkek çocuklar için de bir meslek edinebilecekleri eğitim kurumları yaptırmışlardır. Tüm bunlara ek olarak, Luther ile birlikte başlayan dinde reform hareketleri ve yeni bir mezhep olarak Katolik anlayışa karşı Protestanlığın giderek yayılması, Katolik kiliselerin toplum üzerindeki

etkinliğinin giderek azalmasına yol açmıştır. Daha önceki paragraflarda anlatıldığı gibi, düşünsel alanda da liberal ve aydınlanmacı felsefecilerin empoze etmeye çalıştıkları yeni toplumsal kurgular içerisinde, ailelerin de, toplumun çekirdeğini oluşturan birer kurum olarak daha rasyonel davranmaya başlayacakları düşünülmüştür (Hawes ve Hiner, 1991:43-49).

Cunningham'a (1998) göre, bütün bu gelişmelerle birlikte, siyasal açıdan yaşanan değişimler ve özellikle Fransız Devrimi ile birlikte halkın katılımının ve söz hakkının daha çok olduğu güçlü devletlerin toplumsal yaşama olan katkı ve müdahalelerinin artması, çocukların yetiştirilmesi konusunda da kendisini göstermiştir. Devrim ile birlikte, çocukların sadece babalarının sahip olduğu birer mülk gibi görüldüğü anlayış gücünü kaybederken, yerine toplumsal sorumlulukları olduğunun bilincinde olan yetişkinler haline gelecek çocukları topluma kazandırmayı hedefleyen bir görüş, giderek zemin kazanmıştır. Çocuklar, ana-babalarından çok topluma ve Allah'a aittir. Devletin amacı da ana-babaları sorumluluk bilinci içerisinde çocuklarını iyi yetiştirmeye zorlamak olmalıdır. Burada dikkat edilecek olursa, kilise her ne kadar gücünü kaybederse kaybetsin, toplum üzerinde din etkisini devam ettirdiği için çocuklar, devletin ve ana-babaların sorumluluğuna doğrudan bırakılamamıştır.

Görüldüğü gibi din, toplumsal yaşamı belirleyen en önemli kurallar manzumesi ve din adamlarının toplumu yönlendirmek konusunda kendilerine tarihin miras bıraktığı büyük bir güçtür. Bu nedenle, bütün bu reform

hareketleri dinin toplum üzerindeki yönlendirici etkisini azaltmış, ancak tamamen ortadan kaldıramamıştır. Fakat kiliseler, toplumun en nüfuzlu ve varlıklı kurumları olmak durumlarını kaybettikçe, yerlerini ticaretten zengin olan yeni yükselen sınıf burjuvaziye bırakmışlardır.

Bütün bu anlatılanlar göz önüne alındığında, aydınlanma dönemine kadar ailelerin ve özellikle de çocukların insan onuruna uygun olmayan davranışlara maruz kaldığını ve 19.y.y.'a gelininceye kadar bu durumun daha önceden bahsedilen nedenlerden, değişmediğini iddia eden bilim adamlarının başında Aries (1962) gelmektedir. Ona göre, çocukluk anlayışının gelişmesi, sınıf ve yaşa dayalı okul anlayışının benimsenmesi ile başlamıştır. Aydınlanma çağının başlamasında son derece etkili olan matbaanın keşfi, aynı zamanda çocukluk fikrinin doğuşuna da yol açmıştır.

2.2.4. Aydınlanma ve Çocukluk Fikrinin Doğuşu

2.2.4.1. Humanist Akım

Erasmus'un da temsilcisi olduğu Hıristiyan Humanist akım, erken yaşta verilecek olan eğitimin önemi üzerinde durmuştur. Bu akıma göre erişkinler, çocukların duru belleklerini ve ruhlarını şeytanla kirletirler ve bütün bebekler yaratılış itibarıyla günahsız dünyaya gelirler. Bu da gerçekten, bebekleri doğuştan kirli olarak kabul eden Original Sin –İlk Günah– inancının değişmesinde etkili olmuştur (Cunningham, 1995; Stearns, 2008:39).

Humanist akımı takiben dinde reform ile birlikte yaşamı bir acı kaynağı olarak gören ve insanı doğduğu günden itibaren günahkar olarak kabul eden Katolik mezhebinin çocuğa yönelik görüşleri de eleştiri kaynağı olmuştur. Protestan akımın temsilcilerinden ve özgürlükçü düşünce sisteminin savunucularından ünlü düşünür Locke, 1693 yılında kaleme aldığı "Some Thoughts Concerning Education" –Eğitim Konusunda Bazı Düşünceler– adlı eserinde, çocuğu geleceğin yurttaşı ve işadamı olarak görmüştür. İnsan zihnini "Tabula Rasa", yani boş bir levha olarak kabul etmiştir. Bu boş levhaya yazılacaklardan ise, ana-babalar, öğretmenler ve devletler sorumludur. Çocuğun bilgisizliği ve eğitimsizliği kendisinin değil yetişkinlerin hatasıdır. Locke'a göre çocuk, eğitimle biçimlendirilebilir. Çocuk, aklını kullanmayı öğrenerek, benliği üzerinde denetim sahibi olabilir. Locke'un görüşleri pek çok alanda etkili olmuş ve Batı Düşünce Sistemi'nin kökten değişmesine anlamlı katkılarda bulunmuştur (Fass, 2008:4-6; Gelis, 1986:696; Heywood, 2003:31-45; McClelland, 1996:300-2; Postman, 1995:57).

Fransız Devriminin gerçekleşmesine yol açan düşünsel süreçte, toplumun aydınlanmasına katkıda bulunan öncü filozoflardan Rousseau da, 1762 yılında yazdığı 'Emile' adlı eserinde romantik çocuk anlayışına önemli katkılarda bulunmuştur (McClelland, 1996:269). Çocukların yetişkinlerden farklı olduğu savından yola çıkarak, çocuğun kendine özgü ve değerli psikolojik özellikleri olduğu fikrini ortaya koymuştur. Rousseau daha önceleri minyatür birer erişkin olarak değerlendirilen çocukların duygusal, bilişsel ve

davranışsal açıdan farklı olduklarını göstermiştir. Meckel'e (1984:420-421) göre Rousseau, çocukluğun insanın doğal haline en yakın yaşam evresi olduğunu ileri sürmekle, daha önceleri çocuğu doğuştan günahkar olarak gören düşünceye de karşı çıkmıştır. O'na göre, çocuğun kendiliğindenliği, saflığı, temizliği ve doğallığı gibi kendine özgü özellikleri, çocukların yüceltilmesi gereken vasıfları arasındadır. Çocuklara verilen eğitimin, onların doğal gelişimini bozmaması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Doğru eğitim verilmemiş insanlarda, geçmişten kalan tortular ciddi sorunlara neden olmaktadır.

Okuma-yazma, yetişkinlerle çocuklar arasında en önemli farkı yaratan etmendir. Okuma-yazma bilmeyen bir erişkinle, çocuk arasında bir ayrım yapmak olası değildir. Çünkü çocuğun böyle bir ortamda, yetişkinler dünyası hakkında bilmediği hiçbir sır yoktur. Bu ayrımın olmadığı bir toplumda, erişkinle çocuk arasındaki tek fark, fiziksel açıdan sahip olunan özellikler olacaktır. Bu da, çocukların minyatür birer erişkin olarak görülmelerine neden olmaktadır (Cunningham, 1995:65-68; Heywood, 2003:32-35)

Kern (1973), ünlü düşünür Freud'un (1899), "Interpretations of Dreams" –Rüyaların Yorumları– adlı eserinde, çocuk zihni üzerine yaptığı değerlendirmeleri şu şekilde yorumlamıştır: Çocuk zihninin de bir yapısı ve kendine has bir içeriği bulunmaktadır. Freud'a göre çocukların da cinsel dürtüleri zihinsel gelişimleri sırasında ön plandadır. Yetişkinliği geçiş sürecinde çocuk bunları daha çok bastırma çabası içerisindedir.

Heywood'a (2003:48) göre Freud, Rousseau'yu desteklemekte ve Locke'nin ifade ettiği gibi çocukların doğuştan bir boş levha olmadıklarını vurgulamaktadır. Freud'a göre çocuğu boş bir levha olarak görmek, onun eğitim yoluyla sürekli eğilip bükülmesini meşru kılar ve doğal özelliklerinin baskılanması sonucunu doğurarak yetişkinler tarafından kurgulanmış bir makine haline getirebilir. Ayrıca ona göre, çocuklar sahip oldukları doğal özelliklerini kaybederlerse ileride onlarda önemli kişilik bozuklukları görülebilir. Freud bir noktada ise, Rousseau'dan ayrılır ve Locke'yi destekler. Freud, ailenin yetişkin türünü belirlemede son derece etkili olduğunu ileri sürmüştür.

Çocuğa verilen değerin artmasında Humanist akımın etkisi oldukça önemlidir. Çocukluk fikrinin kavramsal açıdan gelişimi, çocuğa verilen değerin artması ile mümkün kılınabilmiştir. Çocukların yetişkinlerden farklı olduklarının bilincine varılması aynı zamanda çocuklara yönelik toplumsal bakış açısını da önemli ölçüde etkilemiştir. Sosyal politikanın kurumsallaşması süreci ile çocuğa verilen değerin artması arasındaki ilişki bir sonraki alt başlık altında daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

,

2.2.4.2. Çocuğa Verilen Değerin Artması ve Sosyal Politikanın Kurumsallaşması Sürecinin Eşanlılığı

Tarihsel bir bakış açısı içerisinde değerlendirildiğinde, Batı Toplumları'nda yaşanan sosyal, siyasal ve düşünsel gelişmeler beraberinde çocuğa bakış açısının da değişmesine yol açmıştır. Yine yukarıda anlatılan ünlü düşünürlerin çocuklara yaklaşımlarının, hayalini kurdukları toplumsal kurguya paralel olduğu düşünülebilir.

Tüm bu anlatılanlar gözden geçirildiğinde, sosyal gelişmelerin önemli bir bölümünün Batı Avrupa'da dinin gücünü kaybetmesi ve aydınlanmayla yaşanmış olduğu görülmektedir. Bu gelişmeler insana ve dolayısıyla çocuğa verilen değeri de arttırmıştır. Sosyal politikaların gelişiminin de buna paralel olduğu düşünülebilir. Sosyal ve bilimsel değişmelerin görülmediği toplumlarda, sosyal politikalardan bahsetmek olası değildir. Bu çalışmanın öncelikli amaçlarından biri, bu kırılma noktasını göstermektir. Buradan yola çıkarak bir ülkede çocuğa yönelik bütüncül bir sosyal politikanın varlığından söz edebilmek için önce o ülkenin insani kalkınma konusunda gereken reformları gerçekleştirmiş olması gerekmektedir. Bunlar, sosyal refah ve çocuk refahı kavramlarını hayırseverlik anlayışından ayıran en somut gerçeklerdir.

Bellingham (1988:347-349), burada çelişki oluşturan bir durum olduğunu belirtmektedir. Bellingham'a göre, aydınlanma ve dinde reform

hareketleri ile birlikte çocukluk fikrinin doğduğu konusu kabul edilebilir ancak özellikle çocuğa verilen değerin ne ölçüde değiştiği tartışma konusudur. Gerçekte, bu reformların bilimsel gelişmelere öncülük ettiği ve bunun da siyasal ve iktisadi yansımalarının yeni bir toplumsal düzenin oluşmasına önemli ölçüde katkıda bulunduğu ortadadır. Ne var ki, bu gelişmelerin yarattığı fabrikalar çağının da çocuklar için parlak bir dönemi temsil ettiği düşünülmemelidir. Siyasal alanda yaşanan gelişmeler ve güçlenen ulus-devletlerin toplumsal yaşama geçmişten daha fazla müdahil olmaya başlaması, çocuklara verilen değerin değişmesinde etkili olmuştur. Fransız devrimini, bu açıdan da, çocuklara yönelik genel bakış açısının değişmesi sürecinin merkezine yerleştirmek olasıdır. Çünkü yayınlanan İnsan Hakları Bildirgesi (1791) ile ilk kez bütün insanlar doğuştan eşit olarak kabul edilmişlerdir. Buradan yola çıkarak eşitlik, dayanışma ve kardeşlik temasının özünü oluşturduğu bu devrimin, insana ve dolayısıyla çocuklara bakış açısının da değişmesinde önemli bir rol oynadığını söylemek mümkün olabilir.

2.2.4.3. Minyatür Yetişkinlerden Hakları Olan Çocuklara

Kuramsal açıdan Aries (1962) ve takipçileri, çocukluk fikrinin doğuşunu aydınlanmayla ve onun getirdiği yeniliklerle ilişkilendirmişlerdir. Johansson (1988:343-345) da çocukların erişkinlerden farklı olduklarının anlaşılmasının tarihsel açıdan öneminden bahsetmiştir. Çocukların aydınlanmadan önce kendi ayaklarının üzerinde durmaya başladıkları andan itibaren yetişkinler

dünyasına giriyor olması, onların birer ‘minyatür’ yetişkin olarak kabul edilmelerine neden oluyordu. Bu nedenle, bir erişkin ile çocuk arasındaki tek fark, bedensel gelişim boyutuyla belirgin oluyordu.

Daha önce bahsedildiği gibi, bilgi düzeyi açısından da bir yetişkin ile çocuk arasında, neredeyse hemen hiçbir fark bulunamıyordu. Bu da yetişkinlerle çocuklar arasında keskin bir ayrım yapılabilmesine, önemli ölçüde engel teşkil ediyordu. Bu açıdan, çocukların eğitim kurumlarında bilgilendirilmeleri sürecinin toplumsal açıdan kurumsallaşmasının da, çağdaş bir çocukluk olgusunun yaratılmasında etkili olduğu görülmektedir. Hatta, bilginin yayılma sürecini hızlandıran matbaanın keşfinin ve onun tetiklediği bilginin daha geniş kitlelere kolay ulaşmasının ve yaşamı sorgulama ile birlikte dinsel dogmalara karşı başlatılan sorgulama ve bilimsel gelişmelerin ışığında bunun altyapısını oluşturan eğitim kurumlarının yaygınlaşmasının da, sürece büyük katkılarda bulunduğu görülmektedir.

Aynı tarihsel süreci takiben, dinde reform hareketleri ile birlikte yaşanan değişmeler, toplumun tamamını ve sosyal yaşamın bütününü yönlendiren kilise ve ruhban sınıfının elinde bulunan mutlak gücün dağılması sonucunu doğurmuştur. Katolik inancın etkin olduğu dönemde, inanç gereği bu dünyada acı çekiyor olmak üstün kılınmış ve İsa’ya yakınlaşmanın ve cennete onun yanına gidecek olmanın anahtarı olarak görülmüş ve halkın büyük bir bölümü buna inandırılmıştır. Derebeyleri, toprak ağaları ve ruhban sınıfı arasındaki bu birliktelik, geniş halk yığınlarının ve statüleri belki de

birbirinden farklı olmakla birlikte, benzer sıkıntıları olan köylülerin, loncalara bağlı çalışan zanaatkarların yüzyıllarca yoksulluk içinde yaşamalarına neden olmuştur. Bu zincirin halkalarının kopmasında ve dinde reform sürecinin başlamasında önemli etkileri olan yeni kentsoylu sınıf burjuvazi, siyasal ve sosyal alanda etkinliğini güçlendirerek merkezi yönetimlerin yani devletlerin güç kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Aydınlanma sürecinde oluşan, güçlü ve toplumun her alanında egemen olmak kavramlarıyla idealize edilen devletçi anlayışa göre, merkezi yönetimler ve erkini halktan alan iktidar sahipleri, ileride devletin ve ülkenin refahı için sadık birer hizmet gönüllüsü olacak yetişkinlerin varlığına gereksinim duyarlar. Fransız devriminin kahramanlarından Robespierre, ülkelerin kendi çocuklarını yetiştirmeye haklarının olduğunu ve bu önemli konunun tek başına ailelerin kontrolüne ya da başka insanların hayırseverliğine bırakılamayacağını iddia etmiştir (Cunningham, 1995:132-3).

Bütün bu çocukluk fikrinin doğuşu ve bununla birlikte çocuklara yönelik davranış ve tutumların değişmesinde, sosyal, siyasal, bilimsel değişmeler ve gelişmelerin etkilerinin belirleyici olduğu açıktır. Çocukların, antik dönem ve ortaçağda, gerek aile içinde gerekse toplumda maruz kaldıkları baskı ve şiddet, bir bakıma o çağları tanımlayan acımasızlığı da genel olarak yansıtıyor olabilir. Çünkü aynı konuda geçmişte çocukların sistematik bir biçimde bilinçli olarak kötü davranışlarla karşılaştıkları tezine karşı çıkan Pollock'a (1983) göre, Eski Yunan'da çocuklar konusunda gösterilen hassasiyet ve ebeveynlerin duyduğu sevgi, çağdaş kabul edilen zamanlardan

çok farklı değildir. Hatta pedagoji ve çocuk hastalıkları konusunda ciddi gelişmelerin olduğu görülmektedir. Johansson'a (1988:345-7) göre, 18.y.y.'da bile terk edilen çocukların sayısının son derece çok olduğu, doğumda yaşam beklentisinin ortalama 23 yıl olduğu, kiliseler tarafından yönetilen hastaneler ve çocuk yurtlarının keyfi bir şekilde yardıma muhtaç olanlara çok sınırlı olanaklar dahilinde el uzattığı ve genel olarak insanların tamamının toprak ağaları, ruhban sınıfı ve soylular tarafından sömürüldüğü bir dönemde, çocuklara verilen değer ve gösterilen ilginin çağdaş ve insan onuruna yaraşır olduğu savını ortaya atmak, çelişkileri ve daha da önemlisi gerçekleri inkar etmek olacaktır.

Stearns'e (2008:39-40) göre, Aries (1962) ve onun görüşlerini savunanlar (aydınlanma döneminden önce bir çocukluk fikrinin olmadığı görüşü), soyut bir çocukluk kavramının varlığını sadece yukarıda sözü edilen nedenlere bağlıyorlardır. Bu da onların, bazı gerçekleri göz ardı ettiklerini göstermektedir. Çağdaş anlamda çocukları doğuştan eşit kabul eden yaklaşımların ve onların toplumun diğer bireyleri olan erişkinlerden farklı oldukları gerçeğinden yola çıkarak, farklı davranılmaları gerektiğini denge merkezi olarak kabul eden bir anlayışın ortaya çıkması, 20.y.y.'ın ortalarını bulmuştur. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin ve ilkelerinin, uluslararası bir bağlayıcılığa kavuşması ise, 1989 yılında gerçekleşmiştir.

2.2.5. Endüstrileşme ve Çocukluk

18 ve 19.y.y.'da, Batı Avrupa'da ve özellikle İngiltere'de yaşanan endüstrileşme süreci, toplumların yaşamlarını derininden değiştirmeye başlamıştır. Uygarlık Tarihi içerisinde insanlar, avcılık ve toplayıcılığa dayanan eşitlikçi ve bölüşümcü komünal sosyal düzenden, eşitsizlikçi tarımsal yerleşik düzene geçmiştir. Sanayi devrimi süreci yaşanıncaya kadar da feodal ağalık, soyluluk, toprağa bağlı serflik, köylülük ve toplumsal iktidarlarını sahip oldukları orduları sayesinde tesis eden krallık düzeni içerisinde, bu eşitsizlik temeline dayalı yaşam ve geçim biçimi egemen olmuştur. Endüstrileşme ile birlikte, tarımsal makineler kullanılmaya başlanmış ve tarımsal üretim süreci içinde insan gücüne olan gereksinim ve dolayısıyla talep azalmıştır. Bununla birlikte, buhar gücünün makinelere uygulanması ile birlikte seri üretime geçilmiş ve fabrikaların gereksinimi olan ucuz işgücü açığını, topraklarından ayrılan köylüler doldurmaya başlamıştır (Brizon, 1977:338-345; Şenel, 1991:40-84).

Pahalı makinaların yatırım maliyetini çıkartabilmek ve ardından kar elde edebilmek için sermayedarlar, masraflarını ve maliyetlerini giderek aşağıya çekmeye çalışmışlardır. Aynı sınıf, işçilerini de son derece ağır koşullar altında, bedenlerinin olduğu gibi tükenmesine göz yumarak çalıştırmışlardır. Kendilerine hiç değilse yiyecek yemek ve barınacak bir yer veren feodal beylerinin de korumasından çıkarak, büyük kentlerde yaşamaya başlayan bu yeni emekçi sınıf için, hiç değilse karınlarını doyurabilmek ve

hayatta kalabilmek için tek yol, koşulları her ne kadar ağır olursa olsun bu fabrikalarda çalışmaktı. Bu sosyal dönüşüm, aile yaşamını da derinden etkiliyordu. Bir ailenin, gücü, en iyi ihtimalle iki çocuğa bakmak için yeterliydi. Bu da en iyi şartlar altında ve en uygun koşulların varlığı düşünüldüğü zamandı. Buradan hareketle, çocuklar için de tek yol, ayakları üzerinde kendi başına durmaya başladıkları andan itibaren çalışmaktı. Bu gerçekten de sermayedarlar için büyük bir fırsat teşkil ediyordu. Kolayca sömürebilecekleri ve yerine yenisini kolayca ikame edilebilecekleri, çalışmaktan başka çaresi olmayan bir işçi ordusu, ücretleri de en alt düzeyde tutmak için bulunmaz bir nimetti (Horell ve Humphries 1995; Robinson, 1995)

2.2.5.1. Çocuk İşçilik ve İlk Sosyal Politika Uygulamaları

Çocuğa yönelik sosyal politikaların gelişmeye başlaması bakımından, çocuk işçiliğin yoğun olarak görülmeye başlandığı endüstri devrimi ve sonrası, milat olarak düşünülmektedir. Endüstri devriminin, bu konuda önemli bir mihenk taşı olduğu konusunda birleşen yazarlar arasında da, hem kuramsal açıdan hem de uygulama açısından bazı görüş ayrılıkları söz konusudur. Bu ayrımlardan bahsetmeden önce kısaca çocuk işçiliğin tanımı ve tarihçesine kısaca değinmek ilerleyen kısımda yazılanlara ışık tutacaktır.

Günümüzde, çocuk işçiliği konusunda yapılan araştırmaların önemli bir bölümüne ILO –Ulusalararası Çalışma Örgütü– öncülük etmektedir. Çocuk emeği ve sömürüsünü sona erdirmek için yapılan girişimlerin hem yasal

açıdan hem de uygulama açısından temelini oluşturan, ILO'nun yaptığı çocuk işçilik tanımını vermek, günümüzde var olan kurumsal yaklaşım açısını görmek bakımından önemli olacaktır. ILO'nun çocuk işçiliği tanımı, 138 numaralı 'Minimum Yaş' sözleşmesine dayanmaktadır. Bu sözleşmeye göre zorunlu eğitimini bitirmemiş ve 15 yaşın altında çalıştırılan çocuklar, çocuk işçi olarak kabul edilir (ILO, 1973).

Cunningham'a (1987:5-8) göre, endüstri devrimi ile birlikte çocukların köleliği andıran koşullar altında çalışmalarını ve buna bağlı olarak devletlerin kanunlar çıkartmak yoluyla bu olguya müdahalelerini, çocuk işçiliğin sona erdirilmesi açısından merkeze koyan görüşler bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar çerçevesinde, daha önceleri eşi görülmemiş büyük bir sömürü, fabrikalaşma ile birlikte yaşanmış ve bu nedenle ortaya çıkan çocuk işçilik olgusu, bu gelişmelerin sonucu olarak saptanmıştır. Lavalette (1999) ise, çocukların daha önce çıraklık yaparken veya ailelerinin yanında geçimlerini sağlamak amacıyla çalışırken durumlarının daha iyi olmadığı görüşünü savunmuştur. Endüstri devrimi ve onunla birlikte başlayan kentleşme süreci, sadece çocukların ilk defa kitlesel olarak aynı anda görülmelerine neden olmuştur. Daha sonra çocuklara yönelik, çocukların içinde bulundukları durumu iyileştirmek amaçlı politika uygulamaları, kendini göstermiştir.

Tarihi bir bakış açısıyla düşünüldüğünde, birbirinden farklı değerlendirmeler ortaya koyan bu görüşler, kuramsal açıdan çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarının özünü teşkil etmektedir. Ancak, sosyal politika

kavramı da herkesin üzerinde uzlaşmaya vardığı, tek bir tanıma sahip değildir. Bu bakımdan, alanda yaşanan güncel tartışmaların temelinde de aynı sorun bulunmaktadır. Ancak gerçekten de, çocukların içinde bulundukları durumu düzeltmek açısından, kurumsal olarak kabul edilebilecek ve yasal bir temele dayanan ilk uygulamalar, çocuk işçilik konusunda başlamıştır.

2.2.5.1.1. İlk Yasal Düzenlemeler

Çocukların çalışma saatlerini sınırlandırmak konusundaki yasaların öncüleri, çıraklarla ilgili olanlardır. Çocuğa yönelik ilk sosyal politika önlemi olarak düşünülebilecek, çocuk işçileri ilgilendiren bir yasal düzenleme, 1779 yılında İsviçre'nin Zürich Kantonu'nda yaşam bulmuştur (Fişek, 2004). İngiltere'de, 1802 Çırak Sağlığı ve Ahlakı Yasası, gece çalışmasını yasaklamış ve pamuk imalathanelerinde çalışan çırakların çalışma saatlerini, on iki ile sınırlamıştır. 1819'da çıkan Sir Robert Peel'in desteklediği bir başka yasa ise, pamuk imalathanelerinde dokuz yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını yasaklamıştır. Ne var ki, bu yasaların uygulama ve etki alanı, oldukça sınırlı kalmıştır. Çünkü bu yasalara işverenlerin bağlılıklarını denetleyecek bir kurumsal teftiş mekanizması, bilinçli olarak oluşturulmamıştır. Yasalara uyulmadığının ispatı durumunda verilecek ceza konusuna da bir açıklık getirilmemiştir. (Cunningham, 1995:138-140; MacLennan, 1993:146).

Yine İngiltere'de, daha önemli bir reform olarak kabul edilen Fabrika Yasası (1833), Sadler Komitesi'nin (1832) ve Fabrika Komisyonu'nun (1833) kararları ile teşvik edilmişti. Yasa, bütün tekstil fabrikalarında dokuz yaşın altında çocuk çalıştırılmasını yasaklıyordu, ancak 1830'lara kadar resmi nüfus kaydı olmadığı için, yasaların gereklerinden kaçınmak kolay oluyordu. Fabrika Yasası'nın çıkarılmasına yola açan aynı kamuoyu öfkesi nedeniyle, madenlerdeki istihdamı denetlemek üzere 1840'ta, bir komisyon kuruldu. 1842 yılında yayınlanan bir raporun ardından, 10 yaşından küçük çocukların yeraltında çalıştırılmalarını yasaklayan Maden Yasası çıkarılmıştır. 1878 Fabrika ve Atölyeler Yasası, asgari istihdam yaşını ona çıkartmış ve on dört yaşın altındaki çocukların çalışma saatlerini normal çalışma gününün yarısı ile sınırlamıştır. 1920 yılında ILO'nun öncülüğünde İngiltere, kadınlar, gençler ve çocukların çalışmalarının düzenlendiği bir yasayı hayata geçirmiştir. İngiltere, çocukların çalışma yaşını on dört ile sınırlandırmış ve daha sonra 1933 yılında, on altı yaşından küçük çocukların bir okul günü içerisinde 2 saatten fazla çalışmalarını ve sabah yediden ve akşam yediden sonra çalışmalarını yasaklamıştır (Cunningham, 1995:138-140; MacLennan, 1993:146).

Yukarıda bahsedilen bu yasal müdahale sürecinin başlaması, bir anda olmamıştır. İlk önce 1766 yılında Jonas Hanway, "An Earnest Appeal for Mercy to The Children of The Poor" adlı eserinde, çocuklar çırak olarak çalıştırılacaklarsa bile, yaşlarına ve güçlerine uygun işlerde çalıştırılmaları gerektiğini belirtmiştir. Yine 1785 yılında yayınladığı "A Sentimental History of

Chimney Sweepers" adlı kitabında, baca temizleyen çocukların içinde bulunduğu içleri acısı durumu dramatik bir şekilde ortaya koymuştur. Bu çocuklar için, yaşarlarsa kanserden ölmek ya da baca dumanından çıkan zehirli dumanlardan dolayı boğulmak dışında bir alternatifin olmadığını, gözler önüne sermiştir (Cunningham, 1995:138-140).

2.2.5.1.2. Halk Sağlığı Hareketi ve Çocuk İşçilik

Çocuk işçilerin içinde bulunduğu durum konusunda gerçekleri bilimsel olarak ilk görenler, endüstrileşme sürecinde fabrikaların yoğun olduğu bölgelerde çalışan doktorlardır. 1820 ve 1830'lu yıllarda Fransa'da başlayan halk sağlığı hareketi ve İngiltere'de 1784 yılında görülen bir Tifüs salgını sonrasında yapılan araştırmalar, çocuk işçiliğinin sağlık boyutunu ele almıştır[12]. Bu durumda çocukların çalıştırılmalarının bir büyük sömürü olduğunun farkında olan bu insanlar, her şeyin bir anda değişemeyeceğinin de farkındaydılar. Çünkü çocuklar emekleri karşılığında kazandıkları parayla aile bütçelerinin çoğu zaman 1/3'ünü finanse ediyorlardı (Haines, 1979:309; Heywood, 2003:157). Sağlık nedenleriyle, çalışmaktan zorla alıkonacak çocukların, kendilerini doyurmalarının bile mümkün olamayacağının farkında olan karar vericiler, çocukların açlıktan ölmelerindense çalışmaya devam etmelerini daha uygun görüyorlardı. Bu anlayışa göre -ki temelleri Locke'ye kadar dayanmaktadır- hem çocuklar başıboş kalarak düzen için bir tehdit unsuru olmuyorlar, hem de karınlarını doyurabiliyorlardı.

[12] Çocuk İşçiliğin hem ülkemizdeki hem de dünyadaki sağlık boyutu konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Fişek, A . G., (1986), *Çocuk işçilerin Mediko-Sosyal Sorunları Araştı*rması, Ankara.

Çocuk işçilerin içinde bulundukları durumu düzeltmek konusunda ne şekilde olursa olsun yürütülen, yukarıda bahsedilen bu iyileştirme süreci, özellikle sekiz yıllık temel eğitimin zorunlu hale getirilmesinden sonra etkilerini göstermeye başlamıştır. Unutmamak gerekmektedir ki 1851 yılında, İngiltere'de, 10-14 yaş arasındaki çocukların %30'u, ücretli birer işçi olarak çalışmaktaydı (1982; Hair, akt., Heywood 2003:163-168). Bu nedenle, çocuk işçiliği konusunda başlatılan ve çocukların en azından çalıştıkları ortamda sağlıklarını iyileştirmeyi hedefleyen bu girişimler, çocuğa yönelik sosyal politika uygulamaları ve yaklaşımlarının öncüleridir. Daha önceleri zor durumda bulunan çocuklar, tanımı gereği terk edilmiş veya kendisine bakacak kimsesi olmayanları kapsıyordu. Bu çocuklara yardım etmek ise, kiliselerin görevi olarak görülüyordu. Daha sonra başlayan, hayırseverlik duygularının ağır bastığı zengin yardımları da, kurumsallıktan uzak girişimlerdi. Çağdaş, değişik sosyal tabakaların temsiliyeti esasına dayanan ulus devletler güç kazanıncaya kadar, yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi çocuklar konusunda da sosyal politikaların varlığından söz etmenin mümkün olmadığı açıkça görülmektedir.

Çocukların, endüstrileşme döneminde karşılaştığı yoğun sömürünün daha önceleri de var olduğu ve hatta durumun sanayileşme öncesinde daha da kötü olduğu konusunda, görüş ileri sürenler de vardır. Geleneksel olarak yapılan işlerde, endüstrileşme öncesi dönemde, çok daha ağır koşullar altında çalışan çocukların varlığından bahseden Cunningham ve Viazzo (1996:14), yaptıkları araştırmalarda 18. y.y.'dan önce küçük atölyelerde

zanaatkarların yanında iş öğrenen çırakların, evlerde ailelerinin yanında sadece karınlarını doyurmak için emek sarfeden çocukların varlığını ortaya koymuş ve bunların çoğu zaman dört yaşından bile küçük olabildiklerini iddia etmişlerdir. Çocuk emeğinin yeni bir olgu olmadığı ve 1780'lerden önce de çocuk emeğinin yoğun olarak kullanıldığını belirten Cunningham ve Viazzo, çocuk işçilerin tarımsal ve endüstriyel üretimin ayrılmaz bir parçası olduğunu dile getirmişlerdir. Çocukların endüstrileşme sonrasında içinde bulundukları durumdan kurtulmalarında temel eğitimin herkes için zorunlu hale getirilmesinin büyük bir katkısı vardır.

2.2.5.2. Çocuk İşçileri Yetişkinlerden Ayıran Bir Politika Aracı Olarak Eğitim

Burada önemle üzerinde durulması gereken konu, insanlık tarihi açısından bir devrim sayılan endüstrileşme sürecini tetikleyen düşünsel, bilimsel ve iktisadi gelişmelerin temelinde yatan, insanları kilise baskısından kurtaran ve sorgulamaya iten aydınlanma süreci ve onun da tetikleyicisi olarak kabul edilen liberal düşünce sistemidir. Çünkü endüstrileşme sürecini yaratan bu düşünsel gelişmeler, aynı zamanda bilimsel açıdan çocukluk fikrinin doğuşuna da temel olarak gösterilmiştir. Ne var ki, bu gelişmelerle birlikte, belki de insanlık tarihinin o güne kadar görmediği bir büyük sistematik çocuk sömürüsü de, çocuk işçilerle birlikte kurumsallaşmıştır (Basu, 1999:1094).

Çocuk işçiliğin önlenmesi konusunda alınan ilk önlemler, daha çok çocukların çalışma saatlerini sınırlandırmaya yöneliktir. Ancak 1861 yılında İngiltere'de 10-14 yaş arasındaki erkek çocukların %36.9'u ve kızların %20.5'inin çalıştığı biliniyordu (Cunningham, 1996). Çocukların eğitim almadan çalışıyor olmalarının, vasıfsız kalmalarına neden olduğu ve bununda gelecekte ulusal verimliliği düşüreceği korkusu bulunuyordu (Basu, 1999:1095).

Wiener'e (1996) göre, çocuk çalıştırmayı yasaklayan yasalar ve zorunlu eğitim konusunda çıkarılan yasalar, çocuk işçilik oranlarını düşürmek konusunda oldukça etkili olabilmektedir. Ancak, çocukların çalışma yaşamından doğrudan alıkonması, hane halkının geçim sıkıntısını arttırabilir. Bu nedenle, devletlerin bu gelir kaybını, telafi etmesi gerekmektedir. Cunningham ve Viazzo (1996), zorunlu eğitim ile birlikte ekonomik bakımdan refah seviyesinin artmasının da çocuk işçiliğin azalmasında etkili olduğunu ortaya koyan görüşleri de tartışmışlardır. Diğer yandan günümüzde de, çocukların çalışmasının onları eğitim yaşamından uzaklaştırdığı yönünde yaygın bir görüş bulunmaktadır (Guarcello, Lyon ve Rosati, 2008).

Eğitim ve çocuklara verilen değerin, 18.y.y. ve sonrasında artmasını bir milat olarak kabul etmenin de, bir başka önemli gerçeği ortaya koyduğunu görmek gerekmektedir. Endüstrileşme ile birlikte, kentlerde yaşayan çocukların fabrikalarda çalışmaya başlaması, çocukların içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermiştir. Çocuklara verilen değerdeki artış ve eğitim

hizmetlerinin giderek kurumsallaşması öngörüsü doğru olmakla birlikte,bu iyileşme, bir insani gelişme olarak mı ortaya çıkmış yoksa egemen sınıfların öngördükleri tehlikeleri ortadan kaldırmak için mi?

Gerçekte, bu sorunun yanıtı, çocuklara yönelik ilk sosyal politika uygulamaları olarak kabul edilebilecek bütünü kapsayıcı, yasal yaptırımlarla desteklenen bazı gelişmelerin hayat bulma süreci ile doğrudan ilişkilidir. Bu noktada eğitim ile çocukluk fikrinin ortaya çıkışı arasındaki bağı, Aries (1962) ve Postman (1995) gibi araştırmacılar kitaplarında ortaya koymuşlardır. Ancak, konunun bir başka boyutunu da görmek gerekmektedir. Endüstrileşme ile birlikte belirginleşen, sosyal sınıflar arasındaki iktisadi açıdan var olan derin farklılıklar, çocuklar için de geçerlidir. Çocukluk fikrinin ortaya çıkışını eğitim olgusu ile bütünleştiren bu görüşe göre, daha önce de belirtildiği gibi yetişkinleri çocuklardan ayıran temel fark, eğitim yoluyla kazanılmış olan bilgi birikimi ve bunun çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecine yaptığı bilişsel süreçler bakımından katkılardır.

Toplumda yer alan ayrıcalıklı sınıfların çocuklarının çağın gereklerine göre eğitim görmesi sadece 18.y.y. ve sonrasına ilişkin bir yeni gelişme değildir. Daha önce kısaca değinildiği gibi, Spartalılar zamanında her alanda etkin olan devlet, 7-20 yaşları arasındaki çocuk ve gençleri eğitiyor ve ileride itaatkar ve sadık birer asker olmaları için yoğun çaba sarfediyordu. Eski Mezapotamya'da, gelecekte kendilerinin de babaları gibi ayrıcalıklı azınlık içinde yer almalarını sağlayacak parlak bir meslek yaşamı bu eğitim

sayesinde çocukların ceplerindeydi. Okula gidemeyen diğer çocukların önündeki tek seçenek ise babalarının mesleğini devam ettirmek veya bir zanaat öğrenmekti. Çocuklar bu dönemde de yoğun olarak çalışmakta ve ağır koşullar altında ezilmekteydiler (Erkamal, 1997; Başaranbilek, 1994).

Yapılan bütün bu değerlendirmeler, çocukluk fikrinin doğuşunun aynı zamanda çocuklara toplumda verilen değerin artmasını da getirdiği düşüncesinden yola çıkmaktadır. Ancak konuya sınıfsal bir bakış açısından bakıldığında, geçmişte de aynı ayrıcalıklara sahip olan bir grup azınlıkta olan şanslı çocuk ile, endüstrileşme sonrasında çocukluk fikrinin doğmasıyla beliren çocuk arasında bir fark görülmemektedir. Sınıf bilincine dayalı örgütlü mücadele başlayıp sosyal politika olgusu kurumsallaşıncaya kadar alt sınıfların çocukları, birçok sosyal fırsattan faydalanamamıştır. İlköğretimi zorunlu hale getiren yasa, İngiltere'de ancak 1880 yılında kabul edilebilmiştir (Zhang, 2004:29).

Cunningham (1998), okullaşma oranlarının artması ve yaygınlaşmasını, çocuklara yönelik uygulanan sosyal politikaların gelişiminde önemli bir yere koymuştur. Ayrıca, daha önceki bölümlerde belirtilmiş olduğu gibi çocukların farkına varılması olgusunu oldukça ileriye götürüp, tartışmalı bir biçimde de olsa matbaanın keşfedilmesi ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmasına bağlayan Neil Postman (1995) da aynı noktaya işaret etmiştir.

Bir sonraki bölümde incelenecek olan çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları ve dünyada çocuğun durumu, ilk iki bölümde verilen kurgu içerisinde değerlendirilecektir. İlk bölümde oluşturulan kuramsal çerçeve ve ikinci bölümde çocukluğun sosyal tarihi temel alınarak çizilen tarihsel gelişim sürecine bağlı kalınarak çağdaş yaklaşımlar değerlendirilecek ve bölümler arasındaki bütünlük ilişkisinin benzer biçimde devam etmesi sağlanacaktır.

3.BÖLÜM

ÇOCUĞA YÖNELİK ÇAĞDAŞ SOSYAL POLİTİKA YAKLAŞIMLARI ve DÜNYADA ÇOCUĞUN DURUMU

Çocuk ve Toplum başlıklı bir önceki bölümde, çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarının, Avrupa'da, 19.y.y.'da yaşam bulmasının, çocukluk fikrinin kavramsal olarak keşfedilmeye başlaması ile eşanlı olduğu açıklanmıştı. Aydınlanma, sanayi devrimi, kentleşme ve bunları yaratan düşünsel sürecin itici gücü olan J.J.Rousseau ve J.Locke, çocukluk fikrine çağdaş kuramsal bir kimlik de kazandırmışlardır. Aries (1962), DeMause (1976), Shorter (1976), bu gelişmelerin ışığında çocukların yetişkinlerden ayırt edilebildiklerini ve çocukların sistematik olarak kötü davranışlara maruz kalmalarının, bu konudaki aydınlanma sonucunda sona erdiğini savunmuşlardır. Gerçekte de, çocuklara yönelik ilk sosyal politika uygulamaları çıraklar konusunda çıkarılan ilk yasal düzenlemelerle başlamıştır[13].

Kuramsal açıdan sosyal politika yaklaşımlarının incelendiği ilk bölümde, sosyal politika, sosyal adaleti sağlama süreci olarak tanımlanmıştı.

[13] 1802 Çırak Sağlığı ve Ahlakı Yasası, gece çalışmasını yasaklamış ve pamuk imalathanelerinde ter döken çırakların çalışma saatlerini on iki ile sınırlamıştır. 1819'da çıkan Sir Robert Peel'in desteklediği bir başka yasa ise, pamuk imalathanelerinde, dokuz yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını yasaklamıştır (Cunningham 1995:138-140; MacLennan, 1993:146).

Sosyal adalet kavramı ise faydacı, sözleşmeci, eşitlikçi ve özgürlükçü kuramsal yaklaşımlarla ele alınmıştı. Çocuklara yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımlarının kurumsallaşması, sosyal adalet ve sosyal politika kavramlarının, ilk bölümde anlatılan kuramsal gelişimine paralellik göstermektedir. Bu nedenle bu bölümde ilk iki bölümde anlatılan kuramsal ve tarihsel gelişmelerin ışığında, çocuklara yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları değerlendirilecektir. Bunlar sırasıyla temel gereksinimler yaklaşımı, çocuk hakları bildirgeleri ve sözleşmeleri, beslenme hakları yaklaşımı ve çocuğa yönelik insani kalkınma yaklaşımıdır.

3.1. TEMEL GEREKSİNİMLER YAKLAŞIMI

Gereksinimler ve haklar arasında önemli bir bağ vardır. İnsanlara ve elbette çocuklara verilmiş olan ulusal/uluslararası hakların özünde de onların insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmeleri için gerekli olan gereksinimlerinin karşılanması olgusu yatar.

Feshbach (1978:6), gereksinimlerin haklardan daha evrensel olduğunu ve bu nedenle de kavramsal olarak üzerinde kolayca uzlaşmaya varılabildiğini söyler. Yaygın olarak kabul edilen bir yaklaşım ortaya koyan Katchadourian (1985:219) da, gereksinim kavramının öznel ve evrensel olan yönleri bulunduğunu belirtir ve evrensel olarak kabul edilen gereksinimlerin genellikle insanların iyilik halleri ile ilgili olduğunu söyler. Katchadourian, insanların bazen neye gereksinimleri olduğunun farkında olduklarını ve çoğu

zaman özellikle de çocuk iseler bunun farkında olmadıklarını söyler. Çocukların gereksinimlerinin karşılanması onların en yüksek çıkarlarının kollanmasıdır. Çocuklarının bu yüksek çıkarlarının kollanmasının kaynağı ise onların sahip oldukları haklarıdır. Murray (1938), açlık, susuzluk gibi durumlardan ortaya çıkan temel gereksinimlerin doğuştan veya günlük dilde sıkça kullanılan deyimiyle tanrı vergisi olduğunu ve çevresel faktörlerin dışında içsel koşullar tarafından yönlendirildiğini ifade eder[14]. Genellikle bu temel gereksinimlerin karşılanması fiziksel açıdan doyumu sağlar. Ancak bunların dışında psikolojik olan gereksinimlerin de varlığı söz konusudur. Ne var ki daha çok davranışlarla ilgili olan ve ne kadar gereksinim duyulduğu konusunda nicel bir tanımlama ortaya konulamayan sevgi, ilgi ve okşanma gibi duygusal gereksinimler, kültürel etmenlerden oldukça çok etkilenir. Duygusal gereksinimleri ölçmek, bir soyut kavramlar bütünü olduğu için oldukça zordur. Daha da önemlisi, bu gereksinimlerin belirlenmesi bakımından bir uzlaşmaya varılsa bile ne şekilde karşılanacakları konusunda bir orta yol bulmak oldukça zordur (Cunningham ve Wakefield, 1975:596).

3.1.1. Gereksinimlerin Hiyerarşisi

Genellikle insanın yaşamını ve varlığını sürdürebilmesi için zorunlu olarak kabul edilen fiziksel gereksinimlere göre diğer duygusal

[14] Murray (1938) ile başlayan ve Maslow (1943) ile güçlenen temel gereksinimler yaklaşımı konusunda ayrıntılı bir değerlendirme için şu makalelere bakılabilir: Meehl, P.E., (1992), ‘‘Needs (Murray, 1938) and State-Variables (Skinner, 1938)’’, *Psychological Reports* 70(2), 407-50; Triplet, R.G., (1992), ‘‘Henry A. Murray The Making of a Psychlogist?’’, *The American Psychlogist* 47 (2), 299-307.

gereksinimlerin ikinci plana atılması gerçekte bir ikilem oluşturmaktadır. Her çocuğun sevilmenin ne demek olduğunu bilme ve hissetme hakkı olmalıdır. İnsanların sadece etten ve kemikten birer varlık olarak görülmeleri çoğu zaman onların mutlu birer insan olabilmeleri için gerekli olan diğer gereksinmelerini görmezden gelmeye neden olmaktadır. Mathes'e (1981) göre Maslow, gereksinmelerin bir hiyerarşi içerisinde hareket ettiğinden yola çıkarak, daha düşük seviyede yer alan bir gereksinmenin giderilmeden, daha üst seviyede yer alan bir gereksinmenin giderilemeyeceğini söylemektedir. Bu hiyerarşi içerisinde sevgi ve sevilme gereksinimi 4. sırada yer almaktadır. Burada bazı yazarlara (Fişek, 1997; Moyet, 2003) göre, Maslow sevginin önemini ikinci plana atmak gibi bir tutum içerisinde olmaktan çok, kendini mutlu hissetmek için öncelikle temel fizyolojik gereksinimlerin karşılanması gerektiğini vurgulamaya çalıştığını düşünebiliriz.

Temel fizyolojik gereksinmeleri kapsayan birincil gereksinimler, kişisel gelişim açısından önemli olan gereksinimler ve lüks gereksinimler arasında bir ayırım söz konusudur. Birincil gereksinimler sadece yemek ve içmekten ibaret değildir aynı zamanda doğadan ve dışsal tehlikelerden korunma da bu kavramsal çerçeveye dahil edilmelidir (Maslow, 1943). Gerçekten de insanoğlu için öncelikli olan gereksinimlerin başında 'korunma' gelmektedir. Toplumsal sözleşmeci olarak daha önce incelediğimiz J.J.Rousseau, J.Locke, T.Hobbes[15] gibi düşünürlere göre, insanlar doğa durumunda özgür

[15] John Locke, Two Treaties of Government –Yönetim Üzerine İki İnceleme– (1679-80) eserinde, insanların güvenli olmayan bir ortamdan korunmaya çalışmasının, uygar toplumu yarattığını söylemiştir. Aynı şekilde T.Hobbes Leviathan (1651) eserinde, insanların

ve eşit olmakla birlikte, güvenlikten uzaktır ve her zaman başkalarının saldırısına uğrayabilir. Bu nedenle, sahip olduğu şeyleri dilediği gibi kullanması oldukça belirsiz ve güvensizdir. Bu durum, insana özgür olmasına rağmen korkular ve sürekli tehlikelerle dolu doğa durumunu bırakmayı istetir. İnsanların yaşamlarını garanti altına alma gereksinimleri onların sosyal bir sözleşme veya uzlaşmaya dayalı bir uygarlık kurmak konusundaki en önemli güdüleme olmuştur. İnsanın kendini gerçekleştirmesi, kendini daha iyi ifade etmesi ve buna bağlı olarak daha mutlu yaşaması bakımından önemlidir. Her ne kadar doğrudan sağladığı faydaları ölçmek mümkün olmasa da, insanın kendini daha iyi hissetmesi için önemli olan, kişisel gelişimi konusundaki gereksinimlerinin tatmin edilmesidir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi, sağlıklı yaşaması, gelişmesi ve olgunlaşması açısından son derece önemlidir.

Lüks olarak kabul edilebilecek, insanlara doğrudan bir fayda sağlamayan, sadece küçük bir azınlığın kendini diğer sıradan insanlardan farklı hissetmesine yarayan gereksinimler, belki de tanımı gereği yaşamın devamlılığı için zorunlu olmadığından, bir gereksinim olarak bile görülmesi yanlış olabilir. Özellikle günümüzde, zengin ülkelerde yaşayan mutlu bir azınlığın, arta kalan çoğunluk temel yaşamsal gereksinimlerini bile karşılayamazken, dünyanın kaynaklarının önemli bir kısmını lüks bir yaşam için tüketiyor olması asla meşrulaştırılmamalıdır.

---

korunmak konusundaki gereksiniminin, yaşamda kalabilmek konusunda duyduğu büyük korkunun bir yansıması olduğunu ortaya koymuştur.

3.1.2. Temel Gereksinimlere Faydacı Bir Bakış

Burada, çocukların temel gereksinimleri konusunda, Maslow (1943) ve UNICEF'in (1987) görüşlerinde de ,daha önce kuramsal olarak incelediğimiz faydacı yaklaşımların önemli bazı izlerine rastlamak mümkündür. Temel gereksinimlerin karşılanması, hayatta kalmak[16] açısından ilk adım olarak görülebilir. Ancak var olan eşitsizliklerin görülmesi ve giderilmesi bakımından ortaya somut bir görüş koymamaktadır. Faydacı kuramların öncülerinden J.S. Mill, toplumun sosyal ve iktisadi açıdan iyilik hali olarak da tanımlanabilecek sosyal refah düzeyinin, en alt basamaklarında olanlar için düşünülmüş bir ayrıcalığın söz konusu olmadığını belirtmiştir (Riley, 1998:45; Shenton, 2007:36). Eşitsizliklerin önemli olarak görülmediği faydacı yaklaşımlar için, bu nedenle, temel gereksinimlerini karşılayamayan insanlara yönelik yapılacak bir şey yoktur. Bu noktadan yola çıkıldığı zaman, çocuklar için de durum değişmemektedir. Temel gereksinmelerin karşılanması önemli olabilir ancak, sosyal adaleti sağlamak konusunda bunu yeterli olarak görmemek gerekmektedir. Bu nedenle, çoğu zaman temel gereksinimler yaklaşımı, sosyal politika uygulamalarının, sadece yaşamada kalabilmek için minimum koşulların sağlanması çerçevesinde biçimlenmesine neden olmaktadır.

[16] Hayatta kalmak, sözleşmeci kuramlarda bir hak olarak büyük bir önceliğe sahiptir. Çağdaş sosyal adalet kuramlarından birini ortaya koyan J. Rawls (1971) da 'A Theory of Justice' –Bir Adalet Kuramı – çalışmasında kişilerin bazı sosyal haklarından şartlar ne olursa olsun alıkonulamayacağını belirtir. Kişilerin bu özgürlükleri yaşamsal bir nitelik taşımaktadır. Çocuklar, gereksinmelerini gidermek konusunda edilgendirler. Bu gereksinmelerinin karşılanması konusunda yaşanan sıkıntılar, herşeyden önce bir hak ihlali olarak görülebilir. Çünkü yetişkinler aldıkları kararlar sonucunda refah basamaklarının en altında veya en üstünde yer alabilirler. Ancak çocukların içinde bulunduğu durumu böyle bir tercihin sonucu olarak görmek, eşitlikçi kuramlar açısından da tartışma konusudur. Söz konusu olan çocuklar olduğunda, yetişkinler tarafından yetişkinlerin refahı için kurgulanmış olan kuramların da yeterliliği bu durumda olduğu gibi çelişkili bir durum yaratabilmektedir.

UNICEF (1987), Maslow'dan etkilenerek çocukların gereksinimleri konusunda yatay bir öncelik sırası veya hiyerarşi belirlenmesi gerektiğini söyler. Burada öncelik sırası, gereksinimlerin karşılanması konusundaki öncelik (aciliyet) göz önüne alınarak belirlenir. Yaşamın devamlılığı için zorunlu olan gereksinimler, oluşturulacak yatay tayfın (spectrum) en solunda yer almaktadır. Bunlar; hava, su, yiyecek, bedensel ve ruhsal güvenliktir. Daha sonra yaşamı koruma odaklı gereksinimler gelmektedir. Bunlar; sığınma, güvenlik, hijyen ve sağlığı koruma kaygısıdır. Ardından yaşamı zenginleştiren gereksinimler gelir. Bunlar; eğitim, ahlaki değerler, estetik, kendine saygı, kimlik, ait olma ve eşlik edilmedir. Yaşama renk katan gereksinimler; müzik, oyuncaklar, resimler ve öykülerdir. Yaşamı kalkındıran gereksinimler ise; doğuştan gelen kabiliyetlerin geliştirilmesi ve örgün eğitimle birlikte meslek edindirici eğitim almaktır. Burada en önemli konu, isteklerin nerede devreye gireceği ya da bu yatay tayfta gereksinimlerin nerede isteklere dönüşeceğidir. Dünya sağlık örgütü, çocuğun en öncelikli gereksiniminin, kendine yetecek kadar yiyecek olduğunu söylemiştir. Eğer bir çocuk yetersiz beslenmeye sonucu ölürse, onun doğumunu güvenli hale getirme, onu hastalıklara karşı koruma çabaları ya da kazalardan sakınmanın hiçbir anlamı yoktur. Bir şeyler öğrenebilmek için fazlasıyla aç olan bir çocuğa, eğitim vermenin de yine aynı mantıkla hiçbir değeri yoktur.

Genelde, bu temel gereksinimler üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu durum, konuya bilinçli olarak siyasal açıdan yaklaşılmadığı

kuşkusunu doğurmaktadır. Sömürü, yoksulluk ve sınıflı toplum yapılarının varlığı, hem ulusal hem de uluslararası eşitsizlikler yaratmaktadır. Temel gereksinimleri merkeze koyan yaklaşımların, UNICEF olmak üzere birçok uluslarüstü politika oluşturucu ve uygulayıcı tarafından benimsendiğini görüyoruz. Ne var ki, bu yaklaşım sosyal politika uygulamalarının tek bir alanda yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu alan, sadece çocukların yaşamda kalmasını sağlayabilmek için gerekli önlemlerin alınmasından daha fazlasını sunmamaktadır. Sosyal adaleti sağlamak, sosyal politikanın öncelikli amacı olarak ilk bölümde tanımlanmış ve çağdaş sosyal adalet kuramları incelenmişti. Burada üzerinde önemle durulan eşitlikçi yaklaşımların içerisinde Dworkin (1981a; 1981b) ve Cohen'in (1999) görüşleri çalışmaya kuramsal açıdan ışık tutmak üzere ayrıntılı olarak açıklanmıştı.

3.1.3. Temel Gereksinimlere Eşitlikçi Bir Bakış

Dworkin (1981a;1981b), kaynakların eşit dağıtımını sosyal adalet kuramının temeline koymuştur. Eşitlikçi dağıtımın ardından bazı bireyler tatmin olmamasının yaratacağı durum, adil olmayabileceğinden, değiş-tokuş yöntemiyle bu giderilebilir. Ancak, bu süreç bir fiyatlandırma mekanizmasını devreye sokacağı için gelinen son noktada, şanssız olanlardan şanslı olanlara bir kaynak aktarımı yapılması gerekmektedir. Cohen (1989), ise bu durumu, içinde bulunduğu refahı hak edenlerden adaletsiz bir kaynak aktarımı olarak dile getirmiş ve bireylerin sadece tercihleri veya iradelerinin dışında yaşadıkları talihsizliklerden ötürü desteklenmesinin sosyal adaleti

sağlayacağını belirtmiştir. Ayrıca pek çok yazar (Anderson, 1999; Arneson, 2005; Pojman ve Westmoreland, 1997) da Cohen'in fırsat eşitliğine dayanan bu yaklaşımını desteklemektedir. Temel gereksinimlerin karşılanması konusunda bir eşitlik sağlanmış olsa bile, çocukların içinde yaşadığı durum farklı olabilir. Savaş içinde aynı gereksinimleri giderilen bir çocukla, barış içinde aynı gereksinimleri giderilen iki farklı çocuğun, birbiriyle eşit olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle Dworkin (1981a:185), eşitlik ilkesini, esrarengiz bir siyasal ideal olarak tanımlamıştır. Temel gereksinimler konusundaki yaklaşımlarda, bir öncelik sırasının varlığı söz konusudur. Bireylerin sahip oldukları yetenekler, hedeflerine ulaşabilmek konusunda fırsatlara çevrilmelidir. Bireyler, fırsat eşitliği sayesinde sosyal adaletin sağlandığı bir toplumda yaşayabilirler[17]. Kişilerin iradelerinin dışında kalan sebeplerden ötürü yeteneklerini geliştirememeleri, bir fırsat eşitsizliği doğuruyorsa, devreye devlet girmelidir.

Bu görüşlerin ışığında, çocukların temel gereksinimlerini karşılayamıyor olmaları, kendi iradeleriyle aldıkları kararların bir sonucu olarak karşımıza çıkıyor olamaz. Çünkü çocuklar, içinde bulundukları durumdan kendi aldıkları kararlar nedeniyle sorumlu tutulmamalıdırlar. Ancak bu konuda aileleri ya da temelinde ailelerinin de içinde bulunduğu bu eşitsiz durumdan ötürü, toplum ya da devlet sorumlu tutulabilir. Dworkin'in (1981a;

[17] A.Sen, A.G.Cohen, R.Dworkin ve R.Arneson gibi eşitlikçi kuramcılar, 20.y.y.'ın son çeyreğinden bu yana, toplumsal kayankaların dağılımının eşitliğini değerlendirmek konusunda ortaya somut göstergeler koymaya çalışmaktadırlar(fırsat eşitliği, şans eşitliği, refah için fırsat eşitiliği, yeteneklerin geliştirilmesi konusunda eşitlik vb.).

1981b) bu konudaki eşitlikçi yaklaşımı, çocuklar söz konusu olduğunda çok daha anlamlı bir hale gelmektedir. Çünkü esas olan kaynakların başlangıçta eşit dağıtılmasıdır. Bu, çocukların refahı için son derece önemlidir. Bu bakımlardan hedef, çocukların temel gereksinimlerinin karşılanması değil bir toplumdaki bütün kaynakların çocuklara eşit dağıtılması olmalıdır. Maslow'un (1943) yaşamı zenginleştiren gereksinim olarak tanımladığı yeteneklerin geliştirilmesi, ancak bütün kaynakların çocuklara eşit olarak, koşulsuz dağıtıldığı bir ortamda mümkün olabilir. Bunun için de öncelikle, fırsat eşitliği ilkesi yaşama geçirilmelidir. Ancak bütün bu koşullar sağlandıktan sonra, iradeleri dışında refah basamaklarının en altında yer alan kişilere kaynak aktarılmasının, sosyal politika açısından bir anlamı olacaktır.

3.1.4. Temel Gereksinimlere Özgürlükçü Bir Bakış

Eşitlikçi bakış açısına ve temel gereksinimler yaklaşımına karşı, özgürlükçü akımların ortaya koyduğu görüş, oldukça farklıdır. Nozick (2001), devletin toplumda etkinliğinin sadece mahkemeler, ulusal güvenlik ve polis koruma hizmetleriyle sınırlı kalmasından yanadır. Sosyal güvenlik, eğitim ve refah gibi hizmetler, serbest piyasa şartlarında çalışan dini kurumlar, yardım kuruluşları, vakıflar ve enstitüler tarafından karşılanmalıdır. Nozick'in görüşleri temel alındığında, temel gereksinimlerini bile karşılayamayacak insanlara, devlet eliyle kaynakların yeniden paylaştırılması, bireysel özgürlüklerin ihlali olarak kabul edilebilir. Özgürlükçü bakış açısına göre, Batı Toplumları'nın bugün içinde bulunduğu refahın kaynağı, devletlerin yarattığı

totaliter tehlikeden kurtulmuş bireylerin, özgür bir ortamda, üretkenliklerinde yaşanan artıştır (Langan, 1977; Lauchli, 1994)

Çocuğa yönelik sosyal politikaların merkezine sadece, çocukların temel fiziksel gereksinimlerinin karşılanması ilkesinin konması, yukarıda anlatılan nedenlerden ötürü konunun kapsamını, uygulama ve düşünsel alanını sınırlandırmaktadır. Sosyal adaleti sağlamak konusunda yapılan bütün uygulamaların özünde, insanlara kendilerini gerçekleştirebilecekleri ve insan onuruna uygun bir yaşam sürdürebilecekleri bir ortam oluşturma hedefi vardır. Siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan var olan eşitsizlikleri gidermek, sosyal adaleti sağlamak için gerekli önkoşuldur. Ancak duygusal açıdan var olan gereksinimlerin karşılanması açısından, adaleti sağlayıcı bir sosyal politika uygulamasının yaşama geçirilmesi kuşkusuz kolay değildir. Ancak şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki, huzur ve mutluluk içinde yaşayabilmenin ön koşulu olan bu temel fiziksel gereksinimler giderilmeden, sosyal açıdan sağlıklı bir toplum oluşturmak oldukça zor olabilir. İnsanların birbirlerine nefret duyguları ile değil de sevgi ve kardeşlik duyguları ile yaklaşabilmelerinin tek yolu vardır: herkesin, adil bir toplumda eşitlik esasına dayanan bir sosyal düzen içinde yaşıyor olduğuna inanması.

3.2. ÇOCUK HAKLARI BİLDİRGELERİ ve SÖZLEŞMELERİ

Bağlayıcılığı olan sözleşmeler yoluyla adaleti sağlamanın kökenleri, daha önceki bölümlerde tartışılan Rousseau, Hobbes ve Locke gibi düşünürlere dayanmaktadır. Onların kuramsal olarak ortaya koyduğu ve toplumsal uzlaşmanın temelini oluşturan sözleşmeler, çağdaş toplumlar için yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Hakların, bir sözleşmeye bağlı olarak tanınması da zamanla uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çocuk haklarının bir sözleşmeye bağlı olarak tanınması da benzer bir süreci takip etmiştir. Bu noktadan hareketle, çocuk hakları konusu günümüze kadar uluslararası alanda farklı tarihlerde gündeme gelmiş ve 20.y.y. içinde kurumsal ve kuramsal açıdan önemli bir gelişme göstermiştir.

1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oybirliğiyle kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesinin temelini oluşturmuştur. Bildirge 10 tane ilkeyi, çocuk haklarına uluslararası hukuki bir nitelik kazandıracak şekilde alt alta saymış ancak bu ilkelerin ne şekilde uygulanacağı konusuna bir açıklık getirmemiştir. Aynı süreç içerisinde, 1948 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de oybirliğiyle kabul edilmiştir. Daha sonra, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Tüzüğü ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Tüzüğü de çocuk hakları konusuna değinmiş ve bu tüzükler 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından 1979, Dünya Çocuk Yılı olarak kabul

edilmiştir. İnsan Hakları Komisyonu'nun 10 yıllık yoğun bir çabasından sonra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 20 Kasım 1989 günü, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi büyük bir uzlaşmayla kabul etmiştir. Aynı sözleşme, 2 Eylül 1990 tarihinde, 20. ülke tarafından onaylanmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Daha önce uluslararası bildirgelerde yer alan çocuk haklarına dair tamamlanmamış ve ucu açık olan ilkeleri bir araya getirerek onları ören ve tamamlayan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin maddeleri, sosyal, kültürel, siyasal, medeni ve ekonomik etkinliklere katılım hakkı gibi çağdaş hakların da, uluslararası yasal bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Birleşmiş Milletlere üye olan ülkelerin tamamına yakını, bu sözleşmeyi onaylamış ve birçoğu da Sözleşme'de yer alan ilkeleri temel alarak, ülkelerinde yaşayan çocukların durumlarını iyileştirmek için yeni yasal düzenlemeler getirmişlerdir (Freeman, 2000; UNICEF, 1987).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, bunu onaylayan bütün ülkeleri yasal açıdan bağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Sözleşme'nin maddeleri, devletlerin farklı durumlar altında ne şekilde davranmaları gerektiğini tanımlamıştır. Bu sözleşmeyle yasal olarak bağlanmayı kabul eden Ulusal hükümetler, sözleşmenin hükümlerinin uygulanması konusunda birinci derecede sorumludurlar. Sözleşme hükümlerinin etkin bir şekilde uygulanmasının denetlenmesi konusunda, Sözleşme'nin 43. maddesi, Çocuk Hakları Komitesi'nin kurulmasını öngörmüştür. Aynı şekilde 44. madde gereği sözleşmeye taraf olan devletler, ülkelerinde yaşayan çocuk nüfusun içinde bulunduğu durumu, belirlenen ilkeler doğrultusunda rapor etmekle

yükümlüdürler. 29-30 Eylül 1990 tarihinde, 71 ülkenin devlet başkanı ve 88 ülkenin bakanı, Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Dünya Çocuk Zirvesi'ne (DÇS) katılmıştır. Bu zirvenin amacı Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi imzalayan ülke sayısını arttırmaktır. Zirve, bir Bildirge'nin ve Eylem Planı'nın açıklanmasından sonra sona ermiştir (UNCHR, 2007, Vol.I).

Bu sözleşmenin üzerinde durulması gereken çok önemli maddeleri vardır. Bunlardan birkaçının üzerinde ayrıntılı olarak duracağız. Bunlar çocukların öncelikle yaşamda kalmalarını doğrudan ilgilendiren ve sözleşmenin esasını teşkil eden; 1. , 2. , 3. , 4. , 5. , 6. ve 24. maddelerdir. Bu maddeler, çocuğun tanımı, çocuğun yararı ilkesi, aile ve devletin sorumluluğu, yeteneklerin geliştirilmesi hakkı, sağlık hakkı ve yaşama hakkı ile ilgilidir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önsözünde, çocukların incinebilir ve kırılgan olmaları nedeniyle, özel bir korumaya gereksinimlerinin olduğu belirtilmiştir. Çocuk haklarının yaşama geçirilmesi konusunda ailelerin sorumluluğu, çocuğun yaşadığı çevreye ait olan kültürel değerlerin önemi ve uluslararası işbirliği, önsöz kısmında üzerinde durulmuş olan ilkelerdir.

3.2.1. Sözleşmeye Göre Çocuğun Tanımı

Çocuğun tanımının yapıldığı 1.madde'ye bazı delegeler karşı çıkmıştır. Buna göre, bazı ulusal yasalar göz önüne alındığında 18 yaşın, çocuk kabul edilmek için biraz ileri bir yaş olduğunu ve bu nedenle tanımdaki yaş sınırının düşürülmesi gerektiğini savunanlar olmuştur. 1979 yılı, Birleşmiş Milletler

Genel Kurulu'nda (BMGK), Çocuk Yılı olarak kabul edildiğinde, 15 yaş, çocuk olarak kabul edilmek konusunda bir sınır olarak kullanılmıştı. Ayrıca birçok ülkede zorunlu eğitimin 14 yaşında bitiyor olması ve yine pek çok ülkede kızların yasal evlenme yaşının 14 olması nedeniyle bazı delegeler, çocuğun tanımı yapılırken 0-15 yaş aralığının kullanılması gerektiğini dile getirmişlerdir[18]. Ancak özellikle gelişmiş ülkelerden katılan delegeler, çocuk tanımı konusunda yaş sınırının mümkün olduğunca yüksek tutulmasını ve 18 yaşın bu nedenle iyi bir sınır olacağını dile getirmişlerdir. Bu yolla, çocuk haklarının koruyucu şemsiyesinden faydalanan ve son derece hassas konularda yasal bir güvenceye sahip olan çocuk sayısının, artacağı ifade ediilmiştir (Detrick, Doet ve Cantwell, 1992:107; UNICEF, 1989:1-2; UNHCR, 2007:301-312). Sonuç olarak, çocuğu tanımlayan 1.madde şu şekli almıştır:

''*Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır"* (ÇHDS, Madde 1, 1989).

Dikkat edilecek olursa burada reşit olma durumu kavramı sözleşmeye girmiştir. Bunun nedeni bazı ülkelerde reşit olma yaşının daha erken, bazı ülkelerde daha geç olmasıdır (UNCHR, 1980, E/CN.4/L.1542). Gerçekte reşit olmak, yasal açıdan davranışlarının sorumluluğunu tek başına almak ve

[18] Çocuk konusunda herkesin üzerinde anlaştığı bir tanım olmadığı, bu çalışmanın 'Çocuk ve Toplum' bölümünde ayrıntıları ile incelemiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme evrensel bir nitelik taşıdığı ve hukuki açıdan devletleri bağlayıcı olduğu için, bir yaş sınırlaması getirilerek norm birliği sağlanmıştır. Çocukluk fikrinin doğuşu ile ilgili yaşanan süreç, toplumlarda çocukların yetişkinlerden farklı olduklarının anlaşılmasını sağlamıştır. Aries (1962), bu bilincin ortaya çıkmasını aynı zamanda çocuklara yönelik sistematik kötü davranışların da son bulmaya başlaması ile ilişkilendirmiştir.

doğrudan ana-baba velayetinden çıkmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla aldığı kararlar ve davranışları açısından ceza ehliyeti olan herkes, çocukluktan çıkmış olarak kabul edilir. Burada ilk maddenin yaptığı tanım gereği, çocukların bağımlılıkları ilkesi söz konusudur. Öncelikle bu bağımlılık aileye ve devletedir. Eşitlikçi sosyal politika kuramlarında, bireylerin iradeleri dışında karşılaştıkları durumlardan ötürü yaşadıkları refah kayıplarının, toplum tarafından yeniden dağıtım mekanizmaları ile karşılanabileceği üzerinde durulmuştur (Arneson, 1997; Cohen, 1989; 2005; Dworkin,1981a;1981b). Bu ilkeden hareketle, çocukların kendi iradeleri ile kendi refahlarını belirleyecek kararlar alamadıklarını düşünürsek, Sözleşme'nin ilk maddesi uygulama açısından önemli bir açıklık getirmektedir. Bu ilkeden hareketle, çocuk, içinde bulunduğu durumdan ötürü sorumlu tutulmamalıdır. Ailelerinin içinde bulunduğu durumdan da bağımsız olarak, bütün çocuklara toplumsal kaynakların tamamı eşit olarak paylaştırılmalıdır[19].

Çocuk hakları çerçevesinde çocuğun tanımının yapılması, bir karşılıklı uzlaşma ve anlaşma süreci olarak değerlendirilmelidir. Ancak, bu sürece çocukların hiçbir şekilde katılamamış olması, eleştirilmesi gereken bir durumdur. Çocukları korumak, onlara bakmak ve onların haklarını korumak bakımından birinci derecede sorumlu olan yetişkinler ve bu hakların yaşama

[19] Eşitlikçi kuramların tersine, Nozick'in (2001) ortaya koyduğu gibi özgürlükçü yaklaşımlar, toplumlara ve devletlere bu konuda görevler yüklemez. Bu noktadan hareketle, özgürlükçü kuramlara göre, devletlerin, çocukların refahını sağlamak konusunda hiçbir sorumlulukları yoktur (Lauchli, 1994; Vallentyne ve Steiner, 2001).

geçirilmesini sağlamakla yetkilendirilmiş olan devletler, çocuklar adına Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi kabul etmişlerdir.

3.2.2. Çocuğun Yararı İlkesi, Aile ve Devletin Sorumluluğu

Sözleşmenin 3.maddesi, çocuğun en yüksek çıkarlarının korunmasını, aile ve devletin bu konudaki sorumluluğunu düzenlemektedir. Sözleşmenin temelini oluşturan maddelerden biri de 3.maddedir. Buna göre "çocuğun yararı" ilkesi çocukları ilgilendiren bütün durumlarda ve uygulamalarda esas alınmalıdır. Devlet, çocuklarından sorumlu olan ana-babaların veya diğer kişilerin bu velayet hakkından doğan yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumunda, çocuklara anlaşma hükümlerinden doğan yeterli ilgiyi, korumayı ve bakımı vermek zorundadır. Burada akla ilk olarak, çocuğun menfaatlerinin her durumda değişebileceği gelmektedir.

Çocukların en yüce çıkarlarının korunması ilkesi, bir şemsiye kavram olarak düşünülebilir. Bu ilke, kendi haklarında karar vermek konusunda bağımlı olan kişiler için, bir süreci tanımlamaktadır (Kopelman, 2007:378-9). Bir başkasının adına karar veriyor olmak, kişilerin ve devletlerin sırtına önemli bir sorumluluk da yüklemektedir. Çünkü alınan kararların sonucunda, kişiler başkaları tarafından kendi adlarına alınmış kararlardan dolayı doğrudan etkilenmektedirler. Bu nedenle, karar vericiler ellerindeki bütün bilgiyi kullanmalı ve herkesçe kabul edilen ahlaki normlar içerisinde kalarak, aldıkları kararları uygulamalıdırlar. Eşitlikçi kuramların kendi içinde önemli bir

tartışma konusu, kararların irade dışı olup olmaması durumudur. Anderson'a (1999) göre, kişilerin kendi tercihlerinin sonucu olarak karşılaştıkları durumların yeniden bir dağıtım politikası ile değiştirilmesi, içinde bulunduğu durumu hak edenlerden diğerlerine adil olmayan bir kaynak aktarımıdır. Ancak söz konusu çocuklar olduğunda, devreye bağımlılık ve çocukların en yüce çıkarların korunması ilkesi girmektedir.

Bu nedenle, Dworkin'in (1981b), şans eşitliği ilkesi ve Cohen'in (1989) refah için fırsat eşitliği ilkesi daha da önemli bir hale gelmektedir. Çünkü piyasa mekanizması içerisinde fiyatlandırma, arz-talep dengesi nedeniyle refah kayıplarına neden olabilmektedir. Bu durumda da, bireyler arasında bir ayrım yapılmaksızın, piyasa mekanizması nedeniyle mağdur olanlara doğrudan bir kaynak aktarımı yapılmalıdır (Dworkin, 1981b:293). Faydacı liberal geleneğe göre ise kişiler, içinde bulundukları duruma kendi tercihleri sonucunda ulaşırlar. Bu nedenle, refahı çok daha düşük olanlar için acımak dışında yapılacak hiçbir şey yoktur (Habibi, 1998:95-98; Sen, 1999:60-69). Ancak çocuk olmak, özellikle faydacı kuramların yaklaşımlarını bir bakıma çürütmektedir. Çünkü kendi aldıkları kararlar sonucunda değil, tamamen toplumun verdiği kararların sonucunda refah basamaklarının hangisinin üzerinde durdukları belirlenmektedir. Bu nedenle Rawls'ın (1971) görüşü de burada önem kazanmaktadır. Çünkü insanlar piyasa mekanizmasının işlediği bir toplumda, gelecekteki halini önceden bilemeyebilirler. Bu nedenle çocukların içinde bulunduğu durumun sorumluları olarak yetişkinler ve toplum görülebilir. Refah basamaklarının dibinde yer alanların durumunu iyileştirmeyi

hedef alan sosyal politika uygulamaları, en çok gereksinim sahibi olanların refahını yükselteceğinden, durumu en iyi olanların aleyhine eşitsizlikçi sayılabilecek bir yeniden bölüşüm, baştan merdivenin hangi basamağında yer alacağını bilmeyen herkes tarafından kabul görecektir. Bu bir bakıma sosyal politika uygulamalarının da sosyal açıdan meşruluğunun en önemli kanıtıdır (Chan, 2005; Kelly ve Rawls, 2001:15-18; Langan, 1977; Sen, 1999:77-8) .

Burada unutulmaması gereken bir başka nokta ise, çocukların en yüce çıkarlarının korunmasının sadece ailelerine bırakılamayacağıdır. Gerektiği zaman eğer aileler, çocuklarının en yüce çıkarlarını koruyamıyorsa, devletin müdahale etmesi gerekmektedir. Bütün toplumsal sözleşmelerin özünde, bu ilke vardır. Bireyler kendi haklarını başkalarından koruma yetkisi ve sorumluluğunu, kişiler üstü bir kurum olan devlete aktarırılar. Bu görüşlerin ışığında 3. madde üç paragraf olarak şu şekilde yazılmıştır:

I- Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

II- Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım

ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

III- Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik,sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler (ÇHDS, Madde 3, 1989).

3.maddeyle birlikte, çocukların ailelerin de çocukların yetiştirilmesi konusunda bazı özel haklara sahip olmaları gerektiği, gündeme gelmiştir. Çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ilkesine ve evrensel olarak çocuklara tanınan haklara ilişkin ilkelere uyulduktan sonra, aileler gelenekleri doğrultusunda çocuklarını yönlendirebilirler. Bu da 5. maddenin içeriğini oluşturur:

‘‘Taraf Devletler, bu Sözleşme’nin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler’’ (ÇHDS, Madde 5, 1989).

Sözleşmenin 4.maddesi, hükümlerin uygulanması ya da devletin sorumluluğu ile ilgilidir. ÇHDS, devletlerin çocuğa yönelik sosyal politikalarını yönlendiren ve hükümleri uluslararası bağlayıcılığı olan, en etkili yol gösterici olma durumundadır. Biliyoruz ki çoğu zaman, yazılı olsalar bile yasalar, eğer yaptırım gücü yoksa, boş sözlerden daha fazla etkili olamamaktadır. Bu sözleşmeye kabul etmekle devletler, kendilerini önemli bir yükümlülük altına sokmaktadırlar. Ne var ki, sözleşme hükümlerinin uygulanması, devletlerin bu konuda göstereceği hassasiyetle doğrudan alakalıdır. 4.maddede de aşağıdaki gibi kaleme alınmıştır:

> *"Taraf Devletler, bu Sözleşme'de tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar" (*ÇHDS, Madde 4, 1989).

3.2.3. Yeteneklerin Geliştirilmesi Hakkı

Yeteneklerin geliştirilmesi son derece önemli olduğu için, sözleşmenin 5, 14, 28 ve 29 maddelerinde bu konu geçmektedir. Yeteneklerin geliştirilmesi ilkesi, temel gereksinimler yaklaşımının da hedeflerinin içinde yer almaktadır. Temel gereksinimler konusundaki yaklaşımların özünde bir

öncelik sırası söz konusudur[20]. Yeteneklerin geliştirilmesi, yaşamı zenginleştiren gereksinimlerin bir parçasıdır. Bu ilkenin çocuğa yönelik sosyal politika yaklaşımları açısından önemi, ÇHDS'nin öncelikli maddelerinden biri olarak kabul edilmiş olmasında kolayca görülebilir.

Bu ilkenin sosyal adaleti sağlamak konusunda oluşturulan eşitlikçi kuramlar açısından ne anlama geldiği şöyle özetlenebilir: Cohen'e (1989) göre, bireylerin sahip oldukları yetenekler, hedeflerine ulaşabilmek konusunda fırsatlara çevrilmelidir. Bireyler, fırsat eşitliği sayesinde sosyal adaletin sağlandığı bir toplumda yaşayabilirler. Kişilerin iradelerinin dışında kalan nedenlerden ötürü yeteneklerini geliştirememeleri, bir fırsat eşitsizliği doğuruyorsa, devreye devlet girmelidir. Kaynakların sadece eşit olarak dağıtılmasının üzerinde yoğunlaşmak, insani kalkınma konusunu göz ardı etmektedir. Kişilerin, yeteneklerini geliştirerek kendilerinin refahını arttıracak fırsatları değerlendirmeyi öğrenmesi, Sen (1980:217-219) için daha önemlidir. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse: Bir birey doğuştan sahip olduğu yeteneklerini eğitilmediği için geliştiremeyebilir. Bu, kişinin açıkça kendi iradesi dışında gerçekleşen bir durumdur. Çünkü her insan yeteneklerinin farkına vararak bunu geliştirmek ve kendini gerçekleştirmek ister. Böyle bir durumda irade dışılık söz konusudur ve bu nedenle fırsat

[20] Fesbach, N.D; Fesbach, S., (1978), ''Toward an Historical, Social and Developmental Perspective on Children's Rights'', *Journal of Social Issues*, 34(2), 6; Katchadourian, H., (1985), ''Toward a Foundation for Human Rights'', *International Philosophical Review*, 18(2), 219-239; Murray, H.A., (1938), *Explorations in Personality, A Clinical and Experimental Study of Fifty Men of College Age*, NewYork: Oxford University Press, 73; Maslow, A.H., (1943), ''A Theory of Human Motivation'', *Psychological Review*, 50(4), 370-96; UNICEF (1987), Children's Rights: A Question of Obligaations, New York and Geneva.

eşitliğini yaratmak konusunda devreye devlet girmelidir. Ancak kişi, fırsat eşitliği ilkesi çerçevesinde, kendisine sağlanmış olan hizmetlerden bilinçli olarak kendi iradesiyle yararlanmamışsa, bu durumda yapılacak bir şey bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, çocukların yeteneklerini geliştirmeleriyle ilgili fırsatlardan yoksun olmaları, onların çocuk yaşta çalışma hayatının içine girmelerine ve ömür boyu vasıfsız kalmalarına da neden olmaktadır. Fişek'e (1992) göre, çocukların erken yaşta çalışma hayatına katılmaları, ekonomik içeriğin ön plana çıkmasıyla, kendi yeteneklerini en üst düzeyde geliştirmelerini olanaksız hale getirmektedir.

3.2.4. Yaşama Hakkı

Sözleşmenin aynı zamanda en temel insan hakkı olan 6.maddesi: Yaşama Hakkı. Fişek'e (1996) göre, çocukların en temel haklarından ikisi yaşama ve gelecek kaygısından kurtulma hakkıdır. Kuşkusuz, bu konu gündeme geldiğinde, akla bazı önemli kavramlar gelmektedir. Yaşamak, bir insan için en önemli haktır. Bunun için, doğumdan sonra gerekli sağlık önlemleri alınmalı ve çocuğun gelişimi için yeterli olacak beslenme imkanları sağlanmalıdır. Ancak bu ilke tek başına, sadece çocuğun fiziksel varlığını koruma altına almaktadır. Bununla birlikte, yeteneklerini geliştirebilmesi ve beden ve ruh sağlığı yerinde bir birey olarak toplumda yerini alabilmesi de son derece önemlidir. Burada UNICEF'in her yıl yayınladığı, The State of the

World's Children –Dünya Çocuklarının Durumu– adlı kitapta yer alan küresel veriler, 6.maddenin yaşam geçirilmesinde son serece önemli olmuştur[21].

Rawls (1971)[22], özgürlüklerin önceliğini, sosyal adalet kuramının önemli taşlarından birisi olarak sunmuştur. Yaşama hakkı, bu özgürlüklerin en önemli olanlarından birisidir. Doğuştan kazanılan haklar konusunda bütün bireyler, mutlak anlamda eşit olmalıdır. Yaşama özgürlüğü de doğuştan kazanılan ve koşullar neyi gerektirirse gerektirsin asla vazgeçilemeyecek haklar bütünün en önemli parçasıdır. Yaşama hakkı, temek gereksinimler yaklaşımının da bir parçasıdır (Sen, 1999; Taylor, 2003). UNICEF'in (1987) Temel Gereksinimler Yaklaşımı, her ne kadar kavramsal açıdan darlığı nedeniyle (yaşamaya devam edebilmek için gerekli olan beslenme ve sağlık gereksinimleri gibi) eleştirilse de, burada gözden kaçırılmaması gereken bazı

---

[21] Bu rapora göre, 1987 yılında 14 milyon çocuk ölmüştür: yaklaşık 5 milyonu ishal kaynaklı hastalıklar nedeniyle, 1,9 milyonu kızamık nedeniyle, 0,8 milyonu tetanoz nedeniyle, 2,9 milyonu akciğer enfeksiyonları nedeniyle ve 1 milyonu da sıtma nedeniyle ölmüştür. Sadece 3 milyon çocuğun son derece basit ve ucuz yollarla kurtarılabileceği ishalin neden olduğu su kaybı nedeniyle öldüğü düşünüldüğünde, yaşama hakkına verilen değerin ne ölçüde önemli olduğu gözler önün serilmektedir. UNICEF'in Temel Gereksinimler Yaklaşımı birçok sefer bazı eleştirilerin odak noktası olmuştur. Bu nedenle Birleşmiş Milletler içine eğitim ve gelir dağılımı gibi birçok farklı parametrenin girdiği 'İnsani Kalkınma' yaklaşımını gündeme getirmiş ve daha sonra da her yıl 'İnsani Kalkınma Endeksi' adı altında bir çalışma yayınlayarak ülkeleri birbiriyle karşılaştırmaya başlamıştır.

[22] Rawls, önemli ölçüde I. Kant'tan etkilenerek geliştirdiği sosyal adalet kuramında özgürlüklere büyük bir öncelik verir. Kant, insanların huzur ve mutluluk içerisinde yaşayabilmelerini eşitlik ve özgürlük ilkelerine bağlar. Hobbes, insanları yönlendiren en güçlü güdünün yaşamda kalma korkusu olduğunu ve en temel doğa yasasının insanın yaşamını güvence altına alma hakkı olduğunu söyler. Ancak bu şekilde özgürlüklerinden, yaşam korkusu olmadan faydalanabilecektir. Bakınız Langan, J.P., (1977), ''Rawls, Nozick and the Search for Social Justice'', *Theological Studies,* 38(2), 346-359; Taylor, R.S., (2003), ''Rawls' Defense of The Priority of Liberty'', *Philosophy and Public Affairs*, 31(3), 246-271.

önemli noktalar vardır. Öncelikle hastalığı nedeniyle sağlıksız olan, yeterli beslenemediği için çelimsiz olan bir çocuktan, en iyi eğitim imkanları tanınsa bile, gözünü açamayacak kadar halsizken anlatılanları öğrenmesi beklenemez. Bilgilerin insan zihnine işlenerek depolanabilmesi için bazı fizyolojik yeterliliklerin sağlanması gerekmektedir. Bakıldığı zaman eğitime katılım oranının en yüksek olduğu ülkeler, çocuk ölüm oranlarının en düşük olduğu ve doğumda yaşam beklentilerinin en yüksek olduğu ülkelerdir[23].

Bu nedenlerle sözleşmenin iki paragraftan oluşan 6. maddesi, yaşam hakkına ilişkin olmuştur. Yaşam hakkı, aşağıda kaleme alındığı şekliyle belki de Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin en esaslı ilkesidir:

> *"I-Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.*
> *II-Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler" (*ÇHDS, Madde 6, 1989).

3.2.5. Sağlıklı Olma Hakkı

Son olarak Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de en çok paragrafa sahip olan 24.madde üzerinde duracağız. Sağlık, bir insanın yaşam kalitesini gözler önüne seren en değerli göstergelerden biridir. Sözleşmenin 6.maddesi

[23] Örneğin UNICEF'in 2007 verilerine göre, Afganistan, 5 yaş altı çocuk ölümleri konusunda binde 260 gibi yüksek bir sayıyla, dünyada 2. sırada yer almaktadır. Doğumda yaşam beklentisi 44 yıldır ve okullaşma oranı %60'ın altındadır. İzlanda, için 5 yaş altı ölüm oranı binde 2'nin altındadır ve okullaşma oranı %99'dur.

üzerinde önceki paragraflarda ayrıntılı olarak durmuştuk. Buna göre, yaşam hakkı, bir insanın doğuştan elde ettiği ve ne sebeple olursa olsun elinden alınamayacak en önemli haktır. Çünkü, insanoğlu dünyaya yaşamak için gelir. Ancak yeterli beslenme imkanları sağlanmadan ve gerekli sağlık önlemleri alınmadan, insanın bedensel olarak gelişmesi, yeteneklerinin farkına vararak onları geliştirmesi, ruh ve akıl sağlığı yerinde bir birey olarak yaşamdan keyif alması ve kendini gerçekleştirmesi mümkün değildir. Bu nedenle sağlık da her doğan insan için bir gereksinmeden öteye, bir hak olmalıdır. Burada unutulmaması gereken, sağlıklı olmanın bir durum olduğudur. Sağlıklı olmak, bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan iyilik hali içinde bulunmaktır. Sağlıklı olmak diğer taraftan, yeterli beslenmeyle de doğrudan ilişkilidir. Yeterli beslenebiliyor olmanın da refah ve imkanlarla ilgili olduğu düşünülürse sağlık, birçok bağımsız değişkenden etkilenmektedir. Fişek (2001), bu çok yönlülükten hareketle, sağlıklı olmayı sosyal barışıklığın bir tutkalı olarak görmektedir. Sağlık konusu, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 24.maddesinde, bir uluslararası hak olarak, ilgili maddenin ilk paragrafında şu şekilde dile getirilmiştir:

> *"I-Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler"* (ÇHDS, Madde 24, 1989).

3.3. BESLENME HAKLARI YAKLAŞIMI

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuklara yönelik sosyal politika açısından hem yol gösterici uluslararası bir belge, hem de kuramsal açıdan dünyada yaşayan bütün çocukların iyiliğinin ne şekilde sağlanacağını gösteren ve daha önemlisi yasal açıdan bağlayıcılığı olan bir metindir. Çocuk gibi son derece hassas bir konuda gündemi sürekli canlı tutmak ve ülkeleri bu alanda çalışmaya zorlamak bakımından Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, uygulama ve düşünce açısından önemli bir sosyal politika aracı olma konumundadır. Bunun en önemli göstergesi 29-30 Eylül 1990 tarihinde, 71 ülkenin devlet başkanının ve 88 ülkenin bakanının, katılımıyla gerçekleşen, Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen DÇZ'dir. Bu Zirve'de, ülkelerini en üst düzeyde temsil eden devlet başkanları, 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin gereklerini yerine getirmek konusunda, söz birliği yapmışlardır. Bu Zirve'de, dünya çocuklarını en çok tehdit eden iki önemli alanda -çocuk ölümleri ve yetersiz beslenme- acil önlemler alınması, karara bağlanmıştır. Çocuğa yönelik sosyal politikalar açısından son derece önemli bir yere sahip olan yetersiz beslenme, beslenme hakları yaklaşımlarının içerisinde ele alınacaktır.

3.3.1. Beslenme Haklarının Tarihçesi

Food and Agricultural Organisation of the United Nations – FAO 'nun Genel Yönetmeni A. Boerma (1976), eğer insanların yaşama hakkı varsa

aynı zamanda beslenme hakları da olduğunu da belirtmiştir. UNICEF'in Genel Yönetmen Yardımcısı R. Jolly de, açlıktan kurtulmanın en temel insan hakkı olduğunu ve dünya'da 150 milyon çocuğun imkanlar olduğu halde ciddi beslenme yetersizliği içerisinde olduklarını belirtmiştir (Carlson ve Wardlaw, 1990:9).

Beslenme kavramının bir hak olarak gündeme gelmesinin, uzunca bir tarihi vardır. 1948 yılında ilan edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin 25.maddesi, herkesin ailesi ile birlikte sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi ve iyi bir yaşam standardı tutturabilmesi için gerekli olan yiyeceği, elde etme hakkının var olduğunu söyler. 14 Mart 1963 yılında, İnsan'ın Açlıktan Kurtulma Hakkı konusunda yapılan toplantıdan sonra yayınlanan manifesto, dünyanın bütün devletlerini, insanlığın ortak düşmanı olan açlığa karşı mücadele etmeye çağırıyordu. Yeterli beslenmenin insanların en temel hakkı olduğunu ortaya koyan bu manifesto, aynı zamanda, tarımsal verimliliğin arttırılması ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğini de dile getirmiştir (Eide, 1998:2-5). Uluslararası Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Tüzüğü (International Covenant on Econmic, Social and Cultural Rights), 1966 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu tüzüğün 11.maddesi, herkesin ailesi ile birlikte sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi ve iyi bir yaşam standardını tutturabilmesi için gerekli olan yiyeceği elde etme hakkının, Birleşmiş Milletlere üye olan bütün ülkeler tarafından tanınması gerektiğini ve bu hakkın doğurduğu

yükümlülüklerin, üye devletler tarafından yerine getirilmesinin şart olduğunu ifade eder (Kent, 2003:55-68; Vidar, 2003:3-4)[24].

1989 yılında kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 24 ve 27. maddeleri, çocukların beslenme yetersizlikleri konusunda, devletlere önemli görevler vermiştir. 27. maddenin konuyla ilgili 3.paragrafı aşağıdaki gibidir:

> *''III-Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, anababaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar'' (* ÇHDS, Madde 27/3, 1989).

Binyıl Zirvesi'nde de çocukların beslenme yetersizliği konusu gündeme gelmiştir. 2000 yılı Eylül ayında toplanan Binyıl Zirvesi, açıklanan Binyıl Bildirgesi'ne zemin oluşturmuş, ardından Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) ortaya çıkmıştır. BM Genel Kurulu'nun 2002 yılı Mayıs ayındaki Çocuk Özel Oturumu'nda, sonuç belgesi olarak 'Çocuklar için Uygun bir Dünya' benimsenmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nden birisi de, çocuklarda görülen beslenme yetersizliğini 2015 yılına kadar sayıca yarıya indirmektir (Svedberg, 2006:1336). Bu iki temel belge, birbirini tamamlamaktadır ve 21. yüzyılın ilk

[24] Beslenme hakkının ayrıntılı tarihçesi için bakınız: Alston,P.,(1984). ''Inernational Law and the Human right to Food'' , P.Alston and K.Tomasevski(ed.) içinde, 9-68; Eide, A.,(1989). *Right to Adequate Food As a Human Right*, New York: United Nations Human Rights Study Series No:1

yıllarında çocukların korunmasına yönelik bir stratejiyi, Binyıl Gündemi'ni ortaya koymaktadır (UN/S-27/2, 2002).

Her ne kadar uluslararası birçok belgenin içerisinde yer alsa da beslenme hakkı ile ilgili anlaşmaların hükümlerinin doğrudan bir bağlayıcılığının olmayacağı şüphesi, her zaman insanın aklına gelmektedir. Devletlerin bu konudaki yükümlülükleri, açıkça dile getirilmemiştir. Bu nedenle bazı ülkeler, beslenme hakları konusunu ulusal mevzuatlarına dahil etmişler ve bu konuda bağlayıcılığı olan kanunları yürürlüğe koymuşlardır. Küba Devletinin Anayasası, hiçbir çocuğun yiyeceksiz, eğitimsiz ve giyeceksiz bırakılamayacağını söyler (Küba Anayasası, Madde 9, 1992). Dünyada tek istisna ülke olan Küba dışında hiçbir ülke, her çocuğuna besin sağlamayı uygulamada yaşama geçirememiştir.

3.3.2. Açlık ya da Yetersiz Beslenme

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), beslenmeyi şu şekilde tanımlamaktadır: Yaşayan organizmaların yaşamlarının sürekliliği, organlarının ve dokularının normal çalışması ve büyümesi ve enerji üretimi için gereken yiyeceklerin yenmesidir. Beslenme yetersizliği ise, bu yiyeceklerin yen(e)memesi ya da yenildiği halde vücutta sağlıklı işlenememesidir. Birçok çeşit besin yetersizliği şekli bulunmaktadır. Besin yetersizliğini ölçmek için antropometrik yöntemler kullanılır. Bunlar genellikle, boy-kilo, yaş-kilo oranı ve yaş- boy oranı olarak ölçülürler (Onis

ve Blössner, 2003:519). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, en önemli besin yetersizliği hastalıkları ''protein-enerji'' yetmezliğinden kaynaklanmaktadır. Bu çok önemlidir, çünkü eksikliğinin yüksek ölüm oranlarına ve geri dönüşü olmayan bedensel ve zihinsel zararlara yol açmasıdır. Ayrıca, bu durumun çok sık ve yaygın olarak görülmesidir. Protein-enerji yetmezliğinden kaynaklanan bazı hastalıklar şunlardır: ''Xeropthalmia'', körlüklere, yüksek ölüm oranlarına neden olan bir hastalıktır. Çok yaygın olarak görülmesi de çocuk ölüm oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Ayrıca A Vitamini eksikliği bu hastalığa neden olmaktadır. ''Beslenme Anemileri (Kansızlık)'', çok yaygın olarak görülür, vücudun çalışma kapasitesini düşürerek aşırı halsizliklere neden olur. Demir yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. ''Endemic Goiter'' –Yöresel Guatr–, iyot yetersizliğinden kaynaklanır (UNICEF, 1998:71-87; Onis vd., 1993:703-4). Beslenme Yetersizliğinin sebeplerini üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar: acil, öncelikli ve temel sebeplerdir.

3.3.3. Yetersiz Beslenmenin Nedenleri

Besin yetmezliği, yetersiz ve hatalı beslenme ve hastalıklar nedeniyle görülür. Hastalıklar ve yetersiz beslenme birbiriyle yakından ilişkilidir. Kötü beslenme, hastalıklara karşı vücudun direncini azaltır ve hastalıklar da iştahsızlığa ve gerekli besinlerin alınamamasına neden olur. Yeterince yiyecek yeniyor olsa bile özellikle ishal ve parazitik hastalıklar nedeniyle besin yetmezliği durumlarıyla karşılaşılabilir. Hastalıklar vücudun besin

gereksinimlerini arttırırlar. Çocuklar genellikle çok erken yaşta öldüklerinde nedeni tek başına besin yetersizliği değildir, çoğu zaman hastalıklar ve açlık birlikte ölümü getirir (FAO, 2004; WHO, 2004). Açlık ya da yetersiz beslenmenin öncelikli sebepleri, yiyecek kaynaklarına ulaşamama, çocuklara ve kadınlara gereken koruma ve ilginin gösterilmemesi, temel sağlık hizmetlerinden yararlanamama ve sağlıksız bir çevre olarak düşünülebilir.

Hane içerisinde yeterince yiyecek bulunmaması, besin yetmezliğinin en temel sebeplerinden biri olabilir. Ancak çoğu zaman, yiyecek çeşitleri ve diyet yöntemleri de etkili olmaktadır. Bebeklerin sütten kesilme yöntemleri ve beslenme alışkanlıkları da önemlidir. Bazen çocuklara süt yerine, çay ve kahve gibi beslenme değeri olmayan içecekler içirilmektedir. Bazı yanlış beslenme alışkanlıkları da çoğu zaman hamile ve emziren kadınların ve dolayısıyla bebeklerin yetersiz beslenmesine neden olmaktadır. Mısır ve pirinç gibi bazı yiyeceklerin besin değeri oldukça düşüktür. Bu nedenle bir oturuşta bunlardan ancak belirli bir miktar tüketebilecek olan çocuklar yeterli beslenemeyeceklerdir. Bu nedenle, yoğun olarak karbonhidratlarla beslenen çocuklara, birkaç öğün yemek yedirilmelidir (UNICEF, 1993).

Beslenme yetersizliği, her zaman, hane içerisinde yeterince yiyecek olmaması anlamına gelmemektedir. Bazen, yiyecek yetersizliğinden daha çok, kötü beslenme davranışları ön plana çıkmaktadır. Bazen de hane içinde yiyeceklerin önemli bir bölümü evin reisi tarafından tüketilmekte ve hane içerisindeki bu eşitsiz dağılımdan ötürü çocuk, yeterince beslenememektedir.

Elbette böylesine eşitsiz bir dağılım, hanehalkı içinde yer alan herkesin gereksinimi kadar beslenebildiği bolluk bulunan haneler için önemli değildir (Katona-Apto, 1983).

Özetlemek gerekirse, beslenme durumu sadece yiyecek miktarına veya arzına göre belirlenmemektedir. Çünkü beslenmek sadece yiyecek tüketmek anlamına gelmemektedir. Yemek, sağlık ve bakım iyi beslenmenin temel direği olan ve üzerinde sağlam durulması gereken üç vazgeçilmez unsurdur. Bu nedenle besin yetersizliğinin öncelikli sebepleri, hane halkı düzeyinde konuya bir yaklaşım getirmektedir. Yetersiz beslenmenin ya da açlık durumunun temel sebepleri 3 ana başlık altında toplanabilir: 1-Kıt bilgi, kıt yetenekler ve zaman darlığı olarak tanımlanabilecek, insandan kaynaklanan sebepler. 2-Gelir darlığı, yoksulluk, tarımsal açıdan işlenebilir, ekilir-dikilir arazilerin sınırlı olması veya mahsül verimliliğin çok düşük olması gibi ekonomik sebepler. 3-Sağlık hizmetlerinin sunumunda ve bu hizmetlere erişim konusunda aksamalar, temiz suya erişim zorluğu ve arazi sulama sistemlerinin az gelişmiş olması olarak sayılabilecek olan kurumsal ve yapısal sebepler (FAO, 2004; UNICEF, 1993; WHO, 2004).

Genellikle beslenme yetersizliği ve açlık gibi konular tartışılırken daha çok öncelikli ve acil sebepler içinde sayılan ve daha çok besin yetersizliğini merkeze koyan yaklaşımlar bulunmaktadır. Elbette, konuyla ilgili akademik çalışmaların bilimsel bir nitelik alması bakımından, beslenme konusunda uzman olan bilim adamlarının ortaya koyduğu besin değerlerini ölçmeye ve

beslenme davranışlarını analiz etmeye yönelik kuramların önemi yadsınamaz. Ancak, temel sebepler olarak sayılan ve daha çok açlığın sosyal ve ekonomik boyutları üzerinde duran yaklaşımların da özellikle beslenme yetersizliğine çare bulmak açısından ve sosyal politika uygulamalarını yönlendirmek açısından son derece yaşamsal bir önemi vardır. Çünkü beslenme yetersizliği, neden olduğu hastalıklar ya da sık görülen hastalıklarla birlikte bebeklerin ve çocukların ölümüne neden olmaktadır.

3.3.4. Beslenme Hakkı ve Çocukların Önceliği

Dreze ve Sen (1999), açlığın tarımsal verimlilikteki düşüklükten veya nüfus artışından çok, kaynakların ya da mahsullerin dağılımı sürecinde yaşanan adaletsizliklerden kaynaklandığın ileri sürmektedir. Ne yiyebileceğimiz, ne çeşit bir yiyecek elde edebileceğimizle ilgilidir. Kişilerin değişik yiyeceklerden oluşan alternatif yiyecek sepetlerinden hangisini elde edebileceği, o kişinin edinilmiş/hak kazanılmış istihkakıdır. Eğer bir grup insan, kendilerine yetecek kadar yiyeceği, paylarına düşen istihkakları olarak edinemiyorsa, bu durumda aç kalacaklardır (Dreze ve Sen, 1999:9).

Bu noktadan hareketle beslenme yetersizliğine çözüm, kişilerin değişik yiyeceklerden oluşan alternatif yiyecek sepetlerinden kendilerine yetecek kadarını oluşturan istihkaklarını elde edebilme güçlerini arttırmaya veya eşit erişim imkanlarının sağlanmasına bağlıdır. Ancak burada kanımca sadece

imkanların arttırılması yeterli değildir. Sen'in görüşleri de eşitlikçi yaklaşımların birer yansıması olarak değerlendirilebilir. Sadece doğmuş olmakla kazanılmış olması gereken en önemli haklardan birisi olarak, beslenme gösterilebilir. Ve bu konuda Sen, alternatif yiyecek sepetlerinin içerisinden, kişilerin seçme hakları olması gerektiğini dile getirmiştir. Tam bu noktada Dworkin (1981a;1981b) ve Cohen (1989;2005) eşitlikçi kuramlarının merkezine buna benzer bir görüşü koymuşlardır. Kişilere en başta kaynaklar eşit dağıtılmalıdır ancak bu eşit dağılım bile bazı koşullar altında adaleti sağlamak konusunda yetersiz kalabilir. Çünkü kişilerin, paylarına düşen eşit kaynaklardan elde ettikleri fayda veya bu eşit kaynakların sağladığı refah, bireysel tercihlerden ötürü adil bir dağılımın sağlanmış olmasını engelleyebilir. Bu durumda da Cohen (1989;2005), kişilerin iradeleri/tercihleri dışındaki sebeplerden kaynaklanan refah kayıplarından ötürü, toplum ya da devlet tarafından korunmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu iradedışı sebeplerden kaynaklanan refah kayıplarını da en aza indirebilmek için kişilerin yeteneklerini geliştirmesi konusunda öncelikle fırsat eşitliği olması gerekmektedir.

Burada bir konunun üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Aslında ortaya konulmuş olan kuramsal yaklaşımların da ortak noktalarından hareket ederek, bazı önemli sonuçlara ulaşmak mümkündür. Beslenme hakkı örneğinde olduğu gibi kişiler, kazanılmış birer hakları olarak kendi paylarına düşen alternatif besin sepetlerinden herhangi birinden faydalanabilmelidirler.

Bununla birlikte, temel gereksinimler konusundaki yaklaşımların[25] ortaya koyduğu çerçevede, gerçekten de, beslenme gibi yaşamsal bazı gereksinmelerini gideremeyen çocukların, birçok açıdan zenginleşmesi ve kendilerini gerçekleştirmelerini sağlayacak yeteneklerinin geliştirilmesi mümkün olamayabilir. Bunlarla birlikte, Cohen'in (1989;2005) ortaya koyduğu şekilde, fırsat eşitliğinden faydalanarak yeteneklerini geliştirebilen bireylerin yaşadığı bir toplumda, sosyal adalet sağlamak daha kolay olabilir.

Çocukların bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini tamamlayabilmeleri ve daha sonra sahip oldukları yeteneklerini geliştirebilmeleri ve toplum içinde saygın birer kişi olarak kendilerini gerçekleştirebilmeleri için, en azından ilk başta, beslenme haklarına sahip olmaları gerekmektedir. Çocukların birçok konuda sahip oldukları sorunlarının temelinde, güçsüzlükleri ve edilgenlikleri yatmaktadır. Onları sahibi oldukları hakların toplumda herkes tarafından tanınması, onların toplumdaki güçlerini görece olarak arttıracaktır.

Beslenme, gerçekten de bütün insanlar için çok önemli bir haktır. Ancak, çocukların bu konuda öncelikli olmaları gerekmektedir. Çünkü çocukların bağımlılığı, savunmasızlığı, güçsüzlüğü ve gereksinmeleri, onları

---

[25] Fesbach, N.D; Fesbach, S., (1978), ''Toward an Historical, Social and Developmental Perspective on Children's Rights'', *Journal of Social Issues*, 34(2), 6; Katchadourian, H., (1985), ''Toward a Foundation for Human Rights'', *International Philosophical Review*, 18(2), 219-239; Murray, H.A., (1938), *Explorations in Personality, A Clinical and Experimental Study of Fifty Men of College Age*, NewYork: Oxford University Press; Meehl, P.E., (1992), ''Needs (Murray, 1938) and State-Variables (Skinner, 1938)'', *Psychological Reports*, 70(2), 407-50. Triplet, R.G., (1992), ''Henry A. Murray The Making of a Psychlogist?'', *The American Psychlogist,* 47 (2), 299-307; Moyet, L.J., (2003), ''Maslow's Hierarchy of Needs Revisited'', *Nursing Forum*, 38(2), 3-4; Maslow, A.H., (1943), ''A Theory of Human Motivation'', *Psychological Review,* 50(4), 370-96.

açlık tehdidinin merkezine yerleştirmektedir ve bunun yanısıra çocukların açlığını, yetişkinler de olduğu gibi onların tembelliğine, yeteneksizliğine ya da iradeleriyle almış oldukları kararların sonucu olarak onların talihsizliğine bağlamak mümkün değildir.

Çocukların içinde bulunduğu besin yetersizliği durumlarını antropometrik ölçme yöntemlerini kullanarak belirlemek mümkündür ve aynı zamanda pahalı da değildir. Bu veriler ışığında, rahatlıkla, öncelikli gruplar belirlenerek gerekli besin takviyeleri yapılabilir.

3.4. ÇOCUĞA YÖNELİK İNSANİ KALKINMA YAKLAŞIMI ve DÜNYADA ÇOCUĞUN DURUMU

Temel gereksinimler, çocuk hakları sözleşmeleri, beslenme hakları yaklaşımlarının birbiriyle ortak olan ve birbirinden ayrılan yönleri önceki başlıklar altında, sözleşmeci, eşitlikçi, özgürlükçü ve faydacı kuramların ilkeleri göz önünde bulundurularak incelenmişti. Bu alt bölümde ise, çocuğa yönelik insani kalkınma yaklaşımı eşitlikçi ve özgürlükçü kuramların ışığında ele alınacaktır.

Sen'e (1999:41, 79) göre, iktisadi veriler, insanların refahı konusunda çok önemli birer göstergedirler ancak tek başlarına da insani kalkınmanın birer aynası olamazlar. Yoksulluk nedeniyle bireyler, yeteneklerini geliştirme imkanı bulamadıklarından, içinde bulundukları duruma düşmektedirler. Gelir,

bu nedenle yoksulluğun bir göstergesi olabilir ancak tek başına insanların refahının bir göstergesi değildir. Geliri, daha fakir bir ülkedeki sıradan birine göre mutlak anlamda çok daha yüksek olan bir kişi, gereksinimlerini gidermek açısından da, sosyal ve iktisadi açıdan işlev kabiliyeti açısından da daha kötü bir durumda olabilir (Foster ve Sen, 1997:211-213). Toplumsal yaşama katılmak ve saygınlık görmek için gereken olan imkanları elde etmenin çok daha pahalı olduğu ülkelerde yaşayan yoksul insanlar, görece yoksul bir ülkede yaşayan insanlardan daha zor bir durumda olabilirler. Ancak, genel refah seviyesi düşünüldüğü zaman, zengin ülkelerin vatandaşları için yarattığı imkanların insani kalkınma konusunda oldukça önemli olduğu da gözden kaçırılmaması gereken bir başka gerçektir. Bu nedenle Sen'e (1999:143-145) göre insani kalkınma, sosyal ve iktisadi açıdan fırsatlar yaratarak, insanların yaşam kalitesinin ve yeteneklerinin geliştirilmesi sürecidir. Sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, özgürlük ve haklardan faydalanma gibi imkanların yaygınlaşması, insani kalkınmayı doğrudan etkileyen faktörlerdir.

Özgürlükler ve haklar, insani kalkınmanın özünde yatmaktadır. İktisadi kalkınma ve insani kalkınma, sürekli olarak karşılıklı etkileşim içerisinde olan iki kavramdır. Ancak haklar ve özgürlüklerden faydalanabilmek için, eşitlikçi bir toplumsal düzen gerekmektedir. Özgürlük kavramı üzerinden refahı açıklamaya çalışan Sen (1980:1999), ve kaynakların eşit dağıtımı yoluyla adaletin sağlanabileceğini belirten Dworkin (1981a;1981b) ve kaynakların eşit dağıtımı sonrasında kişilerin iradeleri dışında karşılaşılan refah kayıplarının,

toplum tarafından telafi edilmesi gerektiğini söyleyen Cohen'in (1989) birleştikleri ortak bir nokta bulunmaktadır: Bireylerin kendilerine sağlanan mutlak fırsat eşitliği ilkesinden yararlanarak kendilerini gerçekleştirebilecekleri ve insani olarak kalkınmalarını sağlayabilecekleri yeteneklerinin geliştirilmesi. Burada kişilerin bu fırsatlara sahip olabilmeleri için, özgürce haklarını arayabildikleri bir toplumsal düzen bulunmalıdır. Rawls (1971), özgürlüklerin önceliği ilkesini bu nedenle sosyal adalet kuramının merkezine koymuştur. Miller (1999), sosyal adaletin sağlanabilmesi için öncelikle siyasal ve yasal alandaki eşitlik ilkelerinin yaşama geçirilmesinin gerektiğini ileri sürmüştür.

Yukarıda anlatılan bu ilkelerin çocuklar açısından da ne oranda yaşam bulduğunu görebilmek için, çocukların insani açıdan kalkınmalarını ölçmek gerekmektedir. Çocukların kendilerine verilen haklardan faydalanabilmeleri ve çocuklar arasında bulunan eşitsizliklerin giderilebilmesi için öncelikle beslenme, sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimlerin giderilmesi konusunda, çocuklar arasındaki farkı ölçmeye yardımcı olacak veriler bulunmalıdır. Bu veriler, gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde politika uygulamalarına yol gösterecektir. ÇKE (Çocuk Kalkınma Endeksi), çocukların insani kalkınma açısından ne durumda bulunduklarını ortaya koymak ve 140 ülkeyi birbiriyle karşılaştırmak bakımından bir yol gösterici olarak geliştirilmiştir.

3.4.1. Çocuk Kalkınma Endeksi

Dünya genelinde her yıl 9.2 milyon çocuk, 5 yaşına gelmeden ölmektedir. Bu ölümlerin yaklaşık %97'si gelişmekte olan 68 ülkede gerçekleşmektedir. Dünya genelinde çocukların ¼'ü olması gerekenden çok daha zayıftır. Aynı şekilde 1/3'ünün bedensel gelişim sorunu bulunmaktadır. 75 milyon ilkokul çağındaki çocuk, eğitimden uzak kalmaktadır ve bunun çoğunluğunu kızlar oluşturmaktadır (UNICEF, 2008).

ÇHDS, çocukların bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini tamamlama ve daha sonra sahip oldukları yeteneklerini geliştirebilme ve toplum içinde saygın birer kişi olarak kendilerini gerçekleştirebilme haklarının varlığını güvence altına alır. Milenyum Kalkınma hedeflerinin sekiz tanesinin tümü, doğrudan veya dolaylı olarak çocuklarla ilgilidir. Bu hedeflerden ilki, olması gerekenden zayıf olan çocuklarının sayısının yarıya indirilmesidir. İkincisi, bütün çocuklar için eğitim imkanlarının arttırılmasıdır. Üçüncüsü ise, özellikle eğitimini yarıda kesme olasılığı erkeklere göre daha yüksek olan kız çocuklarıyla özel olarak ilgilenilmesidir (United Nations Millenium Development Goals, 2000).

McKinley ve Kyrili (2008), kuramsal ve matematiksel modellemesini geliştirdikleri bir endeks ile hem bölgeler arasında, hem ülkeler arasında hem de zaman içerisinde çocukların içinde bulunduğu durumu küresel açıdan ortaya koymaktadır. ÇKE, üç temel alandaki göstergeleri kullanmaktadır,

çünkü bunlar kolay elde edilebilmekte, herkes tarafından kolayca anlaşılabilmekte ve çocukların iyilik durumunu net olarak ortaya koyabilmektedir. Bu göstergeler şunlardır: 1-Sağlık: 5 yaş altı ölüm oranı (doğumdan 5 yaşına gelinceye kadar ölme olasılığının bindelik olarak ifade edilmiş hali). 2-Beslenme: 5 yaş altında beslenme yetersizliği olan çocukların yüzdesi 3-Eğitim: İlköğretim çağında olduğu halde okula gitmeyen çocukların yüzdesi.

Bu göstergelerin her ülke için değerlerinin aritmetik olarak ortalamalarının alınması sonucunda endeks ortaya çıkar. En düşük değere sahip olan ülke, çocukların refahı açısından en üst seviyede bulunan ülke anlamına gelmektedir. Çalışmada (1990-1994), (1995-1999) ve (2000-2006) yıllarına ait veriler kullanılmış ve bu yolla farklı periyotlar arasında yaşanan değişimler de gözlemlenmiştir[26].

[26] Bu endekse göre düşük değer, çocuk yoksunluğunun azlığını, yüksek bir değer ise çocuk yoksunluğunun çokluğunu göstermektedir. Bu endekse göre bir ülke değerinin sıfır olması, doğan bütün çocukların beş yaşına kadar hayatta kaldıklarını, hiçbir beş yaş altı çocuğun yetersiz beslenme sorunu olmadığını ve ilköğretim çağındaki bütün çocukların okula devam ettiklerini göstermektedir. Tam tersi olarak bir ülkenin aldığı değerin 100 olması, beş yaşına kadar doğan bütün çocukların var olan en yüksek olasılıkta öldüğünü(en yüksek olasılık, doğan her 1000 çocuktan 340'ının beş yaşına gelmeden ölmesidir), beş yaşın altındaki bütün çocukların yetersiz beslendiğini ve ilköğretim çağındaki bütün çocukların okuldan uzak olduğunu göstermektedir (Kyrili ve Mckinley, 2008:5-6).

3.4.1.1. Çocuk Kalkınma Endeksine Göre Ülkelerin Başarı Sıralamaları

Tablo I: Çocuk Kalkınma Endeksi: En iyi İlk 20 ve En Kötü Son 20 Ülke

En İyi İlk 20 Ülke(2000-2006)		
Sıra	Ülke	ÇKE Değeri
1	Japonya	0.41
2	İspanya	0.57
3	Kanada	0.73
4	İtalya	0.86
5	Finlandiya	0.87
6	İzlanda	0.88
7	Fransa	0.91
8	İngiltere	0.99
9	Almanya	1.02
10	Norveç	1.03
11	Hollanda	1.20
12	Belçika	1.25
13	İsveç	1.30
14	Lüksemburg	1.48
15	Avusturya	1.50
16	Avusturalya	1.72
17	Danimarka	1.87
18	İrlanda	2.31
19	İsviçre	2.95
20	Küba	3.12

En Kötü Son 20 Ülke(2000-2006)		
Sıra	Ülke	ÇKE Değeri
118	Yemen	31.76
119	Pakistan	32.29
120	Gine	33.32
121	Fildişi Sahili	33.59
122	Etyopya	33.87
123	Sudan	34.23
124	Eritre	36.43
125	Burundi	37.69
126	Nijerya	38.29
127	Cibuti	39.28
128	Gine-Bise	40.53
129	Orta Afrika Cum.	43.15
130	Mali	44.37
131	Çad	44.93
132	Demokratik Congo	45.98
133	Angola	46.46
134	Burkina Faso	48.16
135	Somali	50.18
136	Siera Leon	53.13
137	Nijer	55.94

Kaynak: Çocuk Kalkınma Endeksi 2008

ÇKE'ye göre en iyi değerleri alan ilk 20 ülkenin önemli bir kısmı kalkınmış OECD ülkelerinden oluşmaktadır. Son 20 ülke ise sahara altı ve özellikle Batı Afrika ülkelerinden oluşmaktadır. ÇKE, 1990-1994, 1995-1999 ve 2000-2006 yılları arasını kapsayan üç periyot için oluşturulmuştur. Bu veriler göz önüne alınarak, bazı sonuçlara varabiliriz.

Buna göre, çocuk refahını ölçen bu endeks, küresel olarak bütün ülkelerin aldığı değerlere bakıldığı zaman %34 yükselme göstermiştir. Bölgesel olarak bakıldığı zaman, Latin Amerika, %57'lik bir iyileşme ile en iyi performansı göstermiştir. Çocuk ölümü oranlarındaki büyük düşüş ve çocukların okullaşma oranlarında gösterilen büyük artış çocuk refahına doğrudan yansımıştır. Peru ve El Salvador, bölgenin fakir ülkeleri olmalarına rağmen, Meksika gibi daha zengin ülkelere kıyasla daha iyi bir iyileşme göstermişlerdir. Elbette burada unutulmaması gereken bir önceki döneme göre gösterdikleri performansın ölçüldüğüdür. El Salvador'un ÇKE değeri 7.91, Peru'nun 6.20 ve Meksika'nın 5.70'dir. Her ne kadar Meksika 2.20 puan kadar önde olsa da diğer 2 fakir ülke, Meksika'ya göre çok daha iyi bir performans sergilemişlerdir (Meksika'nın kişi başına düşen geliri 10.500 USD, Peru'nun 6.000 USD ve El Salvador'un 5.200 USD'dir).

Doğu Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgeleri de küresel ortalamadan daha iyi performans sergilemişlerdir. Doğu Asya'da beslenme yetersizliği, çocuk refahındaki yükselmenin çok daha fazla olmasını engelleyen en önemli parametredir. Çin'in gösterdiği yaklaşık %56'lık

iyileşme bu bölgeyi yukarıya taşımaktadır. Çünkü bölge çocuk nüfusunun yaklaşık 2/3'ü bu ülkede yaşamaktadır. Ne var ki, bu da elbette önceki iki döneme göre iyileşmeyi göstermektedir. Çünkü bütün bu iyileşmelere rağmen Çin'de 2006 yılında, 5 yaşının altındaki 415.000 çocuk, yaşamını kaybetmiştir. Irak, Filistin ve Lübnan süreç içerisinde çocuk refahının kötüleştiği ülkeler olarak göze çarpmaktadır.

Genel olarak sıralamaya bakıldığı zaman, Batılı Ülkelerin, Avusturalya ve Japonya'nın ilk sıraları aldıkları görülmektedir. Özellikle refah devleti uygulamaları ve insan hakları konusunda sahip oldukları duyarlılık ile bilinen ve BM İnsani Kalkınma Endeksi'nin de en üst sıralarında yer alan İskandinav ülkeleri, ÇKE değerlerine bakıldığında da en başarılı olanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tezin öncelikli amaçlarından biri, çocukluğun kuramsallaşması ile sosyal politikanın kuramsallaşması arasında var olan ilişkinin ortaya konulması olarak belirlenmiştir. Önceki bölümlerde ayrıntıları ile tartışıldığı üzere, sosyal politikayı sosyal adaleti sağlama süreci olarak ele aldığımızda, çocukluk kavramının ortaya çıkışı ile bu kavramların kurumsallaşması arasında bir eşanlılık söz konusudur. Siyasal, yasal ve ekonomik alanda görülen eşitsizliklerin giderilmesi için örgütlü bir mücadelenin varlığı, sosyal adaleti sağlamak için gerekmektedir. Çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımlarının gelişme süreci de aynı çizgiyi takip etmiştir. Temel gereksinimlerin karşılanması, çocukların haklarının bir sözleşme yoluyla

tanınması da bu kapsamda daha önceki bölümlerde ele alınmıştır. Bu kavramsal çerçevenin düşünsel anlamda geliştirildiği, geniş ve yaygın bir uygulama alanı bulduğu Batılı Ülkeler'de, ÇKE değerlerinin son derece düşük olması ya da bir başka deyişle bu ülkelerin başarılı olması bir tesadüf olamaz. Tam tersine, çocuk sağlığı, beslenmesi ve eğitimi konusunda ÇKE değerleri en olumlu olan bu ülkelerin elde ettikleri başarı, çocuğa verilen değerin en temel göstergelerinden birini oluşturmaktadır.

3.4.1.2. Çocuk Kalkınma Endeksine Göre Bölgesel Performanslar

Tablo II: Çocuk Kalkınma Endeksine Göre Bölgesel Performanslar

Bölge	1990-94 I.Periyod ÇKE Değeri	1995-99 II. Periyod ÇKE Değeri	2000-06 III. periyod ÇKE Değeri	I ve II arası % değişim	II ve III arası % değişim	I ve III arası toplam değişim
Doğu Asya	15.5	12.5	8.5	%19.5	%32.2	%45.4
Latin Amerika	16.0	9.6	6.8	%39.6	%29.1	%57.2
Orta Doğu ve	19.2	16.1	11.2	%16.1	%30.1	%41.4
Güney Asya	38.9	31.8	26.4	%18.1	%17.1	%32.1
Sahara-Altı Afrika	43.4	41.0	34.5	%5.5	%15.9	%20.5
Eski Doğu Bloku		10.8	9.2		%14.5	%14.5
Kalkınmış Ülkeler	2.2	2.2	2.1	%2	%0.6	%2.5
Dünya	26.6	21.9	17.5	%17.7	%20.3	%34.4

Kaynak: Çocuk Kalkınma Endeksi 2008

Tablo II' de görüldüğü gibi çocuk refahının ÇKE endeksine göre en kötü olduğu bölgeler 26.4 ÇKE değeri ile Güney Asya ve 34.5 ÇKE değeri ile Sahara-Altı Afrika bölgeleridir. Görüldüğü gibi en az iyileşme en kalkınmış ülkelerde görülmektedir. Ancak bu aldatıcı olmamalıdır. Çünkü görece olarak çocuk refahının zaten son derece yüksek olduğu bu ülkelerde elbette değişimin yavaş olması beklenmektedir.

Burada göze çarpan nokta, yaklaşık 16 yıllık bir zaman perioyodunda dünyada çocuk refahında yaşanan iyileşmenin %34 olmasıdır. Bu bir bakıma önemli bir gelişmedir. Ancak 2000-2006 yılları arası için Dünya'nın ortalama ÇKE değeri 17.5'dur. Yani kalkınmış ülkelerin ortalama değeri olan 2.2'nin yaklaşık 8 katı. Aynı şekilde Sahara-Altı Afrika'nın 2000-2006 ortalama ÇKE değer olan 34.5, kalkınmış ülkelerin aynı dönem için ortalama ÇKE değeri olan 2.2'nin yaklaşık 16 katıdır. Daha Çarpıcı bir tablo ise ilk sırada yer alan Japonya ile son sırada yer alan Nijer arasında ortaya çıkmaktadır. Japonya'nın 2006 ÇKE değeri 0.41 ve Nijer'in 55.94'tür. İki ülkenin çocuk refahlarının ölçen ÇKE değerleri arasındaki fark 100 kattan fazladır.

3.4.2. İnsani Kalkınma ve Çocuk Kalkınma Endeksi

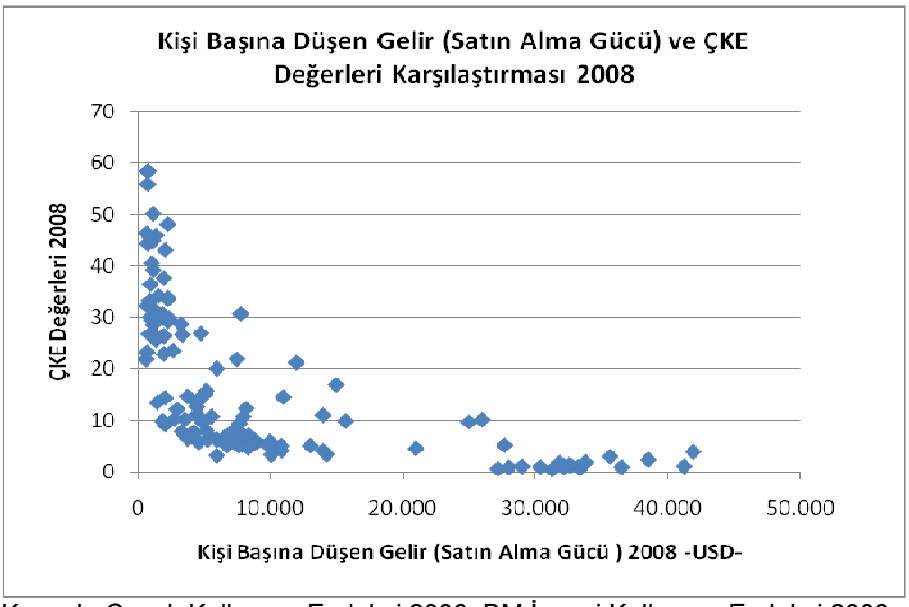
ÇKE, çocukların içinde bulunduğu refah seviyesini ölçerken, gelir ölçütünü kullanmamaktadır. Kişi başına düşen gelir, karşılaştırmalar yapmak için kullanılabilecek önemli bir veri olabilir ancak tek başına insani kalkınmanın ve yaşam kalitesinin göstergesi de değildir (Sen, 1997;1999). Birleşmiş Milletlerin İnsani kalkınma yaklaşımı, ÇKE'ye benzer bir yaklaşımdır. Ancak içinde daha çok gösterge bulunmakta ve kişi başına düşen gelir, yetişkin okur-yazarlık oranı gibi göstergelere yer vermektedir. ÇKE ile İnsani Kalkınma Endeksi (İKE) karşılaştırıldığında benzerlikler bulunmasına karşın farklılıklar da göze çarpmaktadır. İKE'nin, ÇKE'den en önemli farkı, kişi başına düşen gelir verilerini de hesaba katıyor olmasıdır. ÇKE'de yer alan ülkelerin yaklaşık 2/3'ü, İKE (2008) yerine göre en az 5'den

çok sıra farklılık göstermektedir. ABD, İKE'de 15. sırada yer alırken, ÇKE'de 23. sırada, Japonya ÇKE'de 1.sırada yer alırken İKE'de 7. sırada yer almakta, son yıllarda ÇKE'de büyük bir sıçrama yaparak 52.sırada yer alan Honduras, İKE'de 117. sırada yer almaktadır (ÇKE, 2008; İKE 2008).

Bu farkın temelinde İKE'nin kişi başına düşen gelir göstergesini hesaplamalarına dahil etmesinden kaynaklanmaktadır. Oman, Qatar, Kuveyt, Botsvana, Suudi Arabistan gibi ülkeler zengin yeraltı kaynakları nedeniyle yüksek gelir grubuna dahil olan ülkeler içinde yer almaktadırlar. Bu nedenle örneğin İKE'de 58.sırada bulunan Oman, ÇKE'de 83. sırada yer almaktadır. Satın alma gücü paritesine göre ABD, kişi başına ortalama 41.890 USD gelir ile ikinci sırada yer almakta ancak ÇKE'de 23.sırada görülmektedir. Yine Lüksemburg, satın alma gücü paritesine göre kişi başına 60.228 USD gelir ile İKE'nin en önünde yer almaktadır ancak ÇKE'de 14.sırada yer almaktadır.

3.4.3. Çocuk kalkınma Endeksi ve Ülkelerin Kişi Başına Düşen Ortalama Gelirleri ile İlişkisi

Şekil I

Kaynak: Çocuk Kalkınma Endeksi 2008, BM İnsani Kalkınma Endeksi 2008

Yoksulluk, zenginlik ve çocuk refahı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak bakımından Tablo I oldukça önemlidir. Çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarının bütününde ulaştığı genel başarıyı ölçmek açısından kullanılan ÇKE, daha önce anlatıldığı gibi ülkeleri sıralamakta ve yıllar arasında ne ölçüde iyileşme ya da kötüleşmeler olduğunu ortaya koymaktadır. Zenginliğin bir ölçüsü olarak kullanılan kişi başına gelir değerleriyle, ÇKE değerlerini karşılaştırdığımız zaman gruplar halinde düşünüldüğünde zenginlik ile çocuk refahı arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki, ülkeleri kişi başına düşen gelir seviyelerini göre 20'şerlik gruplar halinde incelediğimiz zaman son derece belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

3.4.3.1. Çocuk Kalkınma Endeksi Değerlerine Göre En Düşükten En Yükseğe 20'şerlik Ülke Grupları ve Kişi Başına Düşen Ortalama Gelirleri

Tablo III: Ortalama ÇKE Değeri ve Ortalama Kişi Başına Gelir

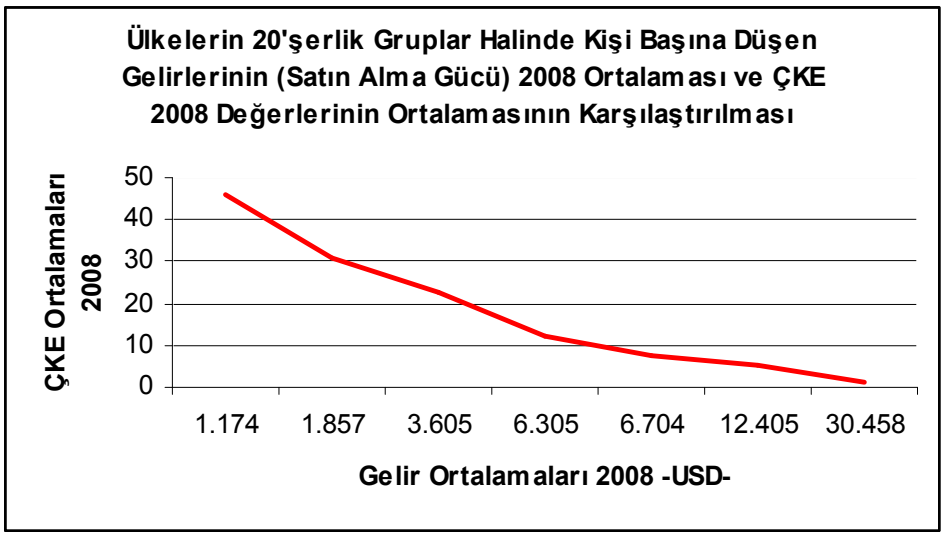
ÇKE SIRALAMASINA GÖRE ÜLKE GRUPLARI	ORTALAMA ÇKE DEĞERİ: HER BİR GRUPTAKİ 20 ÜLKENİN	ORTALAMA KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR: HER BİR GRUPTAKİ 20 ÜLKENİN (AMERİKAN DOLARI)
1-20 ARASINDAKİ ÜLKELER	1,44	30.458
21-40 ARASINDAKİ ÜLKELER	5,04	12.405
41-60 ARASINDAKİ ÜLKELER	7,77	6.704
61-80 ARASINDAKİ ÜLKELER	11,94	6.305
81-100 ARASINDAKİ ÜLKELER	22,94	3.605
101-120 ARASINDAKİ ÜLKELER	31,03	1.857
120-137 ARASINDAKİ ÜLKELER	46,14	1.174

Kaynak: Ülkelerin ÇKE Değerleri, Çocuk Kalkınma Endeksi 2008; Ülkelerin Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen Ortalama Gelirleri, İnsani Kalkınma Endeksi 2008

Tablo III'de ülkeler 2008 yılı ÇKE değerlerine göre, en düşükten en yükseğe doğru 20'şerlik gruplar şeklinde sıralanmıştır. Hatırlanacağı gibi bu endekse göre düşük değer, çocuk refahının azlığını, yüksek bir değer ise çocuk refahının çokluğunu göstermektedir. Buna göre ÇKE değerleri en düşük olan, 1-20 arasında yer alan ülkelerin ortalama ÇKE değeri 1,44'dür. Diğer grupların ortalama ÇKE değerleri de karşılarına yazılmıştır. Aynı zamanda 20'şerlik gruplar halinde dizilmiş olan ülkelerin ortalama kişi başına düşen gelirleri de hesaplanmış ve karşılarına yazılmıştır.

Görüldüğü gibi, ÇKE değer ortalaması 1,44 olan ilk 20 ülkenin kişi başına düşen ortalama geliri 30.458 Amerikan Doları'dır. İkinci 20 ülkenin ise ÇKE ortalaması 5,04 ve kişi başına düşen ortalama geliri ise 12.405 Amerikan Dolarıdır. Ülkelerin grup olarak ortalama ÇKE değerleri yükseldikçe ortalama gelirleri düşmektedir. Bu genelleme, bütün gruplar için geçerlidir. ÇKE değer ortalamaları en yüksek olan son grupta yer alan ülkelerin ortalama gelir düzeyi de doğal olarak gruplar arasındaki en düşük değer olan 1.174 Amerikan Dolarıdır. Şekil II, Tablo III'deki bu durumu grafiksel olarak ortaya koymaktadır.

Şekil II

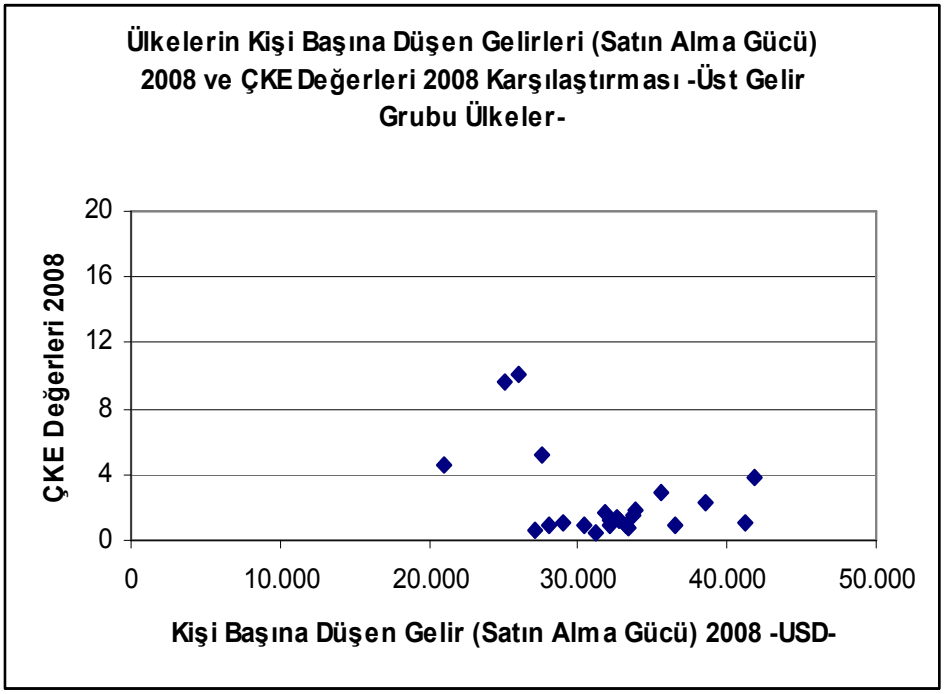
Şekil II'de görüldüğü gibi, üst gelir gruplarına çıktıkça, ÇKE değerleri de düşmektedir. Bir başka anlatımla, ülkelerin bulunduğu gelir grupları yükseldikçe ÇKE değerleri de düşmektedir. Bu çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarının başarılı olduğu ülkelerin, gruplar halinde düşünüldüğünde, aynı zamanda zengin ülkeler olduğunu da göstermektedir.

Bu ilişki aşağıdaki şekillerden daha iyi de görülmektedir. Şekil III, üst gelir grubunda bulunan ülkeler ve ÇKE değerlerini, Şekil IV orta gelir grubunda bulunan ülkeler ve ÇKE değerlerini, Şekil V ise düşük gelir grubunda bulunan ülkeler ve ÇKE değerlerini göstermektedir.

3.4.3.2. Gelir Grubuna Göre Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gelirleri ve ÇKE Değerleri

3.4.3.2.1. Üst Gelir Grubu Ülkeler

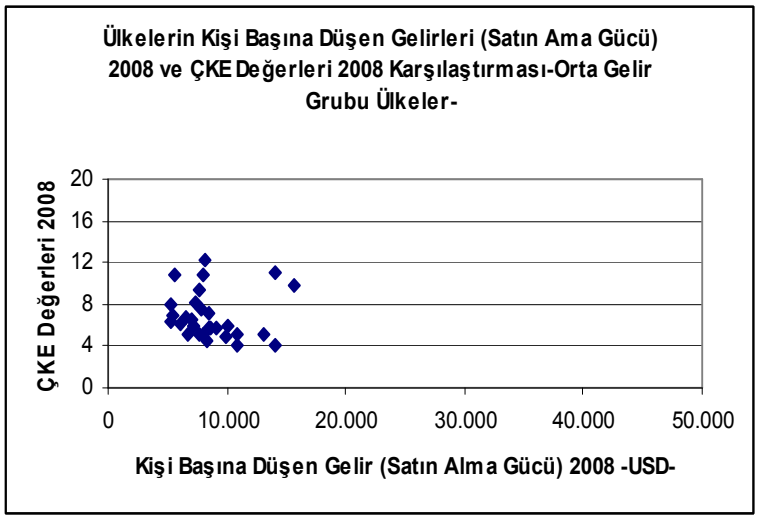
Şekil III

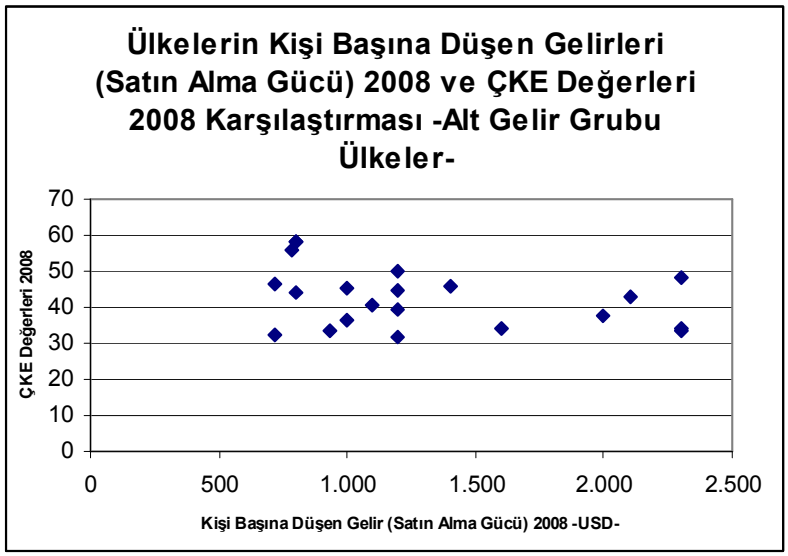
Şekil III' de dünyanın en üst gelir düzeyine sahip ülkeler yer almaktadır. Gelir düzeyi 20.000 USD'nin üzerinde yer alan ülkelerin ikisi hariç hepsinin ÇKE Değeri 0 ile 5 arasında en düşük seviyelerde yer almaktadır. Diğer ikisi de (Kuveyt ve BAE) 5-10 arasında yer almaktadır. Kişi başına düşen geliri 30.000 USD'nin üzerinde yer alan bütün ülkelerin ÇKE değeri yaklaşık 4'ün altındadır. Daha önce belirtildiği gibi, ÇKE değerinin düşüklüğü, çocuk refahının yüksekliğinin bir göstergesidir.

3.4.3.2.2. Orta ve Alt Gelir Grubu Ülkeler

Şekil IV

Şekil V

Şekil IV'de dünyanın orta gelir grubuna dahil olan ülkeler ve gelir seviyeleri görülmektedir. Kişi başına düşen geliri 5.000-15.000 USD arasında yer alan ülkelerin ÇKE değerleri ise 5-20 arasında kalmaktadır. Şekil V'de ise gelirleri 1.500 USD'nin altında yer alan fakir ülkeler görülmektedir. ÇKE değerleri 20-60 arasında değişmektedir.

Daha önceki bulgulara paralel olarak, ortalam gelir seviyesi düştükçe ÇKE değerleri yükselmektedir. Orta gelir grubuna dahil olan ülkelerin ÇKE değerleri yoğun olarak 5-10 değerleri arasında kalmaktadır. En alt gelir grubunda yer alan ülkelerin bulunduğu Şekil V'te, ÇKE değerleri 25-45 değerleri arasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo III ve Şekil II, ÇKE değerleri dikkate alınarak ülkeler 20'şerlik olarak gruplandığında, aynı grupta yer alan ülkelerin gelir ortalamaları ile ÇKE ortalamaları arasında tutarlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştu.

ÇKE; beslenme, çocuk ölüm oranı ve okullaşma gibi bir ülkede çocuklara yönelik sosyal politika uygulamalarının ne ölçüde başarılı olduğunu ölçmektedir. Kuşkusuz, refah düzeyinin göstergelerinden biri de gelir seviyesidir. Bu nedenle aradaki ilişkinin varlığını göstermek, kişi başına düşen gelir oranları ile ÇKE değerlerini karşılaştırmamız, bize çocuğa yönelik sosyal politika konusunda değerlendirmeler yapmak açısından ışık tutmaktadır.

Gelir, tek başına çocuk refahını belirleyen bir faktör olmayabilir. Ancak eğitim, beslenme ve sağlık gibi diğer faktörleri doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle üst gelir gruplarına sahip ülkelerdeki çocukların refah seviyesi de buna bağlı olarak yüksek olarak görülmektedir. Aynı şekilde, düşük gelir grubuna sahip ülkelerin, Şekil V göz önüne alındığında, ÇKE değerlerinin 30'un üstünde olduğu görülmektedir.

Tablo III dikkate alınacak olursa, ÇKE sıralamasında 101-120 arasında yer alan ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinin ortalaması 1.857 USD ve ÇKE ortalaması ise 31,03'dir. ÇKE sıralamasında 120-137 arasında yer alan ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinin ortalaması 1.174 USD ve ÇKE ortalaması ise 46,14'dir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu çalışmanın temel amaçları; sosyal politika ve sosyal adaletin kuramsal temellerinin ve çağdaş yaklaşımların (sözleşmeci, eşitlikçi, özgürlükçü, faydacı) karşılaştırmalı olarak ortaya konması, sosyal politikanın kuramsallaşması ve kurumsallaşması süreci ile çocukluk fikrinin doğuşu arasında var olan bağın kurulması, çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımlarının (temel gereksinimler, çocuk hakları bildirgeleri ve sözleşmeleri, beslenme hakları ve insani kalkınma) incelenmesi ve çağdaş sosyal politika kuramlarının (eşitlikçi, özgürlükçü, sözleşmeci ve faydacı) ışığında değerlendirilmesi ve çocuğun dünyada durumunun, insani kalkınma yaklaşımının bir uzantısı olarak, çocuk kalkınma endeksi ile birlikte açıklanması olarak belirlenmiştir. Bu bölümde, bu amaçlar doğrultusunda çalışmanın bütünü hakkında bir genel değerlendirme yapılacaktır.

Günümüzde, sosyal politika uygulamalarına yön verdiğini düşündüğümüz çağdaş kuramlar ilk bölümde anlatılmış ve bu kuramların üzerinde önemle durulmuştur. Sözleşmeci, faydacı, eşitlikçi ve özgürlükçü kuramların ortaya çıkış sürecinin, Batı Toplumları'nda, sosyal alanda yaşanan tarihi gelişmelerden soyutlanamayacağı ortaya konulmuş, düşünsel açıdan yaşanan gelişmelerle, sosyal açıdan yaşanan gelişmelerin birbirine koşut olduğu görüşü benimsenmiştir. Bu yolla, sosyal politikanın kuramsallaşması ve kurumsallaşması süreci ile çocukluk fikrinin doğuşu arasında var olan bağ kurulmaya çalışılmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse,

Rousseau, Locke, Hobbes, La Boetie gibi sözleşmeci düşünürlerin kurgusal olarak ortaya koyduğu özgürlükçü yaklaşımlar, soyluların ve derebeylerinin güç kaybetmesine, kentli orta sınıfların güçlenmesine ve bu gelişmelerin başlattığı bilimsel aydınlanma da endüstri devrimi sürecine zemin hazırlamıştır. Bunlarla birlikte Bentham, Mill ve Marshall gibi iktisatçıların liberal faydacı kuramları endüstri devrimini ateşlemiştir.

Toprak ağalarının baskısından kurtulan köylülerin ve serflerin önemli bir bölümü ise, kentlere ve kasabalara göç ederek büyük fabrikalarda emeklerinin karşılığı elde ettikleri ücret ile geçinmeye ve yaşamaya başlamışlardır. 20.y.y.'da, emekleri karşılığında elde ettikleri ücretlerle geçinen emekçi sınıflar, Batı Avrupa'da örgütlenmiştir. Bu örgütlenmenin karşısında, kuramsal açıdan sosyal adaletin temelini oluşturan bazı alanlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Miller'in (1999) de belirttiği gibi, bunlardan ilki, yasal açıdan herkesin kanunlar önünde eşit sayılmaya başlandığı hukuk alanıdır. Üretim hızının artmasıyla birlikte refah yükselmiş ve emekçi sınıflar gelir dağılımdan daha fazla pay almıştır. Böylelikle, üretilen malları satın alma gücüne sahip ücretli bir orta sınıf ortaya çıkmıştır. Bu da iktisadi alanda yaşanan önemli bir gelişmedir. Seçme ve seçilme özgürlüğü ile birlikte herkesin özgürce sesini duyurabilmesi ve iktidarların denetlenebilmesi ise, siyasal alanda yaşanmış olan önemli bir devrimdir. Bütün bunların hepsinin ortak olarak yansıması ise sosyal alanda gerçekleşmiştir.

Adaletin bu anlatılan alanlarda gerçekleşmesi ve Sen (1980; 1997; 1999), Cohen (1989;2005), Dworkin (1981a; 1981b) ve Nozick (2001) gibi günümüzün önemli politika belirleyicilerinin özgürlükçü ve eşitlikçi kuramsal yaklaşımları ilk bölümde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu kuramların ortaya çıkmasının, sosyal eşitsizliklerin tarihi çerçevesinde ele alınması, çocuğa yönelik sosyal politika yaklaşımlarının ve dünyada çocuğun durumunun değerlendirilmesinde temel bakış açısını oluşturmuştur.

Çocuğa yönelik sosyal politika kavramının doğuşu yukarıda anlatılan bu gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. Çalışmanın en önemli amaçlarından biri de, bu bağlantıyı ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, ikinci bölümde bu bağı kurabilmek için öncelikle, çocukluğun sosyal tarihi incelenmiştir. Aries (1962), çocukluk fikrinin gelişmesini, çocukların yetişkinlerden farklı olarak görülmeye başlanmasıyla ilişkilendirmiştir. Bu çalışmada aynı görüşten hareket edilerek, aydınlanma döneminde yaşanan gelişmelerle, çocuğa yönelik ilk sosyal politika uygulamaları olarak kabul edilebilecek gelişmeler arasındaki ilişki kurulmuş ve bunların aynı zamanda sosyal politikanın kurumsallaşması ile benzer bir tarihsel çizgiyi takip ettiği gösterilmiştir. Rousseau ve Locke, gibi düşünürlerin çocuklar konusunda ortaya koyduğu düşünceler, çocukların yetişkinlerden ayrıt edilmesi sürecine büyük katkılar yapmıştır. Aynı düşünürler, aydınlanma süreci ile birlikte yaşanmaya başlanan değişimlerin de öncüleridirler.

Aynı sürecin bir uzantısı olarak çocuklara olan bakış da temelinden değişmeye başlamıştır. Ancak bu sadece, ayrıcalıklı sınıfların çocukları için geçerli olmuştur. Çocukların yetişkinlerden farklı olduklarını ortaya koyan bu düşünürler, aynı zamanda endüstrileşmenin hız kazanmasına da büyük katkılarda bulunmuşlardır. Bir taraftan korunup gözetilmesi ve eğitilmesi gereken varlıklar olarak görülen çocuklar, diğer tarafta yaşanan bu gelişmelerin ışığında büyük kentlerde yoğun olarak fabrikalarda çalışmaya başlayan çocuklar ortaya çıkmıştır. Daha önceleri evde ya da tarlada aileleri veya toprak ağaları için emek sarfeden çocuklar, dokuma makinelerinin arasında, madenlerde, evlerin bacalarının içinde yoğun olarak görülmeye başlamışlardır. Çalışmada ortaya koyduğumuz diğer önemli bir ilişki ise, çocuklara yönelik alınan ve yasal açıdan bağlayıcılığı olan ilk önlemlerin, sosyal politika uygulamaları açısından da ilkleri teşkil ediyor olmasıdır.

Sosyal politikanın varlığından söz edebilmek için, yaşamın her alanında kurumsallaşma ve kuramsallaşma gerekmektedir. Hayırseverlik çerçevesinde yapılan uygulamalar her zaman var olmuştur. Bu çalışmada, bir toplumda sosyal politika uygulamalarının yaşama geçirilebilmesi için, adalet kavramını tanımladığımız dört alanda, bahsi geçen gelişmelerin yaşanmış olması gerektiği düşünülmüştür. Aynı düşünceden hareket ederek, çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarının çağdaşlaşması ile sosyal adalet kuramları arasındaki bu bağ kurulmaya çalışılmıştır. Günümüzde Rawls (1971), Dworkin (1981), Cohen (1989), Miller (1999) ve Nozick'in (2001), sosyal politika uygulamalarına ulusal ve uluslararası alanda temel teşkil eden

çağdaş kuramları, üçüncü bölümde ortaya konan çocuğa yönelik sosyal politika yaklaşımları ve uygulamaları çerçevesinde değerlendirilmiş ve ikinci bölümde ortaya konmuş olan çocukluğun sosyal tarihi ile ilgili gelişmelerin bir uzantısı olarak kabul edilmiş ve bölümler arasındaki bütünlük ilişkisinin aynı mantıksal çizgiyi takip etmesine özen gösterilmiştir.

Çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımlarının (temel gereksinimler, çocuk hakları, beslenme hakları ve insani kalkınma) incelenmesi ve çağdaş kuramların ışığında değerlendirilmesi de üçüncü bölümde yapılmıştır. Temel gereksinimler yaklaşımı, çocukların gereksinimlerini bir öncelik sırası belirlemek yoluyla değerlendirmektedir ve özellikle hayatta kalma, beslenme ve barınma gibi temel fizyolojik gereksinimleri ön plana koymaktadır. Temel gereksinimleri merkeze koyan yaklaşımların, UNICEF olmak üzere birçok uluslarüstü politika oluşturucu ve uygulayıcı tarafından benimsendiği görülmüştür. Ne var ki, bu yaklaşım sosyal politika uygulamalarının tek bir alanda yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu alan, sadece çocukların yaşamda kalmasını sağlayabilmek için gerekli önlemlerin alınmasından daha fazlasını sun(a)mamaktadır. Bu yaklaşım, daha çok, var olan eşitsizlikleri verili olarak kabul etmektedir. Oysa, Dworkin (1981a;1981b) ve Cohen'in (1989) kuramsal açıdan ilkelerini ortaya koyduğu eşitlikçi bakış açısı temel alınarak, öncelikle kaynaklar eşit olarak dağıtılmalı ve çocukların yeteneklerini geliştirebilmeleri konusunda fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Dworkin, kaynak dağılımı sonrasında şanssız olanlardan şanslı olanlara bir kaynak aktarımı yapılmasını uygun görmüştür.

Cohen ise bu durumu, içinde bulunduğu daha yüksek refah düzeyini hak edenlerden, adaletsiz bir kaynak aktarımı olarak dile getirmiş ve bireylerin ilk başta kaynakların eşit dağıtılmasının ardından sadece iradelerinin dışında karşılaştıkları talihsizliklere karşı korunmasını adil olarak tanımlamıştır. Bu aslında refah devleti uygulamalarının meşru görüldüğü, serbest piyasa ekonomisini benimseyen sosyal demokrat görüşün kuramsal bir ifadesidir.

Bu kuramlardan, çocuklara yönelik sosyal politika uygulamalarına düşünsel açıdan ışık tutacak çok önemli sonuçlar çıkartmak mümkündür. Çocukların temel gereksinimlerini karşılayamıyor durumda olmaları, kendi iradeleriyle aldıkları kararların bir sonucu olarak karşımıza çıkıyor olamaz. Çocuklar, doğaları gereği bağımlıdırlar. Bu, ÇHDS'nin 4.maddesinin de üzerinde durduğu yaşamsal bir ilkedir. Çünkü çocuklar, içinde bulundukları durumdan kendi aldıkları kararlar nedeniyle sorumlu tutulmamalıdırlar. Ancak bu konuda aileleri ya da temelinde ailelerinin de içinde bulunduğu bu eşitsiz durumdan ötürü toplum ya da devlet sorumlu tutulabilir. Kaynakların baştan eşit dağıtılmasını öngören yaklaşımlar, çocuklar söz konusu olduğunda çok daha anlamlı bir hale gelmektedir. Çünkü esas olan kaynakların başlangıçta eşit dağıtılmasıdır. Bu, çocukların refahı için son derece önemlidir. Bu nedenle hedef, çocukların temel gereksinimlerinin karşılanması değil, bir toplumdaki bütün kaynakların çocuklara eşit dağıtılması olmalıdır. Yaşamı zenginleştiren gereksinimler olarak tanımlanan kabiliyetlerin geliştirilebilmesi, refah için fırsat eşitliği ilkesinin yaşama geçirilmesine bağlıdır. Ancak bütün bu koşullar sağlandıktan sonra iradeleri dışında refah basamaklarının en

altında yer alan kişilere kaynak aktarılmasının, sosyal politika açısından bir anlamı olacaktır. Çocuğa yönelik sosyal politikaların, çocukların temel fiziksel gereksinimlerinin karşılanması noktasında yoğunlaşması, yukarıda anlatılan nedenlerden, tek taraflı ve eşitsizlikleri görmezden gelen bir bakış açısı yaratmaktadır.

Çocuk hakları bildirgeleri ve 1989 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarına hem uluslararası bir yasal zemin oluşturmakta hem de yol gösterici olma konumundadır. Bu nedenlerle, bu sözleşmenin çatısını oluşturan bazı önemli maddeler ele alınmıştır. Çocuğun tanımlanması ve yetişkinlerden ayırt edilmesi süreci bu çalışmanın da önemli kısımlarından birisinin konusunu teşkil ettiği ve sosyal politika uygulamalarını doğuran gelişmelerin bir yansıması olduğu için, çocuk ve toplum adlı bölümde ayrıntılı olarak tartışılmıştır. ÇHDS'nin ilk maddesi de, çalışmamızın kurgusal gelişimine paralel olarak çocuğun tanımı ve reşit olması, üçüncü maddesi çocuğun yararı, dördüncü maddesi yeteneklerinin geliştirilmesi ve altıncı maddesi yaşama hakkı üzerinde durmuştur. Kısaca özetlenen bu önemli maddeler, temel gereksinimler yaklaşımı ile karşılaştırılmış, eşitlikçi, sözleşmeci ve özgürlükçü sosyal politika ve sosyal adalet kuramları temel alınarak değerlendirilmiştir.

Sözleşmede yer alan bağımlılık ilkesi, çalışma içinde değişik boyutlarıyla tartışılmıştır. Yaşama hakkı ve yeteneklerin geliştirilmesi ile ilgili maddeler ise, yine aynı kuramsal çerçeve içinde değerlendirilmiştir. Yeteneklerin geliştirilmesi ilkesi, temel gereksinimler yaklaşımının da bir parçasıdır. Ancak, yaşamsal olan gereksinimlerin karşılanmasından sonra gelmektedir. Bu ilke, eşitlikçi kuramlar açısından da son derece önemlidir. Sen'e (1999) göre de, bireylerin sahip oldukları yetenekler, hedeflerine ulaşabilmek konusunda fırsatlara çevrilmelidir. Bireyler, fırsat eşitliği sayesinde sosyal adaletin sağlandığı bir toplumda yaşayabilirler. Kişilerin iradelerinin dışında kalan sebeplerden ötürü yeteneklerini geliştirememeleri bir fırsat eşitsizliği doğuruyorsa, devreye refah eşitliğini sağlamak üzere devlet girmelidir. Özgürlükçü kuramlar açısından da yaşama hakkının önemli bir öncelliği söz konusudur. Özgürlüğün önceliği ilkesi ile Rawls (1971), kişilerin asla ellerinden alınamayacak ve pazarlığı söz konusu edilemeyecek hakları olduğunu söyler. Ancak genellikle Nozick (2001) gibi özgürlükçü kuramcılar, devlet veya toplum müdahalesini meşru görmezler. Bu noktada eşitlikçi kuramlardan önemli ölçüde ayrılmaktadırlar. Temel gereksinimler yaklaşımının da eşitsizlikleri ortadan kaldırmak konusunda benzer bir bakış açısı vardır. Buna göre, eşitsizlikleri gidermek konusunda alınacak önlemlerden daha çok, en acil gereksinimlerin karşılanması önceliklidir.

Beslenme hakları da bu çerçevede diğer yaklaşımlarla bir ölçüde birlikte gelişmiştir. Açlık, yoksulluğun doğrudan bir yansıması olarak da düşünülebilir. Dreze ve Sen (1999), açlığın tarımsal verimlilikteki düşüklükten

veya nüfus artışından çok, kaynakların ya da mahsullerin dağılımı sürecinde yaşanan adaletsizliklerden kaynaklandığın ileri sürmektedir. Ne yiyebileceğimiz, ne çeşit bir yiyecek elde edebileceğimizle ilgilidir. Beslenme hakkı, yaşamsal açıdan en büyük önceliğe sahip olan haktır. Beslenme yetersizliği olan bir çocuğun, yeteneklerini geliştirerek yaşamını zenginleştirecek diğer gereksinmelerini karşılayabilmesi oldukça zor görünmektedir.

Çalışmanın, çocuk kalkınma endeksinin verildiği bölümüne kadar, çocuklara yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları, kuramsal açıdan ele alınmıştır. Çocukların dünyada içinde bulunduğu durum bakımından bir değerlendirmenin yapılabilmesi için, Çocuk Kalkınma Endeksi (ÇKE) kullanılmıştır. ÇKE, insani kalkınma yaklaşımının bir uzantısı olarak geliştirilmiştir. Endeks, beslenme, sağlık ve eğitim verileri kullanılarak hesaplanmaktadır. ÇKE'nin hesaplanması için, (1990-1994), (1995-1999) ve (2000-2006) yıllarına ait veriler kullanılmış ve bu yolla farklı periyotlar arasında yaşanan değişimler de gözlemlenmiştir.

Bu incelemeden çıkarttığımız sonuçlar şöyle özetlenebilir: Birincisi, eğitim, sağlık ve beslenme verileri kullanılarak oluşturulan bu endeksin en üst sıralarında yer alan ülkeler ile en alt sıralarında yer alan ülkeler arasında büyük farklar bulunmaktadır. Bu çalışmada, sosyal politika uygulamaları konusundaki kuramsal gelişim ile çocukluk fikrinin doğuşunu arasında kuramsal bir bağ kurulmuştur. Batı Toplumları'nda sosyal politika

uygulamalarını doğuran süreç aynı zamanda çocuklara verilen değeri de arttırmıştır. Çağdaş sosyal politika kuramlarının ortaya koyduğu eşitlikçi ve özgürlükçü yaklaşımlar, uygulama alanında batılı toplumlar için bile birer ütopya olarak görülebilir ancak, çocuğa verilen değerin ve daha da önemlisi çocuk refahının yükselebilmesi için, bu kuramsal gelişmelerin varlığı son derece önemlidir.

Çocuk kalkınma endeksinin alt sıralarında yer alan ülkelere bakıldığı zaman, büyük bir bölümünün Afrika'da yer alan Sahara Altı Ülkeler ve Güney Asya'da yer alan ülkeler olduğu görülmektedir. Somali, Sudan, Kongo, Siera Leon, Angola, Çad, Zimbabve gibi ülkeler, sürekli iç karışıklıkların yaşandığı, çatışmaların bitmediği ülkeler olarak göze çarpmaktadır. Bu ülkelerde çocuklara yönelik bütünü kapsayıcı bir sosyal politika uygulamasının varlığı şöyle dursun, çocukların bir bölümü ellerinde silahlarla sıcak çatışmaların içine girmektedir. Eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin azaltılabilmesi için gerekli olan düşünsel gelişim sürecinin yaşanmadığı ve örgütlü olarak insanların haklarını aramak konusunda bir çaba içinde bulunmadığı toplumlarda, çocuğa verilen değerin yükselmesinin mümkün olamayacağı görülmektedir. Bir başka deyişle, çağdaş çocukluk fikrinin doğuşu ile sosyal politika uygulamalarının kurumsallaşmasının, çocuğa verilen değeri arttırdığı, tezin ilk iki bölümünde eşanlı olarak kuramsal bir biçimde ortaya konulmuştur. Buna paralel olarak, bu gelişmelerden önemli bir bölümünün hiç yaşanmadığı az gelişmiş ülkelerde, çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarının çağdaş ülkelerle karşılaştırıldığında, başarılı olmasını beklemek kuramsal açıdan

olası değildir. Bunu destekler şekilde ÇKE değerleri de bunu ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda bu çalışmada, ÇKE değerleri ile ülkelerin kişi başına düşen gelirleri de karşılaştırılmıştır. ÇKE değerleri, ülkelere göre, en düşükten en yükseğe 20'şerlik gruplar halinde alınmış ve bu gruplar içinde kalan ülkelerin ortalama ÇKE değeri ve grup içinde bulunan ülkelerin ortalama kişi başına düşen gelirleri hesaplanmıştır. 20'şerlik ülke grupları halinde, ortalama ÇKE değeri düştükçe, ülkelerin ortalama kişi başına düşen gelir değerinin yükseldiği görülmüştür. Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Endeksi(İKE) ile ÇKE arasındaki önemli bir fark, İKE'nin kişi başına düşen gelir ölçütünü hesaplamalarına katıyor olmasıdır. Ülkelerin ÇKE ve İKE sıralamalarına bakıldığında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu da gelir ölçütü katıldığında bazı ülkelerin ÇKE'ye göre, İKE açısından daha yüksek sıralarda bulunduğudur. Ancak, gruplar halinde bakıldığı zaman, ÇKE değeri düşük olan ülke gruplarının içinde yer almak, gelir seviyesinin de yüksekliğini göstermektedir.

Okul çağında olan çocukların tamamına yakının eğitim kurumlarından faydalanmaktadır. Bir başka deyişle, okullaşma oranının çok yüksek olduğu, 5 yaş altı ölümlerin neredeyse hiç görülmediği ve yetersiz beslenmenin görülmediği ülkeler, aynı zamanda gelir seviyesinin de yüksek olduğu ülkelerdir. Burada üzerinde önemle durulması gereken, çocuklarına en azından temel gereksinimlerini karşılamak bakımından fırsat eşitliği yaratan

ülkelerin, gelir açısından da önde olduğudur. Bu ülkeler zengin oldukları için mi bu imkanları çocuklarına sağlayabilmektedirler? Gerçekte, çocuklarına baştan kaynaklarını eşit dağıtmaya çalışan ve fırsat eşitliği ilkesinin öncülüğünde, çocuklarının yeteneklerinin gelişmesine olanak sağlayan ülkeler, zenginleşmekte ve refah yaratmaktadır.

Çocuğa yönelik sosyal politikaya, kuramsal olarak getirilen çağdaş yaklaşımların, dünyanın her yerinde aynı şartlar altında uygulanmasının mümkün olmadığını görülmektedir. Bugün dünyada Küba dışında anayasal olarak çocuklarına temel gereksinimlerini doğuştan bir hak olarak veren bir başka ülke bulunmamaktadır. Ancak bu durum, bütün zorluklara rağmen, çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımlarının yaşama geçirilmesinin önünde bir engel oluşturmamalıdır. Sosyal adaleti sağlamak konusunda ortaya konulan kuramların büyük bir bölümünde, yetişkinlerin dünyasından bir bakış açısı sergilenmektedir. Liberal iktisat geleneğinin etkisinde şekillenen faydacı kuramlar, var olan eşitsizlikleri verili olarak kabul etmekte ve bu durumu kişilerin başarısızlıkları olarak değerlendirmektedir.

Bu çalışmada öne çıkardığımız eşitlikçi kuramlar ise kaynakların eşit dağıtımı, refah için fırsat eşitliği ve yeteneklerin geliştirilmesi ilkelerini ön plana çıkartmaktadır. Çocukların bağımlı oldukları ve doğuştan toplumdaki diğer bütün çocuklarla eşit haklara sahip oldukları unutulmamalıdır. Bu konuda, toplumsal bir uzlaşma gerekmektedir. Herkesin bu yönde alınacak eşitlikçi dağıtım uygulamalarını benimsemesi için, Rawls'ın (1971) ortaya

koyduğu cehalet perdesi kavramı, toplumlara önemli bir yol gösterici olma niteliğindedir. Çünkü hiç kimse yaşamın ileride kendisine ve çocuklarına ne getireceği konusunda önceden kesin bir bilgi sahibi olamaz. Eşitlik temelinde gerçekleşmeyen dağılımların sonucunda bireyler ve elbette çocuklar, kendilerini refah basamaklarının en altında bulabilirler. Çocukluktan bu basamakların en altında yer alıyor olmanın getirdiği fırsat eşitsizlikleri ise, tehlikeli bir biçimde yaşam boyu süreklilik arz edebilir. Bu nedenlerle bütün kaynaklar, hakketmenin temeline doğuştan eşitlik ilkesi yerleştirilerek dağıtılmalıdır.

Bu çalışmanın yazına en önemli katkısı, çocukluk ve sosyal politika kavramlarının kuramsal açıdan birlikte ele alınmasıdır. Sosyal politikayı kuramsal olarak ele alabilmek için, sosyal adalet kavramı kullanılmıştır. Çocukluk fikrinin doğuşu ile sosyal politikanın kuramsallaşması arasında düşünsel ve tarihsel açıdan var olan eşanlılık daha önce bir çalışmada kullanılmamıştır. Bu aynı zamanda tezin yazımı konusunda öncülerin olmaması anlamına gelirken diğer taraftan kurgusal açıdan çalışmanın özgünlüğüne katkıda bulunmuştur. Çocukluk kavramı sosyal tarih bakımından sayısız çalışmada ele alınmış, aynı zamanda sosyal politika kavramı da birçok çalışmada kuramsal açıdan tartışılmıştır. Ancak sosyal adaleti sağlama süreci üzerinden bu eşanlılık kullanılarak, eşitlik ve özgürlük kavramları ile birlikte çocuğa yönelik sosyal politikayı yeniden anlamaya çalışmak, bu tezin bütüncül yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Sosyal politika oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Tanımı üzerinde bir uzlaşma olmaması da bu geniş alanı daraltarak kuramsal açıdan çalışmak konusunda bazı sınırlılıklar ortaya çıkartmaktadır. Sosyal politikanın kapsadığı geniş alan, eşitsizlik ve adalet kavramları ekseninde sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada sosyal politika, kuramsal açıdan daha sağlam bir temelin oluşabilmesi için, sosyal adalet ve sosyal eşitsizlik kavramları üzerinden açıklanmıştır. Çocuğa yönelik sosyal politika ise, oluşturulan bu kuramsal çatının altında şekillendirilmiştir. Bundan sonra bu alanda yapılan çalışmalar da, özellikle uygulamaların değerlendirilmesi bakımından, bu kuramsal yaklaşımların kullanılacak olması, daha bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesi bakımından önemli olacaktır.

KAYNAKLAR

Adams, M., Bell, L.A., Griffin, P(ed.)., (1997), *Teaching for Diversity and Social Justice: A Sourcebook*, New York: Routledge.

Ağaoğulları, M.A., (1984), ‘‘La Boitie ve Siyasal Kulluk’’, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.40, 173-214.

Alston,P., Tomasevski, K(ed.)., (1984), *The Right to Food*, Dordrecht: Martinus Nijhoff.

Alston,P., (1984), ‘‘International Law and the Human Right to Food’’ P.Alston; K.Tomasevski (ed.) içinde, 9-68.

Anderson, E.S., (1999), ‘‘Against Luck Egalitarianism: What is the Point of Equality’’, *Ethics 109*, 287-337.

Aries, P., (1962), *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, New York: Knopf, Vintage Books.

Arneson, R., (2005), ‘‘Cracked Foundations of Liberal Equality’’, J.Burley (ed.) içinde, 79-98.

Arneson, R., (1997), ‘‘Equality and Equal Opportunity for Welfare’’, L. Pojman;R. Westmoreland(ed.) içinde, 229-241.

Bagnall, R.S., Harris, W.V(ed.)., (1986), *Studies in Roman Law in Memory of A. Arthur Schiller*, Leiden: De Grueyers.

Barker, T., Drake, M(eds.)., (1982), *Population and Society in Britain 1850-198*0, Londra: Batsford.

Basu, K., (1999), ‘‘Child Labor: Cause, Consequence, and Cure, with Remarks on International Labor Standards’’, *Journal of Economic Literature*, 37, 1083-1119.

Başaranbilek, E., (1994), ‘‘Arkeolojik Eserlerde Çocuk’’, B.Onur (der.) içinde, 44-54.

Bell, L.A., (1997), ‘‘Theoretical Foundations for Social Justice Education’’, M. Adams;L.A. Bell;P. Griffin(ed.) içinde, 3-15.

Bellingham, B., (1988), ‘‘The History of Childhood Since The Invention of Childhood: Some Issues in The Eighties’’, *Journal of Family History*, 13(2), 347-358.

Boucher, D., Kelly, P(ed.)., (2003), *Political Thinkers: from Socrates to the Present,* New York: Oxford Univrsity Press.

Boucher, D., Kelly,P(ed.)., (1998), *Social Justice from Hume to Walzer,* New York: Routledge.

Brizon, P., (1977), *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*, C. Süreyya(çev.), İlkyaz Basımevi Onur Yayınları.

Burley, J.(ed.)., (2005), *Ronald Dworkin and His Critic*, Oxford: Basil Blackwell.

Carlson, A., Wardlaw, T. M., (1990), *A Global, Regional and Country Assessment of Child Malnutrition*, New York: UNICEF Publications

Chan,M.H., (2005), ‘‘Rawls’ Theory of Justice: A Naturalistic Evaluation’’, *Journal of Medicine and Philosophy,* 30(5), 449-465.

Christian, D., (2008), *This Fleeting World: A Short Story of Humanity*, Massachusetts: Berkshire Publishing Group,.

Clayton, M., Williams, A(ed.)., (2004), *Social Justice*, Oxford: Blackwell Publishing.

Cohen, G.A., (2005), ‘‘Expensive Taste Rides Again’’, J.Burley(ed.) içinde, 3-30.

Cohen, A.G., (1989), ‘‘On The Currency of Egalitarian Justice’’, *Ethics*, 99, 906-44.

Cunningham, H., (1998), ‘‘Histories of Childhood’’, American *Historic Review*, 103, s.1195-1208.

Cunningham, H., Viazzo, P., (1996), *Child Labour in Historical Perspective 1800-1985 Case Studies From Europe, Japan and Columbia*, Florance: UNICEF Arti Grafiche Ticci.

Cunningham, H., (1995), *Children and Childhood In Western Societies Since 1500*, New York: Longman Publishing.

Cunningham, H., (1990), ‘‘The Emplyment and Unemployment of Childen in England c.1680-1851’’, *Past and Present*, 126, 129-130.

Cunningham, H., (1987), ‘‘Child Labour in The Industrial Revolution’’, *The Historian*, Spring, 3-8.

Cunningham C.H., Wakefield, A.J., (1975), ‘‘An Empirical Comparison of Maslow’s and Murray’s Needs Systems’’, *Journal of Personality Assessment*, 39(6), 594-96.

Daniels, N., (1990), ‘‘Equality of What: Welfare, Resources or Capabilities?’’, *Philiosophy and Phenomenological Research*, 50, Autumn Supplement, 273-296.

DeMause, L.B., (1974), *The History of Childhood*, London: Souvenir Press.

Detrick, S., Doek, J., Cantwell, N., (1992), The United Nations Convention on the Rights of the Child: A Guide to the ‘‘Travaux Preparatoires’’, London-Boston-Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Deutsch, K.L., Fornieri, J.R(ed.)., (2009), *An Invitation to Political Thought* Belmont: Thomson Wadsworth.

Dreze, J., Sen, A., (1999), *The Amartya Sen and Jean Dreze Omnibus: comprising poverty and famines, hunger and public action, India:*

economic development and social opportunity, New York: Oxford University Press.

Duiker, W.J., Spielvogel, J.J., (2004), *World History*, Comphrensive Volume, 4th edition, Belmont: Wadsworth Group Thomson Learning.

Duyar, İ.,Özener, B., (2003), *Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Dworkin, R.M., (1981a), ‘‘What’s Equality? Part 1: Equality of Welfare’’, *Philiosophy and Public Affairs*, 10(3), 185-246.

Dworkin, R.M., (1981b), ‘‘What’s Equality? Part 2: Equality of Resources’’, *Philiosophy and Public Affairs*, 10(4), 283-345.

Edgeworth,F., (1881), *Mathematical Physics: An Essay on the Application of Mathematics to the Moral Science*, London:Kegan Paul.

Eide, A., (1998), *The Human Right to Adequate Food and Freedom from Hunger, In The Right to Food in Theory and Practice*, Rome: FAO Pub..

Eide, A., (1989), *Right to Adequate Food As a Human Right*, New York: United Nations Human Rights Study Series, No:1.

Erkanal, H., (1997), ‘‘Eski Mezapotamya’da Çocuk ve Eğitimi’’ B.Onur(der.) içinde, 57-70.

FAO, (2004), Undernourishment around the world. In: *The state of Food Insecurity in the World 2004*, Rome.

Fass, P., (2008), ‘‘The World is at Our Door: Why Historians of Children and Childhood Should Open Up’’, *Journal of the History of Childhood and Youth*, 1(1), 11-31.

Fesbach, N.D., Fesbach, S., (1978), ‘‘Toward an Historical, Social and Developmental Perspective on Children’s Rights’’, *Journal of Social Issues*, 34(2), 1-7.

Fişek, A.G., (2004), ‘‘Çocuk Hakları ve Yoksulluk’’, Hikayemi Dinler misin? *Tanıklıklarla Türkiye'de İnsan Hakları ve Sivil Toplum Sergisi Açılış Konferansı Yazılı Metni*, 27 Eylül 2004, Ankara.

Fişek, A.G., (2001), ‘‘Sosyal Barışıklığın Tutkalı: Sağlık’’, *Yeni Türkiye Dergisi Sağlık Özel Sayısı*, 312-320.

Fişek, A.G., (1997), ‘‘Sosyal Güvenliğin Yolu Refahtan mı Geçiyor?, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*’’, 21(200), http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?p=58.

Fişek, A.G., (1996), Yoksullukla Savaş, *Çalışma Ortamı Dergisi*, 24, 9-12.

Fişek, A.G., (1992), ‘‘Ülkenin Geleceğine İpotek: Çocuk Emeği’’, *Petrol İş 1992 yıllığı*, 481-494.

Fişek, A.G., (1986), *Çocuk İşçilerin Mediko-Sosyal Sorunları Araştırması*, Ankara.

Foster, J.E., Sen, A., (1997), *On Economic Inequality*, Oxford: Clarendon Press.

Franklin, B(der.)., (1993), *Çocuk Hakları*, İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Freeman, M., (2000), ‘‘The Future of Children’s Rights’’, *Children and Society*, 14, 277-293.

French, V., (1991), ‘‘Children in antiquity’’, J. M. Hawes; N.R. Hiner(ed.) içinde, 13-30.

Gaskin, J.C., (1998), *The Leviathan/Thomas Hobbes*, NewYork: Oxford University Press.

Gelis,J., (1986), ‘‘The Evolution of The Status of The Child in Western Europe: From The Collective Body to The Private Body’’, *Social Research,* 53(4), 689-704.

Gil, D.G., (1992), *Unravelling Social Policy: Theory, Analysis and Political Action Towards Social Equality*, 5th edition, Rochester-VT:Schenkman Books.

Goldin, C., (1981), ‘‘Family Strategies and The Family Economy in The Late Nineteenth Century: The Role of Secondary Workers’’, T.Hersberg(ed.) içinde, , 277-310.

Guarcello, L., Lyon, S., Rosati, F.C., (2008), ‘‘Child Labour and Education For All: An Issue Paper’’, *Journal of the History of Childhood and Youth*, 1(1), 254-266.

Gürçay, C., Kumaş, H., (2002), ‘‘Dünya’da ve Türkiye’de Çalışan Çocukların Profili’’, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri***,** 29-31 Mayıs 2001, T.C. Başbakanlık-DİE-ILO, Yayın No: 2534, Ankara, 31-52.

Habibi, D., (1998), ‘‘J.S.Mill’s Revisionist Utilitarianism’’, *British Journal for The History of Philosophy*, 6(1), 89-115.

Haines, M.R., (1979), ‘‘Industrial Work and The Family Life Cycle, 1889-1890’’, *Research in Economic History*, 4, 289-356.

Hair, E.P.H., (1982), ‘‘Children in Society, 1850-1980’’, T.Barker; M.Drake(ed.) içinde, 34-61.

Harris, W.V., (1986), ‘‘The Roman Father’s Power of Life and Death’’, R.S. Bagnall;W.V. Harris (ed.) içinde, 81-97.

Hawes, J.M., Hiner, N.R(ed.)., (1991), *Children in Historical and Comparative Perspective, An International Handbook and Reserach Guide*, London: Greenwood Press.

Hersberg, T(ed.)., (1981), *Philadelphia: Work, Space Family and Group Experince in The Nineteenth Century,* New York: Oxford University Press.

Heywood, C., (2003), *Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi*, E. Hoşsucu(çev.), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Holmes, S., (1995), *The Anatomy of Antiliberalism*, Cambridge-Massachusets: Harvard University Press.

Horell, S., Humphries, J., (1995), ‘‘The Explotation of Little Children: Child Labour and The Family Economy in The Industrial Revolution’’, *Explorations in Economic History*, 32, 485-516.

Hotar-Başargan, N., Kümbül, B., (2002), ‘‘Çalışan Çocuk sorununa Aileleri Açısından Bir Bakış: İzmir İli Örneği’’, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri*, 29-31 Mayıs 2001, T.C. Başbakanlık-DİE-ILO, Yayın No: 2534, Ankara, 137-160.

Illick, J.E., (1985), ‘‘Does The History of Childhood Have A Future?’’, *The Journal of Psycho-History*, 13(2), 159-170.

İnal, K., (2007), ‘‘Çocukluğun Sosyal Tarihi: Bazı Değişkenler Açısından Genel Bir Değerlendirme’’, *Toplum ve Hekim*, 324-343.

International Labour Organisation, (1973), *Convention No: 138*, Geneva: ILO.

Jenks, C., (1996), *Childhood*, London: Routledge.

Jensen, H.E., (1999), ‘‘The Development of T.R. Malthus’ Institutionalist Approach to The Cure of Poverty: From Punishment of The Poor to Investment in Their Human Capital’’, *Review of Social Economy,* 58(4) December, 450-466.

Johansson, S.R., (1988), ‘‘Centuries of Childhood/Centuries of Parenting: Phillippe Aries and The Modernization of The Privileged Infancy’’, *Journal of Family History*, 12(4), 343-365.

Katchadourian, H., (1985), ‘‘Toward a Foundation for Human Rights’’, *International Philosophical Review*, 18(2), 219-239.

Katona-Apto, J., (1983), ‘‘The Significance of Intra-household Food Distrubution Patterns in Food Programmes’’, *Food and Nutrition Bulletin*, The University oF United Nations Press, 5(4).

Kazgan, G., (2002), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, 10.Baskı, İstanbul:Remzi Yayınları.

Kelly, E., Rawls, J., (2001), *Justice As Fairness: A Restatement*, Cambridge-Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.

Kern, S., (1973), ‘‘Freud and The Discovery of Child Sexuality’’, *History of Childhood Quarterly*, 117-141.

Kopelman, L.M., (2007), ‘‘Using the Best İnterest Standard to Decide Whether to Test Children for Untreatable, Late-Onset Genetic Diseases’’, *Journal of Medicine and Philosophy*, 32, 375-394.

Kurer, O., (1999), ‘‘John Stuart Mill: Liberal or Utilitarian?’’, *The European Journal of The History of Economic Thought*, 6(2), 200-215.

Kurz, H., (1997), *The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude*, Montreal/New York/London: Black Rose Books.

Langan, J.P., (1977), ‘‘Rawls, Nozick and the Search for Social Justice’’, *Theological Studies* 38(2), 346-359.

Lauchli, M.U., (1994), ‘‘What Distruvutive Justice- The Legal Theories of Rawls and Nozick’’, *Tilburg Foreign Law Review*, Vol.4, 169-205.

Lavalette, M (ed.)., (1999), A Thing of The Past: Child Labour in Britain in The Nineteenth and Twentieth Centuries, Liverpool: Liverpool University Press.

Lloyd, H.A., Burgess, G., Hodson, Burgess, S (ed.)., (2007), *Law and Philosophy,* New Haven: Yale University Press.

Lloyd, H.A.,Hudson, S., (2007), ‘‘European Political Thought 1450-1700 Religion’’, H.A. Lloyd; G. Burgess; S. Hodson(ed.) içinde, 9-55.

MacLennan, E., (1993), ‘‘Çalışma Hayatında Çocuk Hakları’’, B.Franklin(der.) içinde, 142-163.

Madema, G.S., Samuels, W.J(ed.)., (1998), *The LSE Lectures A History of Economic Thought,* New Jersey: Princeton University Press.

Mantoux, P., (1961), The Industrial Revolution in The 18th Century, New York: Harper and Row.

Marshall, A., (1920), Principles of Economics, London:Macmillan.

Maslow, A.H., (1943), ‘‘A Theory of Human Motivation’’, *Psychological Review,* 50(4), 370-96.

Mathes, E.W., (1981), ‘‘Maslow’s Hierarchy of Needs As a Guide for Living’’, *Journal of Humanistic Psychology*, 21, 69-72.

McClelland, J.S., (1996), *A History of Western Political Thought*, New York:Routledge.

McKinley, K., Kyrili, T., (2008), *Identifying Global Trends In Child Poverty*, London: Save The Children UK.

McKay, J.P., Hill, B., Buckler, J., Ebrey, P.B., Beck, R.B., (2006a), *A History of World Societies: To 1715*, 7th edition., Volume I, New York: Houghton Mifflin Company.

McKay, J.P., Hill, B., Buckler, J., Ebrey, P.B., Beck, R.B., (2006b), *A History of World Societies: Since 1500*, 7th edtn., Volume II, New York: Houghton Mifflin Company.

McKitterick, R., (2001), *A History of World Societies From Antiquity to 1500*, New York: Oxford University Press.

Meckel, R.A., (1984), ‘‘Childhood and The Historians’’, *Journal of Family History*, 9(4), 415-424.

Meehl, P.E., (1992), ‘‘Needs (Murray, 1938) and State-Variables (Skinner, 1938)’’, *Psychological Reports,* 70(2), 407-50.

Mill, J.S., (1863), *Utilitarinism*, London: Collins/Fontana.

Miller, D., (1999), *Principles of Social Justice*, Cambridge: Oxford University Press.

Miller, D., (1976), *Social Justice*, Oxford: Clarendon Press.

Moyet, L.J., (2003), ‘‘Maslow’s Hierarchy of Needs Revisited’’, *Nursing Forum*, 38(2), 3-4.

Murray, H.A., (1938), *Explorations in Personality, A Clinical and Experimental Study of Fifty Men of College Age*, NewYork: Oxford University Press.

Nozick, R., (2004), ‘‘An Entitlement Theory’’, M. Clayton;A.Williams (ed.) içinde, 85-110.

Nozick, R., (2001), ‘‘Distrubutive Justice’’, P.Vallentyne;H. Steiner (ed.) içinde, 177-191.

O’Brien, B.P., (2007*),* History of Economic Thought as an Intellectual Discipline, Chettenam: Edward Elger Publishing Limited.

Onis, M., Blössner, M., (2003), ‘‘The World Health Organisation Global Database on Child Growth and Malnutrition:methodology and applications’’, *International Journal of Epidemiology*, 32, 518-26.

Onis, M., Monteiro, C., Akre, J., Clugston, G., (1993), ‘‘The Worldwide Magnitude of Protein-Energy Malnutrition: An Overview from The WHO Global Database on Child Growth’’, *Bulletin of The WHO*, (71), 703-712.

Onur, B(der.)., (1997), *Çocuk Kültürü*, 1.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Onur, B(der.)., (1994), *Toplumsal Tarihte Çocuk*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Parijs, P.V., (2005), ‘‘Equality of Resources Versus Undominated Diversity’’, J.Burley(ed.) içinde, 45-70.

Parkinson, C.N., (1984), *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Pigou, A.C., (1920), *The Economics of Welfare*, London: Macmillan.

Podoksik, E., (2003), Etienne de La Boetie and the Politics of Obedience, *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 65(1), 83-95.

Pojman, L., (1997), ‘‘The Nature and Value of Equality’’, L. Pojman;R. Westmoreland(ed.) içinde, 1-17.

Pojman, R., Westmoreland, R(ed.)., (1997), Equality: Selected Readings. New York: Oxford University Press.

Pollock, L.H., (1983*), Forgotten Children: Parent-Child Relations From 1500 to 1900*, Cambridge: Cambridge University Press.

Postman,N., (1995), *Çocukluğun Yokoluşu*, K. İnal(çev.), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Quigley, P.W., (1996), ‘‘Five Hundred Years of Englsh Poor Laws, 1349-1834: Regulating The Working and Non-Working Poor’’, *Akron Lae Review,* 30(1), 73-128.

Rawls, J., (1971), *A Theory of Justice*, Cambrdige: Belknap Press of Harvard University Press.

Reeve, C.D.C., (2003), ‘‘Plato’’, D. Boucher; P. Kelly (ed.) içinde, 54-73.

Riddle, J.M.,(2008), *A History of The Middle Ages: 300-1500*, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers.

Riley, J., (2006), ‘‘Utilitarian Liberalism: Between Gray and Mill’’, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 9(2), 117-135.

Riley, J., (1998), ‘‘Mill on Justice’’, D. Boucher;P. Kelly (ed.) içinde, 45-67.

Robbins, L., (1998), ‘‘The Welath of Nations’’, S.G. Madema;W.J. Samuels(ed.) içinde, 143-153.

Roberts, J.M., (2007), *Modern History from The European Age to The New Era*, London: Duncan Baird Publishers.

Robinson, R.V., (1995), ‘‘Family Economic Strategies in Nineteenth and Early Twentieth Century’’, *Journal of Family History*, 20(2), 1-22.

Roemer, J. E., (1998), *Equality of Opportunity,* Cambridge: Harvard University Press.

Russell, B., (1999), *History of Western Philosophy*, Second Edition Reprinted, New York: Routledge.

Schall, J., (2009), ‘‘Aristotle’’, K.L. Deutsch;J.R. Fornieri(ed.) içinde, 35-66.

Sen, A.K., (1999), *Development As Freedom*, New York: Oxford University Press.

Sen, A.K., (1997), *On Economic Inequality*, New York: Oxford University Press.

Sen, A.K., (1980), ‘‘Equality of What’’, S. McMurrin(ed.) içinde, 198-220.

Shenton, R.W., (2007), *Doctrines of Development*, London: Taylor and Francis.

Shorter, E., (1976), *The Making of The Modern Family*, London: Clerandon Press.

Stearns, N.S., (2008), ‘‘Challenges in The History of Childhood’’, *Journal of the History of Childhood and Youth*, 1(1), 35-42.

Stone, L., (1977), *The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*, London: Harper Perennial.

Svedberg, P., (2006), ‘‘Declining Child Malnutrition: a reassessment’’, *International Journal of Epidemiology*, 35, 1336-1346.

Şenel, A., (2006), *İnsanlık Tarihi: Kemerginlerden Sömürgenlere*, İmge Kitabevi, Ankara.

Şenel, A., (1991), *İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Tan, M., (1994), ‘‘Çocukluk: Dün ve Bugün’’, B. Onur(der.) içinde, 1-22.

Taylor, R.S., (2003), ‘‘Rawls Defense of The Priority of Liberty’’, *Philosophy and Public Affairs*, 31(3), 246-271.

Thompson, E.P., (1963), *The Making of The English Working Class*, London: V. Gollancz.

Titmuss, R., (1974), *Socail Policy: an Introducton*, London: Allen and Unwin.

Tomanbay, İ., (2007), *Sosyal Olmak*, Meslek Tartışmaları 3, Ankara: SABEV Yayını, No.11.

Traub, S., Seidl, C., Schmidt, U., Levati, M.V., (2005), ‘‘Friedman, Harsanyi, Rawls, Boulding- or Somebodyelse? An Experimental Investigation of Social Justice’’, *Social Choice and Welfare*, 24(2), 283-309.

Trigg, R., (1999), *Ideas of Human Nature: An Historical Introduction*, Oxford: Blackwell Publishers.

Triplet, R.G., (1992), ‘‘Henry A. Murray The Making of a Psychlogist?’’, *The American Psychlogist*, 47 (2), 299-307.

Tunçay, M., (2006), *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar, Eski ve Orta Çağlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

UNICEF (1989), *Questions and Answers in The Convention on the Rights Child*, New York-Geneva, Centre for Human Rights.

UNICEF (1987), *Children's Rights: A Question of Obligaations*, New York and Geneva, UNICEF Publications.

UN (2007), Legislative History of the Convention on the Rights of The Child, Geneva.

UN (2002), *TwentySeventh Special Session*, Agenda Items 8 and 9, 2002A/Res/S-27/2.

UN (1989), *Rights of the Child*, Volume I-II, New York: United Nations Publications.

Vallentyne, P., Steiner, H.(ed.)., (2001), *The Origins of Left Libertarianism: An Anthology of Historical Writings*, New York: Palgrave Publishers Ltd.

Van Wormer, K., (2004), *Confronting Oppression, Restoring Justice: From Policy Analysis to Social Action*, Alexandria-VA: Council on Social Work Education.

Varian, H.G., (1992), *Microeconomic Analysis*, New York: W.W. Norton and Company.

Vidar, M., (2003), *The Right to Food in International Law,* Rome: FAO.

Wiener, M., (1996), ''Child Labour: Putting Compulsory Primary Education on the Political Agenda'', *Econ. Polit. Weekly,* 31(45-46), 3007-3014.

WHO (2004), *United Nations Children's Fund Joint Statement on the Management of Acute Diarrhoea*, Geneva.

Yörükoğlu, A., (1983), *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk,* Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

Zhang, M., (2004), ‘‘Time to Change Truancy Laws? Compulsory Education: Its Origin and Modern Dilemma’’, *Education*, 22(2), 27-33.

EKLER

EK I : ÇOCUK KALKINMA ENDEKSİ 2008

Sıra (2000-2006)	Ülke	ÇKE Değeri (2000-2006)	ÇKE Değeri (1995-1999)	ÇKE Değeri (1990-1994)
1	Japonya	0.41	0.53	0.72
2	İspanya	0.57	0.75	0.98
3	Kanada	0.73	1.09	1.54
4	İtalya	0.86	1.14	0.97
5	Finlandiya	0.87	0.97	1.26
6	İzlanda	0.88	0.93	0.77
7	Fransa	0.91	0.87	0.89
8	İngiltere	0.99	0.70	1.70
9	Almanya	1.02	4.69	6.12
10	Norveç	1.03	0.55	0.85
11	Hollanda	1.20	0.88	2.44
12	Belçika	1.25	1.10	2.14
13	İsveç	1.30	0.50	0.77
14	Lüksemburg	1.48	1.71	7.07
15	Avusturya	1.50	1.49	5.09
16	Avusturalya	1.72	2.65	1.19
17	Danimarka	1.87	1.53	1.46
18	İrlanda	2.31		4.09
19	İsviçre	2.95	2.49	6.25
20	Küba	3.12	4.86	

Sıra (2000-2006)	Ülke	ÇKE Değeri (2000-2006)	ÇKE Değeri (1995-1999)	ÇKE Değeri (1990-1994)
21	Kosta Rika	3.26	6.95	6.87
22	Arjantin	3.34	4.33	
23	ABD	3.88	3.14	2.50
24	Malezya	4.11	8.89	11.92
25	Şili	4.14	5.10	6.14
26	Bahreyn	4.51	5.76	
27	Tunus	4.54	7.70	
28	Uruguay	4.89	5.80	6.74
29	Panama	5.04	6.43	8.50
30	Hırvatistan	5.05	6.43	8.50
31	Rusya	5.05		
32	Çin	5.06	8.23	11.49
33	Beyaz Rusya	5.15		
34	Katar	5.16	6.83	
35	Brezilya	5.63	8.44	
36	Romanya	5.76	5.93	11.17
37	Paraguay	5.77	6.18	7.39
38	Tayland	5.79		13.33
39	Beliz	5.82		8.27
40	Meksika	5.87	7.79	

Sıra (2000-2006)	Ülke	ÇKE Değeri (2000-2006)	ÇKE Değeri (1995-1999)	ÇKE Değeri (1990-1994)
41	Peru	6.20	9.54	15.27
42	Arnavutluk	6.25		
43	Ekvator	6.33	10.00	
44	Suriye	6.40	9.66	10.73
45	Cezayir	6.57	12.63	13.55
46	Venezuela	6.74	9.28	9.93
47	Ürdün	6.84	8.17	8.01
48	Türkiye	7.12	15.25	20.01
49	Kazakistan	7.48		
50	Mısır	7.61	12.66	16.94
51	Jamaika	7.63	9.08	7.58
52	Honduras	7.64		15.58
53	Gürcistan	7.79	12.58	
54	El Salvador	7.91	14.74	18.68
55	Mauritus	8.03	10.19	
56	Kolombiya	8.19	9.42	
57	Moldovya	9.11	7.95	
58	Moğolistan	9.12	15.19	18.10
59	Surinam	9.41		
60	Ermenistan	9.61		

Sıra (2000-2006)	Ülke	ÇKE Değeri (2000-2006)	ÇKE Değeri (1995-1999)	ÇKE Değeri (1990-1994)
61	B. Arap Emirliği	9.61	12.94	
62	Suudi Arabistan	9.66	8.77	
63	Kırgızistan	9.86	13.76	
64	Kuveyt	9.89	9.10	
65	Nikaragua	10.13	17.14	20.68
66	Bolivya	10.20	14.87	
67	Lübnan	10.23	8.90	
68	İran	10.75	16.62	
69	Trinidad	10.77		
70	Fas	11.01	19.62	26.35
71	Filistin	11.15	5.79	
72	Vietnam	11.90	19.46	23.38
73	Dominik Cum.	12.14	12.58	24.52
74	Sri Lanka	12.27	15.23	18.50
75	Guyana	12.57	15.93	18.41
76	Tacikistan	13.36		
77	Guatemala	13.44	21.07	
78	Sao Tome	13.72		
79	Güney Afrika	14.36	10.89	12.24
80	Endonezya	14.52	20.80	25.19

Sıra (2000-2006)	Ülke	ÇKE Değeri (2000-2006)	ÇKE Değeri (1995-1999)	ÇKE Değeri (1990-1994)
81	Filipinler	14.65	16.89	18.45
82	Maldivler	15.10	23.49	28.30
83	Oman	15.70	14.25	21.44
84	Azerbaycan	15.98	17.82	
85	Gabon	16.89		
86	Butan	20.08	33.88	
87	Botsvana	20.89	18.70	
88	Malavi	21.21	36.17	47.85
89	Namibya	21.82	25.18	22.78
90	Zimbabve	21.91	20.42	18.65
91	Tanzanya	22.87	42.58	41.88
92	Kamboçya	23.28	35.20	33.94
93	Miyanmar	23.53	27.07	24.03
94	Uganda	24.20	28.04	39.21
95	Nepal	25.62	38.92	
96	Togo	25.88	26.83	
97	Lao	26.08	35.44	43.28
98	Bangladeş	26.32	36.16	45.84
99	Kenya	26.52	30.42	25.50
100	Hindistan	26.62	31.22	36.53

Sıra (2000-2006)	Ülke	ÇKE Değeri (2000-2006)	ÇKE Değeri (1995-1999)	ÇKE Değeri (1990-1994)
101	Madagaskar	26.64	41.01	41.41
102	Svaziland	26.76		
103	Senegal	26.91	37.22	40.09
104	Ruanda	28.61	39.26	37.97
105	Lesotho	28.73	28.40	24.54
106	Kamerun	29.27	31.00	28.37
107	Benin	29.47	43.15	
108	Moritanya	29.69	32.03	50.12
109	Gana	29.78	33.63	39.80
110	Haiti	29.89	37.68	50.01
111	Komoros	29.99	35.34	32.35
112	Zambiya	30.11	36.40	32.86
113	Gambiya	30.63	35.19	
114	Ekvatoral Gine	30.70		
115	Timor	31.32		
116	Mozambik	31.76	45.35	
117	Kongo	32.29		21.31
118	Yemen	33.32	42.03	40.37
119	Pakistan	33.59		48.46
120	Gine	33.87	46.48	

Sıra (2000-2006)	Ülke	ÇKE Değeri (2000-2006)	ÇKE Değeri (1995-1999)	ÇKE Değeri (1990-1994)
121	Fildişi Sahili	34.23	37.06	
122	Etyopya	36.43	54.11	61.93
123	Sudan	37.69		43.09
124	Eritre	38.29	48.81	56.51
125	Burundi	39.28		
126	Nijerya	40.53	43.06	49.37
127	Cibuti	43.15	46.02	48.61
128	Gine-Bise	44.37		
129	Orta Afrika Cum.	44.93	40.40	
130	Mali	45.48	54.02	
131	Çad	45.98	49.05	
132	Kongo Cum.	46.46	43.17	
133	Angola	48.16	59.56	
134	Burkina Faso	50.18	52.17	55.42
135	Somali	53.13		
136	Siera Leon	55.94		
137	Nijer	58.47	70.04	70.88

EK II : İnsani Kalkınma Endeksi 2008

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	Norveç	21	İngiltere
2	Avusturalya	22	Almanya
3	İzlanda	23	Singapur
4	Kanada	24	Hong Kong
5	İrlanda	25	Yunanistan
6	Hollanda	26	Kore
7	İsveç	27	İsrail
8	Fransa	28	Andora
9	İsviçre	29	Slovenya
10	Japonya	30	Bruneyi
11	Lüksemburg	31	Kuveyt
12	Finlandiya	32	G.Kıbrıs
13	ABD	33	Katar
14	Avusturya	34	Portekiz
15	İspanya	35	BAE
16	Danimarka	36	Çek Cum.
17	Belçika	37	Barbados
18	İtalya	38	Malta
19	Lihtenştayn	39	Bahreyn
20	Yeni Zelanda	40	Estonya

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
41	Polonya	61	Bulgaristan
42	Slovakya	62	San Kitt
43	Macaristan	63	Romanya
44	Şili	64	Trinidad
45	Hırvatistan	65	Karadağ
46	Litvanya	66	Malezya
47	Antigua	67	Sırbistan
48	Latviya	68	Beyaz Rusya
49	Arjantin	69	San Lusiya
50	Uruguay	70	Arnavutluk
51	Küba	71	Rusya
52	Bahama	72	Makedonya
53	Meksika	73	Dominik
54	Kosta Rika	74	Grenada
55	Libya	75	Brezilya
56	Oman	76	Bosna Hersek
57	Seyşeller	77	Kolombiya
58	Venezuela	78	Peru
59	Suudi Arabistan	79	Türkiye
60	Panama	80	Ekvator

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
81	Moritus	101	Paraguay
82	Kazakistan	102	Sri Lanka
83	Lübnan	103	Gabon
84	Ermenistan	104	Cezayir
85	Ukrayna	105	Filipinler
86	Azerbaycan	106	El Salvador
87	Tayland	107	Suriye
88	İran	108	Fiji
89	Gürcistan	109	Türkmenistan
90	Dominik Cum.	110	Filistin
91	San Vinsent	11	Endonezya
92	Çin	112	Honduras
93	Beliz	113	Bolivya
94	Samoa	114	Guyana
95	Maldivler	115	Moğolistan
96	Ürdün	116	Vietnam
97	Surinam	117	Moldovya
98	Tunus	118	E. Gine
99	Tonga	119	Özbekistan
100	Jamaika	120	Kırgızistan

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
121	Verde	141	Pakistan
122	Guatemala	142	Svaziland
123	Mısır	143	Angola
124	Nikaragua	144	Nepal
125	Botsvana	145	Madagaskar
126	Vanuatu	146	Bangaldeş
127	Tacikistan	147	Kenya
128	Namibya	148	Yeni Gine
129	Günay Afrika	149	Haiti
130	Fas	150	Sudan
131	Sao Taome	151	Tanzanya
132	Butan	152	Gana
133	Lao	153	Kamerun
134	Hindistan	154	Moritanya
135	Solomon	155	Cibuti
136	Kongo	156	Lesotho
137	Kamboçya	157	Uganda
138	Miyanmar	158	Nijerya
139	Komoros	159	Togo
140	Yemen	160	Malavi

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
161	Benin	181	Afganistan
162	Timor	182	Nijer
163	Fildişi Sahilleri		
164	Zambiya		
165	Eritre		
166	Senegal		
167	Ruanda		
168	Gambiya		
169	Liberya		
170	Gine		
171	Etyopya		
172	Mozambik		
173	Gine-Bise		
174	Burundi		
175	Çad		
176	Kongo Dem. Cum.		
177	Burkina Faso		
178	Mali		
179	Orta Afrika Cum.		
180	Siera Leon		

EK III : ÜLKELERİN SATIN ALMA GÜCÜ PARİTELERİNE GÖRE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN ORTALAMA YILLIK GELİRLERİ -USD- (2008)

Ülke	Gelir	Ülke	Gelir
Japonya	31.267	Bahreyn	2.1000
İspanya	37.169	Tunus	8.371
Kanada	33.375	Uruguay	9.962
İtalya	28.000	Panama	7.605
Finlandiya	32.153	Hırvatistan	13.042
İzlanda	36.510	Rusya	10.845
Fransa	30.386	Çin	6.757
İngiltere	33.238	Beyaz Rusya	7.918
Almanya	29.000	Katar	2.7664
Norveç	41.220	Brezilya	8.402
Hollanda	32.684	Romanya	9.060
Belçika	32.119	Paraguay	4.642
İsveç	32.525	Tayland	8.677
Avusturya	33.700	Beliz	7.109
Avusturalya	31.794	Meksika	1.0000
Danimarka	33.790	Peru	6.000
İrlanda	38.505	Arnavutluk	5.300
İsviçre	35.633	Ekvator	4.341
Küba	6.000	Suriye	3.800
Kosta Rika	10.100	Cezayir	7.000
Arjantin	14.280	Venezuella	6.600
ABD	41.890	Ürdün	5.500
Malezya	10.882	Türkiye	8.400
Şili	14.000	Kazakistan	7.800

Ülke	Gelir	Ülke	Gelir
Mısır	4.337	Tacikistan	1.500
Jamaika	4.200	Guatemala	4.500
Honduras	3.400	Sao Tome	2.100
Gürcistan	3.365	Güney Afrika	1.100
El Salvador	5.200	Endonezya	3.800
Kolombiya	7.300	Filipinler	5.100
Moldovya	2.100	Maldivler	5.200
Moğolistan	2.100	Oman	
Suriname	7.700	Azerbeycan	1.500
Ermenistan	4.945	Gabon	600
Birleşik Arap	25.000	Botswana	1.200
Suudi Arabistan	15.700	Malavi	667
Kırgızistan	1.900	Namibya	7.500
Kuveyt	26.000	Zimbabve	2.000
Nikaragua	3.600	Tanzanya	744
Bolivya	2.800	Kamboçya	2.700
Lübnan	5.600	Uganda	1.400
İran	8.000	Nepal	1.500
Trinidad	14.000	Togo	1.500
Fas	4.500	Lao	2.000
Vietnam	3.000	Bangladeş	2.000
Dominik Cum.	8.200	Kenya	1.200
Sri Lanka	4.500	Hindistan	3.400
Guyana	4.500	Madagaskar	900

Ülke	Gelir	Ülke	Gelir
Svaziland	4.800	Orta Afrika Cum.	1.200
Ruanda	1.200	Mali	1.000
Lesotho	3.300	Çad	1.400
Kamerun	2.300	Kongo D.R	714
Benin	1.100	Angola	2.300
Moritanya	2.200	Burkina Faso	1.200
Gana	2.400	Somali	
Haiti	1.600	Siera Leon	780
Komoros	1.900	Nijer	800
Zambiya	1.000		
Gambiya	1.900		
Ekv. Gine	7.800		
Mozambik	1.200		
Kongo Cum.	714		
Yemen	9.300		
Pakistan	2.300		
Gine	2.300		
Fildişi	1.600		
Etyopya	1.000		
Sudan	2.000		
Burundi	1.200		
Nijerya	1.100		
Cibuti	2.100		
Gine-Bise	800,00		

ÖZET

Bu çalışmada, sosyal politika ve sosyal adaletin kuramsal temelleri ve çağdaş yaklaşımlar, karşılaştırmalı olarak tarihsel açıdan gelişimleri de göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Sosyal politikanın kurumsallaşması ve kuramsallaşması ile çocukluk fikrinin doğuşu arasında ilişki kurulmuştur. Sosyal, siyasal, yasal ve ekonomik eşitisizlikleri en aza indirmek için yapılan bütün çalışmaların özünde, sosyal adaleti sağlamak amacı yatmaktadır. Eşitsizlikçi bir temele dayanan sosyal düzenler tarih içerisinde her zaman var olmuştur. Ancak, buna örgütlü olarak karşı çıkış batı toplumlarında yaşanan devrimlerle birlikte mümkün olabilmiştir. Sosyal politika da bu süreç içerisinde daha çok liberal ekonomik sistemin yarattığı eşitsizlikleri azaltmak amacıyla kullanılmıştır. 20.y.y.'da, bu gelişmeler ışığında, yasal açıdan başlatılan uygulamalarla birlikte, kuramsal açıdan da önemli ilerlemeler görülmüştür. Eşitlikçi ve özgürlükçü yaklaşımlar, kuramsal açıdan faydacı ve muhafazakar geleneğin yerini almaya başlamıştır.

Çocuğa yönelik sosyal politika kavramından söz edebilmek için, bir toplumda çocuğa verilen değerin artması ve sosyal politika uygulamalarının başlayabilmesi için gereken düşünsel devrimlerin yaşama geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada çocukluk fikrinin doğuşunu hazırlayan düşünsel altyapının ortaya çıkması ile sosyal politikanın kurumsallaşmasını sağlayan süreç arasındaki eşanlılık ortaya konmuştur. Çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları (temel gereksinimler, çocuk hakları bildirgeleri ve sözleşmeleri, beslenme hakları ve insani kalkınma) incelenmiş, çağdaş

sosyal politika kuramlarının (eşitlikçi, özgürlükçü, sözleşmeci ve faydacı) ışığında değerlendirilmiş ve çocuğun dünyada durumu, insani kalkınma yaklaşımının bir uzantısı olarak, çocuk kalkınma endeksi ile birlikte açıklanmıştır.

ABSTRACT

In this thesis, the theoretical foundations of social policy, social justice and contemporary approaches are discussed in a comparative context where the historical evolution of the concepts are also taken into account. A strong relationship between the institutionalisation of social policy and the birth of an idea of childhood is structured. In all the efforts shown to minimise the social, legal, economic and political inequalities have one thing in common which is to restore social justice. Social orders and systems depending on the inequality of individuals have always been a part of the social history. Resisting against such inequalities took place in western societies with the power of a unified working class. Social policy in this period is used to decrease the tension in the society which caused by the liberal capitalist system. In the 20th century, within the light of these social and legal developments, also enhancement in social policy theory is observed. Egalitarian and libertarian approaches took the place of conservative and utilitarian principles.

To be able to mention about a contemporary social policy towards children, the value assigned to children in a society should increase while the ideological revolution and enlightment processes should take place. In this thesis, the concurrency in between the birth of a notion of childhood and the theoretical basis of social policy are explained. Contemporary social policy approaches towards children (basic needs approach, child rights conventions, nutriyion rights and human development) are put forward and

evaluated within the theoretical framework (egalitarian, libertarian, contractarian and utilitarian) and the state of children in the world are discussed by using the tools of child and human development indices.